

Верховний
Суд

Актуальна судова практика Верховного Суду в справах про банкрутство та неплатоспроможність

Олександр Банасько

Суддя Великої Палати Верховного Суду

Зміст

I. Актуальна судова практика Верховного Суду у справах про банкрутство

1.1. Розгляд справ в межах справи про банкрутство.....	3-14
1.2. Визнання недійсними правочинів.....	15-34
1.3. Мораторій, відкриття, підвищений стандарт доказування.....	35-49
1.4. Процесуальний статус арбітражного керуючого, кредиторів, кредиторські вимоги.....	50-61
1.5. Субсидіарна та солідарна відповідальність.....	62-64
1.6. Ліквідаційна процедура, закриття провадження.....	65-69
1.7. Процесуальні питання.....	70-78

II. Актуальна судова практика Верховного Суду у справах про неплатоспроможність

2.1. Загальні положення (авансування винагороди арбітражному керуючому, підстави відкриття, дія мораторію).....	79-83
2.2. Процедура реструктуризації та процедура погашення боргів.....	84-95
2.3. Підстави закриття провадження у справі про неплатоспроможність.....	96-109
2.4. Застосування пункту 5 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ.....	110-114
2.5. Процесуальні питання.....	115-131

III. Справи передані на розгляд судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду.....

132-133

IV. Інформаційні ресурси.....

134-136

1.1. Розгляд справ в межах справи про банкрутство

Щодо визначення предметної підсудності спорів за позовом боржника про визнання протиправним та скасування податкового повідомлення-рішення

Стаття 7 Кодексу України з процедур банкрутства

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13.04.2023 у справі № 320/12137/20

Відступаючи від висновку Великої Палати Верховного Суду від 21.09.2021 у справі N 905/2030/19 (905/1159/20) Велика Палата Верховного Суду дійшла, з поміж іншого, таких висновків:

- регламентація процесуальних відносин нормами матеріального права без об'єктивної необхідності створює перешкоди для належної реалізації принципу правової визначеності, що має об'єктивні ризики при правозастосуванні;
- правила визначення юрисдикції визначає насамперед процесуальний кодекс (ГПК України, КАС України), а не кодекс з консолідованими нормами матеріального права, яким є КУзПБ;
- у пункті 8 частини першої статті 20 ГПК України йдеться про звернення до суду з "майновими вимогами до боржника", а у статті 7 КУзПБ - про "всі майнові спори, стороною в яких є боржник";
- спеціальними нормами, що визначають юрисдикцію господарських судів, є приписи саме частини першої статті 20 ГПК України, пунктом 8 якої прямо передбачено, що не відносяться до юрисдикції господарських судів спори про визначення та сплату (стягнення) грошових зобов'язань (податкового боргу), визначених відповідно до ПК України, а також спори про визнання недійсними правочинів за позовом контролюючого органу на виконання його повноважень, визначених ПК України;
- ураховуючи сутність і правову природу спірних правовідносин, приписи процесуального закону мають превалюючу дію при розв'язанні колізій щодо обрання належної судової юрисдикції (пункти 94 - 98 постанови).

Nota bene - справа № 908/129/22 (908/1333/22) - щодо відступу від висновку в справі № 320/12137/20 – перебувала на розгляді ВП ВС.

Щодо визначення предметної підсудності спорів за позовом боржника про визнання протиправним та скасування податкового повідомлення-рішення

Стаття 7 Кодексу України з процедур банкрутства

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 01.11.2023 у справі № 908/129/22 (908/1333/22)

Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку про відсутність підстав для відступу від висновку Великої Палати Верховного Суду, викладеного у постанові від 13.04.2023 у справі № 320/12137/20:

- юрисдикцію судів щодо розгляду тих чи інших спорів встановлюють лише процесуальні кодекси (ГПК України, КАС України, ЦПК України). Тобто зі змісту статті 7 КУзПБ слід дійти висновку, що така не встановлює особливостей, за яких адміністративні спори, що виникають з податкових відносин, віднесено до юрисдикції господарських судів у межах процедури банкрутства;
- КУзПБ та ПК України є кодексами з консолідованими нормами права, тобто є спеціальними в частині розгляду окремого виду господарських спорів (про банкрутство), які розглядаються господарським судом за правилами ГПК України з урахуванням особливостей, визначених КУзПБ, та відповідно окремого виду адміністративних спорів (податкових спорів), які розглядаються адміністративним судом за правилами КАСУ країни з урахуванням особливостей, визначених ПК України;
- висновки щодо визначення адміністративної юрисдикції при розгляді спорів, що виникають з податкових правовідносин, ґрунтуються також на тому, що вимоги платника податку (у тому числі й після відкриття провадження у справі про банкрутство та визнання його банкрутом з відкриттям щодо нього ліквідаційної процедури) щодо правомірності рішень, дій чи бездіяльності контролюючого органу стосуються насамперед перевірки законності дій суб'єкта владних повноважень, що свідчить про публічно-правовий характер такого спору, в якому суб'єкт владних повноважень реалізує свої владно-управлінські функції, а тому цей спір віднесено до розгляду саме за правилами адміністративного судочинства.

Щодо розгляду спорів стосовно оскарження постанови державного виконавця про поновлення вчинення виконавчих дій у виконавчих провадженнях, стороною яких є боржника, щодо якого відкрито провадження у справі про банкрутство

Стаття 7 Кодексу України з процедур банкрутства

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 31.08.2023 у справі № 640/26320/20

Розгляд усіх майнових спорів, стороною в яких є боржник, з дня введення в дію 21 жовтня 2019 року КУзПБ повинен відбуватися саме і виключно господарським судом, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи.

Визначення юрисдикційності усіх майнових спорів господарському суду, який порушив справу про банкрутство, має на меті як усунення правової невизначеності, так і захист прав кредитора, який може за умови своєчасного звернення реалізувати свої права й отримати задоволення своїх вимог.

Публічно-правовий спір має особливий суб'єктний склад. Участь суб'єкта владних повноважень є обов'язковою ознакою для того, щоб класифікувати спір як публічно-правовий. Проте сама собою участь у спорі суб'єкта владних повноважень не дає підстав ототожнювати спір з публічно-правовим та відносити його до справ адміністративної юрисдикції. Під час визначення предметної юрисдикції справ суди повинні виходити із суті права та/або інтересу, за захистом якого звернулася особа, заявлених вимог, характеру спірних правовідносин, змісту та юридичної природи обставин у справі.

Таким чином, розгляд усіх майнових спорів, стороною в яких є боржник, з дня введення в дію 21 жовтня 2019 року КУзПБ повинен відбуватися саме і виключно господарським судом, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи.

Така правова позиція відповідає висновкам Великої Палати Верховного Суду, викладеним у її постановках від 15 січня 2020 року у справі № 607/6254/15-ц (провадження № 14-404цс19), від 28 січня 2020 року у справі № 50/311-6 (провадження № 12-143гс19), відступати від яких правових підстав немає.

Щодо розгляду спору з приводу зобов'язання зі сплати інфляційних та річних процентів, який є акцесорним, додатковим до основного

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03.10.2023 у справі № 366/203/21

Інфляційні та річні проценти нараховуються на суму простроченого основного зобов'язання. Тому зобов'язання зі сплати інфляційних та річних процентів є акцесорним, додатковим до основного, залежить від основного і поділяє його долю. Відповідно й вимога про сплату інфляційних та річних процентів є додатковою до основної вимоги (постанова Великої Палати Верховного Суду від 07 квітня 2020 року у справі N 910/4590/19 (провадження N 12-189гс19)).

Велика Палата Верховного Суду в постанові від 09 лютого 2021 року у справі N 520/17342/18 (провадження N 14-158цс20) зробила висновок, про те, що, ураховуючи акцесорний характер визначених статтею 625 ЦК України зобов'язань, спори про відшкодування передбачених ними грошових сум, з огляду на їх похідний характер від основного спору, підлягають розгляду за правилами тієї юрисдикції, за правилами якої підлягає розгляду основний спір.

Велика Палата Верховного Суду звертала увагу, що з 15 грудня 2017 року - дати набрання чинності Законом України від 03 жовтня 2017 року N 2147-VIII "Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів" спір щодо правочину, укладеного на забезпечення виконання основного зобов'язання, належить до юрисдикції господарського суду, якщо таке основне зобов'язання є господарським і спір щодо нього підлягає розгляду за правилами господарського судочинства (постанови Великої Палати Верховного Суду від 31 жовтня 2018 року у справі N 753/12916/15-ц та від 23 листопада 2022 року у справі № 345/1537/21).

Таким чином, спір з приводу зобов'язання зі сплати інфляційних та річних процентів, який є акцесорним, додатковим до основного, **залежить від основного і поділяє його долю, підлягає розгляду в тому судочинстві, що і спір за основним зобов'язанням.**

Заявлені акцесорні вимоги про стягнення 3 % річних та індексу інфляції, нараховані **за період, який охоплює перебування в провадженні господарського суду справи про банкрутство, яке закінчилось відновленням платоспроможності боржника, необхідно розглядати за правилами господарської юрисдикції в позовному порядку відповідно до пункту 8 частини першої статті 20 ГПК України та частини другої статті 7 КУзПБ.**

Щодо розгляду скарг на органи ДВС поза межами/в межах справи про банкрутство

Стаття 7 Кодексу України з процедур банкрутства

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 13.04.2023 у справі № 910/21981/16

Системний аналіз змісту приписів статті 7 КУзПБ у сукупності із статтями 20, 30 ГПК України щодо предметної та територіальної юрисдикції (підсудності) свідчить, що **принцип концентрації в межах справи про банкрутство всіх спорів**, у яких стороною є боржник, щодо майнових спорів з вимогами до боржника та його майна **є універсальним** і норми ГПК України чи КУзПБ не встановлюють винятків із цього правила, що **забезпечує дієвість механізму забезпечення реалізації принципу конкурсного імунітету, а також судового контролю** у відносинах неплатоспроможності та банкрутства, за яким усі рішення чи дії, що можуть вплинути на майнові активи боржника, мають бути підконтрольні суду, що здійснює провадження у справі про банкрутство.

У разі оскарження рішення, дії або бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця, які стосуються виконання судового рішення, ухваленого у спорі за участю боржника в межах справи про банкрутство відповідно до приписів статті 7 КУзПБ, очевидно, що **така скарга (заява, позов) підлягає розгляду судом, який розглянув справу в майновому спорі чи іншому спорі з вимогами до боржника** як суд першої інстанції (стаття 340 ГПК України), тобто судом у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, навіть за умови, що відповідачем є суб'єкт владних повноважень згідно з абзацом четвертим частини другої цієї норми.

Вирішуючи питання, пов'язані з оскарженням рішення, дії або бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця щодо примусового виконання (звернення стягнення на кошти та інше майно) за рішеннями у спорах (правовідносинах), стороною яких є боржник у справі про банкрутство, які були вирішені поза межами справи про банкрутство до введення в дію КУзПБ або з інших причин, господарським судам слід урахувати у системному взаємозв'язку статті 339, 340 ГПК України та статтю 7 КУзПБ, керуючись пріоритетом приписів спеціального закону - КУзПБ, а також закріпленими у цьому законі принципами концентрації всіх спорів, стороною яких є боржник, у межах справи про банкрутство та судового контролю у відносинах банкрутства (неплатоспроможності).

Щодо розгляду скарг на органи ДВС поза межами/в межах справи про банкрутство

Стаття 7 Кодексу України з процедур банкрутства

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 13.04.2023 у справі № 910/21981/16

Здійснюючи системне тлумачення приписів статті 7 КУзПБ, підпункту 8 частини першої статті 20 ГПК України, а також статті 339 ГПК України слід виходити із того, що процедура банкрутства - це спеціальна правова процедура, норми КУзПБ є спеціальними, і під час їх співставлення із нормами загальними вони повинні мати процесуальний пріоритет.

КУзПБ розширив юрисдикційність господарському суду спорів, стороною яких є боржник, стосовно якого відкрито провадження у справі про банкрутство, визначивши за змістом статті 7 Кодексу критерій впливу на майнові активи боржника вирішальним при з'ясуванні питання щодо необхідності розгляду спору в межах справи про його банкрутство.

Телеологічне та лексичне тлумачення приписів пункту 8 частини першої статті 20 ГПК України у взаємозв'язку зі статтею 7 КУзПБ свідчить, що **у цих нормах законодавець, застосовувавши категорії "справи у спорах з майновими вимогами", "майновий спір", "спір щодо майна" та залишивши перелік таких спорів відкритим, визначив передумови для реалізації судом, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, функції судового контролю щодо максимально широкого кола правовідносин за участю боржника та щодо його майна.**

Щодо розгляду скарг на органи ДВС поза межами/в межах справи про банкрутство

Стаття 7 Кодексу України з процедур банкрутства

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 13.04.2023 у справі № 910/21981/16

За приписами КУзПБ зміст судового контролю у відносинах неплатоспроможності та банкрутства полягає у тому, що рішення чи дії боржника та третіх осіб, що можуть вплинути на майнові активи боржника, мають бути підконтрольні суду, що здійснює провадження у справі про банкрутство.

Системне тлумачення пункту 8 частини першої статті 20 ГПК України, статті 7 КУзПБ приводить до висновку, що **у межах справи про банкрутство підлягають вирішенню питання судового контролю у виконавчих провадженнях за рішеннями стосовно боржника, виконання яких є можливим шляхом звернення стягнення на кошти чи інше його майно, незалежно від процесуальної форми звернення** (скарга, заява, позов) заінтересованої особи щодо здійснення такого контролю.

Повноваження господарського суду, в провадженні якого перебуває справа про банкрутство, щодо здійснення відповідного судового контролю поширюються і на правовідносини з примусового виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) у виконавчому провадженні, що передбачає звернення стягнення на майно боржника або може вплинути іншим чином на майнові активи боржника, і такий контроль має здійснюватися з моменту відкриття виконавчого провадження та до його завершення чи закриття провадження у справі про банкрутство боржника.

Щодо виключної підсудності у справах з участю боржника

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 27.06.2023 у справі № 911/4706/15 (911/1626/11)

Стаття 7 КУзПБ є ключовою для методологічного і практичного розмежування категорій «справа про банкрутство» і «спір у межах справи про банкрутство» та вирішення юрисдикційних питань.

Стаття 7 КУзПБ по суті є спеціальною у відносинах неплатоспроможності і розширює (коригує) правове регулювання кола питань, які відносяться як до предметної та суб'єктної юрисдикції, так і до територіальної (виключної) (статті 20, 30 ГПК України) спорів у справах про банкрутство. Це очевидно у порівнянні норми пункту 8 частини першої статті 20 ГПК України з частиною другою статті 7 КУзПБ, де законодавець розширив предметну підсудність майнових спорів у справах про банкрутство від "вимоги до боржника" до "всі майнові спори, стороною в яких є боржник". Тому з набуттям чинності КУзПБ до господарської юрисдикції віднесено як позовні вимоги до боржника, так і вимоги боржника до інших осіб щодо його майна (майнових прав). Дана норма саме так, тобто відповідно до статті 7 КУзПБ, і застосовується, що відображено в численних судових актах, у тому числі і Верховного Суду.

Частина друга статті 7 КУзПБ містить спеціальне правило, яке прямо вирішує питання територіальної (виключної) підсудності спорів у справах про банкрутство. На відміну від ГПК України, в якому за критерій розгляду справи взято місцезнаходження суду або особи, КУзПБ встановлює самостійний універсальний критерій підсудності справ, стороною в яких є боржник: в межах справи про банкрутство.

Судова палата дійшла висновку про те, що **у визначенні виключної підсудності цього спору пріоритет у застосуванні має не стаття 30 ГПК України, як загальна процесуальна норма, а саме стаття 7 КУзПБ, яка у даному випадку є спеціальною.**

Щодо правил розгляду вимог про недійсність правочину у справі про банкрутство

Постанова КГС ВС від 11.07.2023 у справі № 904/1412/20

Норми статті 42 КУзПБ визначають особливі підстави для визнання недійсними правочинів, вчинених боржником, тоді як **порядок розгляду спорів про визнання таких правочинів недійсними встановлений статтею 7 КУзПБ.**

Заява про недійсність правочинів, що подається з підстав, визначених у статті 42 КУзПБ, є різновидом заяв по суті справи, а тому має розглядатися за тими самими правилами, що і заява про недійсність правочинів з інших правових підстав, яка подається у справі про банкрутство, з урахуванням вимог, встановлених статтею 7 КУзПБ, а саме **в порядку позовного провадження за нормами, передбаченими ГПК України.**

Зокрема, якщо предметом розгляду є заява кредитора з вимогами про визнання недійсними правочинів, вчинених боржником (договори про надання безвідсоткової поворотної фінансової допомоги), тобто стороною яких є боржник, або правочинів, вчинених без участі боржника, стороною яких він не є, однак предметом яких є передача (відчуження) право вимоги до нього, тобто предметом яких є не актив, а пасив боржника (договори про відступлення права вимоги), і правовими підставами для недійсності цих угод стали як визначені ЦК України загальні вимоги щодо недійсності правочину, так і підстави, передбачені спеціальними нормами статті 42 КУзПБ, то на такі вимоги кредитора поширюються правила їх розгляду судом, встановлені статтею 7 КУзПБ, у порядку позовного провадження.

Крім того, якщо буде ухвалено судове рішення про визнання недійсними правочинів (договорів), у їх сторін, відповідно, виникнуть права та обов'язки щодо повернення всього, що вони одержали на виконання договору.

З огляду на наведені наслідки недійсності правочину, передумовою вирішення зазначеного спору є, зокрема, правильне визначення судом під час розгляду відповідної справи складу сторін та їх процесуального статусу.

Щодо залучення кредитора третьою особою до участі в справі, яка розглядається в порядку статті 7 КУзПБ

Постанова КГС ВС від 18.07.2023 у справі № 911/1707/18 (911/2858/21)

Позови боржника, в тому числі немайнові, про визнання недійсними правочинів можуть впливати на формування складу ліквідаційної маси боржника з огляду на положення статті 216 ЦК України (застосування наслідків з огляду на визнання правочину недійсним), статті 388 ЦК України (витребування майна від добросовісного набувача після визнання договору недійсним), статті 400 ЦК України (витребування майна від недобросовісного набувача) та можуть призводити до зміни ліквідаційної маси боржника, що в свою чергу впливає на права кредиторів у справі про банкрутство.

У преамбулі КУзПБ унормовано, що цей Кодекс встановлює умови та порядок відновлення платоспроможності боржника – юридичної особи або визнання його банкрутом з метою задоволення вимог кредиторів, а також відновлення платоспроможності фізичної особи.

Отже, **рішення у справах позовного провадження, які розглядаються в межах справи про банкрутство в порядку, встановленому статтею 7 КУзПБ, результатом розгляду яких може бути зміна, збільшення ліквідаційної маси боржника, можуть впливати на права і охоронювані законом інтереси кредиторів у справі про банкрутство.**

Тож під час розгляду справ у позовному провадженні, що розглядаються в межах справи про банкрутство відповідно до статті 7 КУзПБ, **кредитори боржника не позбавлені права звернутися до суду з обґрунтованим клопотанням про залучення їх до участі у справі як третіх осіб**, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, в порядку, передбаченому статтею 50 ГПК України, за наявності на це правових підстав.

Суд має розглянути зазначене клопотання та надати аргументам кредитора відповідну оцінку, не обмежуючись лише наданням оцінки змісту правовідносин між сторонами поданого позову, а враховуючи також і можливий вплив рішення у справі на права або обов'язки кредиторів у справі про банкрутство.

Щодо розгляду позовної заяви про звернення стягнення на предмет іпотеки

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 04.10.2023 у справі № 910/20057/16

Позов *щодо звернення стягнення на предмет іпотеки* не є за своєю суттю зверненням до господарського суду, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, щодо отримання згоди на реалізацію майна боржника у порядку положень ч. 5 ст. 41 КУзПБ, а тому задоволення такого позову матиме наслідком недотримання положень ч. 6 ст. 41 КУзПБ щодо того, що задоволення забезпечених вимог кредиторів за рахунок майна боржника, яке є предметом забезпечення, **здійснюється лише в межах провадження у справі про банкрутство.**

1.2. Визнання недійсними правочинів

Щодо ефективного способу захисту кредитора при оспорюванні результатів аукціону в банкрутстві

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 06.07.2022 у справі № 914/2618/16

Враховуючи те, що банк був іпотеко- та заставодержателем і не отримав належного задоволення своїх вимог за забезпечувальними договорами, позивач може обґрунтовувати, що вчинені правочини, зокрема підписаний боржником із переможцем аукціону (покупцем) договір купівлі-продажу, не могли бути достатньою правовою підставою для набуття заставного майна таким переможцем. А тому **вправі, враховуючи вимоги частин другої та третьої статті 264 ЦК України, у цих спірних правовідносинах витребувати в інтересах боржника заставне майно у переможця аукціону на підставі статті 1212 ЦК України** (у разі, якщо це майно буде відчужене третій особі, - витребувати його від неї на підставі статей 387, 388 ЦК України). Для цього **немає потреби окремо оскаржувати результати аукціону та договір купівлі-продажу, яким оформлений продаж заставного майна на аукціоні.**

Позовні вимоги про визнання недійсними результатів аукціону та договору купівлі-продажу у спірних правовідносинах не є ефективними способами захисту інтересу та права позивача.

Велика Палата Верховного Суду **висувала про ефективність у спірних правовідносинах саме вимоги про витребування заставного майна на користь боржника.** За змістом ця вимога не тотожна вимозі про зобов'язання переможця аукціону повернути заставне майно боржникові. У разі задоволення позовної вимоги про витребування майна з чужого незаконного володіння суд витребує таке майно на користь позивача (у даному випадку - боржника), а не зобов'язує відповідача (у цій справі - переможця аукціону) повернути відповідне майно власникові. **Тому вимога зобов'язати переможця аукціону (покупця) повернути заставне майно боржникові теж не є ефективним способом захисту у спірних правовідносинах.**

Nota bene - справа № 910/2592/19 - щодо відступу від висновку в справі № 914/2618/16 – на розгляді ВП ВС.

Щодо ефективного способу захисту кредитора при оспорюванні результатів аукціону в банкрутстві

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13.02.2024 у справі № 910/2592/19

Відступаючи від висновку Великої Палати Верховного Суду від 21.09.2021 у справі № 914/2618/16 Велика Палата Верховного Суду дійшла, з поміж іншого, таких висновків:

Якщо майно боржника за результатом проведеного аукціону у справі про банкрутство перебуває у власності боржника, то ефективним способом захисту порушеного права особи, яка вправі оскаржувати результати аукціону, є **пред'явлення позову про визнання недійсними результатів аукціону**.

Якщо ж за результатами аукціону з переможцем укладено договір купівлі-продажу, то ефективним способом захисту порушеного права особи, яка вправі оскаржувати результати аукціону, є **пред'явлення позову про визнання недійсними результатів аукціону й укладеного з переможцем аукціону договору купівлі-продажу майна боржника та застосування реституції** (у разі повернення майна, що перебуває у власності переможця аукціону).

Якщо за результатом проведення аукціону у справі про банкрутство відчужено майно, яке належить іншій особі на праві власності, відновлення порушеного права власника проданого майна **здійснюється шляхом пред'явлення виндикаційного позову до останнього набувача цього майна з підстав, передбачених статтями 387, 388 ЦК України**.

Правовим наслідком задоволення судом позовних вимог щодо визнання результатів аукціону з реалізації майна та договору купівлі-продажу майна боржника недійсними є **повернення відчуженого з порушенням вимог Закону про банкрутство майна до ліквідаційної маси боржника, навіть у випадку заявлення такої вимоги позивачем, який не є стороною договору**. Водночас задоволення судом вимоги про повернення відчуженого на аукціоні майна до ліквідаційної маси боржника передбачає також стягнення з боржника на користь переможця аукціону одержаних за правочином коштів. **Таке стягнення є не задоволенням окремої позовної вимоги, а необхідним наслідком визнання недійсним правочину та задоволення вимоги про застосування реституції**, хоч і сформульованої позивачем в усіченому вигляді, який охоплює тільки ту частину, яка стосується повернення відчуженого боржником майна.

Про можливість визнання недійсним трудового контракту, який містить ознаки фродаторності, за позовом ліквідатора на підставі положень статті 42 КУзПБ

Постанова КГС у складі ВС від 22.02.2024 у справі № 916/3619/19 (916/959/23)

У справах про банкрутство разом з іншими принципами правового регулювання відносин неплатоспроможності суттєве значення має принцип судового контролю у відносинах неплатоспроможності та банкрутства. Зокрема, **складовою частиною процедури банкрутства є ревізія усіх правочинів, вчинених боржником протягом трьох років, що передували відкриттю провадження у справі про банкрутство, за заявою арбітражного керуючого або кредитора та можливість визнання їх недійсними в господарському суді у передбачених статтею 42 КУзПБ випадках.** КГС ВС зауважив, що категорія фродаторності правочину у цивільному законодавстві також не закріплена на рівні закону, проте має широку сферу застосування у правовідносинах неплатоспроможних боржників.

Неплатоспроможність учасника (роботодавця чи працівника) трудового контракту створює умови для застосування вказаного правового інституту.

Ігнорування обставин фродаторності трудових договорів (контрактів) може призвести до фіктивного збільшення кредиторської заборгованості першої черги та надалі слугувати прецедентом для недобросовісних керівників суб'єктів господарювання, якими як запобіжник негативних для них наслідків банкрутства підприємства будуть укладатись відповідні трудові контракти з наближеним (пов'язаним, заінтересованим) працівником, що нівелює суть усього конкурсного процесу.

Отже, **оскільки спір у цій справі виник у зв'язку з оспоренням пункту контракту як такого, що містить ознаки фродаторного, адже укладений між боржником і його засновником як заінтересованою особою з метою впливу на формування та справедливий розподіл ліквідаційної маси банкрута шляхом створення умов для першочергового погашення передбачених спірним пунктом грошових зобов'язань перед засновником боржника на шкоду іншим кредиторам, КГС ВС погодився з господарськими судами щодо застосування під час розгляду справи саме положень статті 42 КУзПБ як спеціальної норми права, що регулює спірні правовідносини між боржником і його кредиторами.**

Про визнання недійсним розподільчого балансу та договору купівлі-продажу нерухомого майна

Постанова КГС у складі ВС від 07.03.2024 у справі № 908/702/22 (908/1478/22)

Розподільчий баланс не є правочином у розумінні положень статей 202, 203, 215 ЦК України, а тому не може бути визнаний недійсним.

Згідно зі статтею 109 ЦК України виділом є перехід за розподільчим балансом частини майна, прав та обов'язків юридичної особи до однієї або кількох створюваних нових юридичних осіб. Після прийняття рішення про виділ учасники юридичної особи або орган, що прийняв рішення про виділ, складають та затверджують розподільчий баланс.

Термін розподільчий баланс підприємства визначений, зокрема, у Методиці оцінки вартості майна під час приватизації, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 15.08.1996 № 961, як баланс, що складається під час відокремлення (виділення) об'єктів із цілісного майнового комплексу. Відповідно до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73, баланс (звіт про фінансовий стан) – це звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов'язання і власний капітал.

Розподільчий баланс та передавальний акт у цьому випадку безпосередньо не є діями, спрямованими на набуття, зміну чи припинення певних прав чи обов'язків, а є документами, у яких відображені активи та пасиви (майно, права та обов'язки), які в процесі виділу переходять від однієї юридичної особи до однієї або кількох створюваних під час виділу юридичних осіб. При цьому перехід прав і обов'язків до новоствореної юридичної особи (чи юридичних осіб) відбувається в порядку правонаступництва, а не внаслідок вчинення правочину.

Тому немає правових підстав для визнання недійсними розподільчого балансу та передавального акта як фраздаторного правочину в розумінні статті 42 КУЗПБ.

Про визнання недійсним договору комісії та договору купівлі-продажу транспортного засобу у період існування непогашеної заборгованості

Постанова КГС у складі ВС від 16.05.2024 у справі № 925/1577/20 (925/291/23)

Будь-який **правочин, вчинений боржником у період настання у нього зобов'язання з погашення заборгованості перед кредитором, внаслідок якого боржник перестає бути платоспроможним, має ставитися під сумнів у частині його добросовісності і набуває ознак фродаторного правочину, що вчинений боржником на шкоду кредиторам.**

Якщо правочини у підозрілий період вчиняються із заінтересованими особами, повинна діяти ще одна правова презумпція, оскільки заінтересована особа знає про стан неплатоспроможності боржника при вчиненні правочину. Ця презумпція стосується осіб, зазначених у статті 1 КУзПБ, у якій визначено коло заінтересованих осіб, а дія такої презумпції повинна накладати тягар доказування і на заінтересовану особу.

Однією з підстав для визнання договорів недійсними за частиною другою статті 42 КУзПБ є те, що спірний правочин укладено з юридичною особою, з якою боржник перебуває під контролем третьої особи. Тобто **якщо третя особа контролює дві юридичні особи, що є сторонами одного правочину, то для боржника інша сторона такого правочину вважається заінтересованою особою, а саме юридичною особою, з якою боржник перебуває під контролем третьої особи.**

Системний аналіз частин першої та другої статті 42 КУзПБ свідчить, що її структура визначає **різні умови застосування підстав для визнання правочину недійсним.**

Відповідно до частини першої цієї норми **необхідною умовою для визнання правочину недійсним з передбачених у ній підстав є встановлення обставин щодо порушення прав боржника або кредиторів внаслідок укладення такого правочину.**

Водночас частиною другою статті 42 КУзПБ не встановлено додаткових умов для визнання правочину недійсним з передбачених у ній підстав, а визначено окремі, самостійні підстави для визнання недійсними відповідних правочинів.

Тобто **саме по собі вчинення правочину із заінтересованою особою є самостійним наслідком його недійсності.**

Наслідки визнання недійсними правочинів боржника з підстав, передбачених частинами першою та другою статті 42 КУзПБ, визначені частиною третьою зазначеної статті, згідно з якою **сторона за таким правочином зобов'язана повернути боржнику майно, яке вона отримала від боржника, а в разі неможливості повернути майно в натурі – відшкодувати його вартість грошовими коштами за ринковими цінами, що існували на момент вчинення правочину.**

Щодо волі боржника при укладенні фраздаторного правочину і підстав для витребування відчуженого за ним майна з володіння останнього набувача у зв'язку з визнанням такого правочину недійсним

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 22.05.2024 у справі № 924/408/21 (924/287/23)

Укладаючи фраздаторний правочин, боржник свідомо бажає настання правових наслідків у вигляді вибуття відповідного майна з його володіння. Набувач такого майна, який безпосередньо пов'язаний з боржником або з інших обставин не міг не знати про фраздаторний характер правочину, є **недобросовісним набувачем**.

У разі подальшого відчуження набувачем отриманого на виконання фраздаторного правочину майна на користь іншої особи, яка не є пов'язаною з боржником та водночас не обізнана про придбання майна в особи, що не мала права його відчужувати, такий **добросовісний набувач не повинен приймати на себе тягар неправомірних і недобросовісних дій боржника та його недобросовісного контрагента, пов'язаних із вчиненням правочину на шкоду кредиторам та виведенням майна тощо**.

Визнання фраздаторного правочину недійсним не є безумовною підставою для витребування відчуженого за ним майна з володіння останнього набувача. Необхідною передумовою для цього є встановлення обставин щодо недобросовісності саме цього набувача.

Тож вибуття майна з володіння власника (або особи, якій він передав майно у володіння) на підставі правочину, який у подальшому визнано недійсним, можна вважати таким, що відбулось не з його волі в розумінні пункту 3 частини першої статті 388 ЦК України, у тому разі, якщо недійсність зазначеного правочину зумовлена впливом обману, насильства, зловмисної домовленості представника власника з другою стороною та/або іншими конкретними обставинами, які свідчать про відсутність дійсної волі власника на відчуження відповідного майна.

Водночас **без встановлення наведених конкретних обставин щодо вчинення правочину з відповідними вадами волі лише факт визнання недійсним такого фраздаторного правочину не є достатньою підставою для висновку про вибуття відчуженого за ним майна не з волі власника або особи, якій він передав майно у володіння**, в розумінні зазначеної норми цивільного законодавства.

Щодо волі боржника при укладенні фраздаторного правочину і підстав для витребування відчуженого за ним майна з володіння останнього набувача у зв'язку з визнанням такого правочину недійсним

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 29.05.2024 у справі № 910/5808/20

У «горизонтальних» відносинах – відносинах між боржником та набувачем майна – положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод застосовуються лише у тій межі, що не суперечить суті правозахисних відносин, а не в усіх випадках витребування майна у набувача в процедурах банкрутства.

При застосуванні статті 1 Першого протоколу до Конвенції суди повинні досліджувати обставини справи щодо наявності легітимної мети при витребуванні спірного майна, а також щодо того, чи відповідні дії є пропорційними легітимній меті втручання у право. Відповідно, кожна із сторін, звертаючись до суду за захистом їх права власності на підставі статті 1 Першого протоколу до Конвенції, повинна довести в порядку, передбаченому статтями 74, 76, 77 ГПК України, не лише те, що таке витребування є законним та переслідує законну мету, а й те, що така легітимна мета є пропорційною.

Віндикація в межах провадження у справі про банкрутство є не лише способом консолідації ліквідаційної маси, адже захист права власності боржника з урахуванням статті 1 Першого протоколу до Конвенції також презюмується. Такий захист спрямований на попередження свавільного захоплення власності, конфіскації, експропріації та інших порушень безперешкодного користування своїм майном саме власником, в тому числі власником, який є боржником у провадженні у справі про банкрутство, оскільки власник майна наділений правом на погашення власних боргів за рахунок належного йому майна. Повернення майна може безпосередньо вплинути як на діяльність юридичної особи – боржника в цілому, так і на права керівників юридичної особи та її учасників.

Застосовуючи приписи статті 388 ЦК України у поєднанні з положеннями статті 1 Першого протоколу до Конвенції у відносинах між боржником-позивачем та добросовісними набувачами, **суди повинні встановити підстави набуття спірного майна добросовісним набувачем, значення такого майна для нього, зіставити вартість цього майна з майновим станом особи-відповідача, з'ясувати цільове призначення такого майна та обставини його використання добросовісним набувачем, спрямованість волевиявлення учасників правовідносин та їх фактичні наміри, а також встановити інші обставини, які поза обґрунтованим сумнівом свідчитимуть про пропорційність втручання у мирне володіння майном добросовісним набувачем.**

Зазначені висновки є релевантними до таких правовідносин під час розгляду справ про банкрутство, в яких виникає питання щодо витребування майна у добросовісного набувача на підставі пункту 3 частини першої статті 388 ЦК України та статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Щодо визнання недійсними договорів про надання послуг (які не містять істотних умов про ціну та обсяг робіт) та відступлення права вимоги за договорами про надання послуг (без доказів оплати за перехід права вимоги))

Постанова КГС у складі ВС від 01.08.2024 у справі № 922/2154/22 (922/3790/23)

Оспорювані правочини **не були спрямовані на реальне отримання послуг за такими договорами, а також дають підставні сумніви у їх реальному виконанні**. Натомість встановлені обставини свідчать про наявність іншої **прихованої мети у вчиненні таких правочинів**: штучно збільшити кредиторську заборгованість у боржника, чим змінити пропорційність розподілу ліквідаційної маси та ввести до складу кредиторів пов'язану з боржником особу із значною часткою в реєстрі кредиторів та, відповідно, перевагою у кількості голосів.

Визначальну роль у процедурі банкрутства відіграє дотримання принципу конкурсного імунітету кредиторів, який спрямований на попередження та усунення будь-яких переваг одних кредиторів на шкоду інших. Важливе значення у дотриманні цього принципу має формування конкурсної маси, її реалізації та задоволення вимог кредиторів в установленій законом черговості.

Добросовісність та розумність як принципи цивільного обороту (стаття 3 ЦК України) мають лежати в основі дій / бездіяльності всіх учасників обороту. При цьому діяльність у підприємницькій сфері має бути, за загальним правилом, спрямована на отримання правомірного прибутку учасниками господарських відносин. Усі учасники господарських відносин **повинні ухилятися від вчинення дій, що очевидно спрямовані на іншу мету, зокрема виведення активів уже неплатоспроможного учасника господарського обороту**. Таке виведення активів може здійснюватися шляхом безпосереднього очевидно нееквівалентного продажу / обміну майна особи, при якому відбувається несправедливе зменшення майна особи як основи господарювання, і шляхом набуття обов'язків через укладення договору поруки за боргами третіх осіб, які є формально самостійними учасниками господарського обороту.

Якщо під час укладення оспорюваних договорів про надання посередницьких послуг відповідачі діяли недобросовісно, без реальних наслідків щодо отримання цих послуг, то це дає підстави для висновку про наявність іншої прихованої мети у вчиненні таких правочинів, а саме **штучно збільшити кредиторську заборгованість у боржника, чим змінити пропорційність розподілу ліквідаційної маси і ввести до складу кредиторів пов'язану з боржником особу із значною часткою в реєстрі кредиторів** та, відповідно, перевагою у кількості голосів, що свідчить про наявність підстав для визнання оспорюваних договорів недійсними.

Щодо визнання недійсними договору купівлі-продажу цінних паперів за позовом особи, що не є стороною цих правочинів, у межах справи про банкрутство боржника

Постанова КГС у складі ВС від 16.05.2024 у справі № 911/248/21 (911/2367/22)

Враховуючи правову природу векселя як цінного папера та особливості його передачі шляхом індосаменту, **обставини дійсності/недійсності правочинів, на підставі яких було передано векселі, не впливають на дійсність / недійсність векселів як цінних паперів та не переривають індосаментний ряд.**

Сам по собі факт укладення оспорюваних договорів купівлі-продажу цінних паперів, за якими векселі перейшли від однієї особи до іншої, не є втручанням у майнову сферу боржника, оскільки зміст зобов'язання, яке виникло та ґрунтується на векселях, не змінюється.

Законний векселедержатель не зобов'язаний доводити наявність і дійсність своїх прав за векселем, вони вважаються наявними і дійсними. Доведення протилежного – обов'язок особи, якій пред'явлено вимогу за векселем. Доводи скаржника щодо необхідності з'ясування економічної доцільності спірних правочинів, реальності операцій та наслідків таких правочинів, невідповідності ціни продажу простих векселів їх номінальній вартості та здійснення розрахунків між сторонами спірних договорів тощо як підстави фrawdаторності спірних договорів не спростовують встановленої судами обставини, що ТОВ «Київська правова група» є законним держателем векселів відповідно до ст. 16 Уніфікованого закону на підставі безперервного ряду індосаментів.

Обставини того, що оспорювані правочини вчинені без участі боржника, без його вольових дій; в результаті їх укладення та виконання не відбулося виведення активів боржника, тобто відчуження майна і свідомого погіршення майнового становища боржника з метою уникнення відповідальності перед кредиторами, а також збільшення ліквідаційної маси боржника свідчать про відсутність підстав для визнання спірних правочинів недійсними як фrawdаторних.

Щодо визнання недійсними боргових розписок за позовом кредитора

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 15.08.2024 у справі № 916/896/23 (916/3968/23)

Інститут визнання недійсними правочинів боржника у межах справи про банкрутство є універсальним засобом захисту у відносинах неплатоспроможності та частиною єдиного механізму правового регулювання відносин неплатоспроможності, що скерована на дотримання балансу інтересів не лише осіб, які беруть участь у справі про банкрутство, а й осіб, залучених у справу про банкрутство, наприклад контрагентів боржника. Визнання недійсними правочинів боржника у межах справи про банкрутство спрямоване на досягнення однієї з основних цілей процедури неплатоспроможності – максимально можливе справедливе задоволення вимог кредиторів.

Тобто кредитор є тією зацікавленою особою у справі про банкрутство, який має право звертатися з позовами про захист майнових прав та інтересів з підстав, передбачених ЦК України, ГК України чи іншими законами, у межах справи про банкрутство і таке звернення вважається належним способом захисту, який гарантує практичну й ефективну можливість відновлення порушених прав кредиторів та боржника.

Ураховуючи сумніви кредитора щодо реальності (дійсності) заборгованості за оспорюваними розписками та обов'язок підвищеного стандарту доказування у зазначеній категорії справ, оскільки **існує ризик обопільної недобросовісної поведінки певного кредитора та боржника щодо створення фіктивної (неіснуючої, штучної) заборгованості за договором позики задля збільшення кількості голосів цього кредитора на зборах кредиторів і можливості впливу на саму процедуру неплатоспроможності фізичної особи, дослідженню підлягають, зокрема, джерела походження коштів та взагалі наявність коштів, наданих фізичною особою – кредитором у позику фізичній особі – боржнику, реальність зобов'язальних відносин між сторонами договору.**

Укладення договору, який за своїм змістом суперечить вимогам закону, оскільки не спрямований на реальне настання обумовлених ним правових наслідків, є порушенням частин першої та п'ятої статті 203 ЦК України, що за правилами статті 215 цього Кодексу є підставою для визнання його недійсним відповідно до статті 234 ЦК України.

Тож у разі встановлення судом обставин, які доводять, що під час укладення оспорюваних розписок воля відповідачів не відповідала зовнішньому прояву та не мала на меті реального настання правових наслідків, обумовлених цими оспорюваними правочинами, це є підставою для визнання їх недійсними відповідно до статті 234 ЦК України.

Щодо визнання недійсним договору позики, в якому відсутні положення про те, що його підписанням позичальники підтверджують факт отримання грошових коштів

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 22.08.2024 у справі № 922/2714/23

У разі якщо існують вмотивовані сумніви інших кредиторів щодо реальності (дійсності) такої заборгованості, обґрунтування грошових вимог до боржника самим лише договором позики та/або борговою розпискою у справі про неплатоспроможність фізичної особи може бути недостатньо.

Необхідним у такому випадку може бути також **документальне підтвердження джерел походження коштів, наданих фізичною особою – кредитором у позику фізичній особі – боржнику, подання інших додаткових доказів наявності між кредитором (позикодавцем) та боржником (позичальником) зобов'язальних правовідносин за відповідним договором позики.**

У разі ж ненадання зазначеним кредитором сукупності необхідних доказів на обґрунтування своїх вимог, зокрема щодо підтвердження реальності грошового зобов'язання, господарський суд відмовляє у визнанні таких вимог у справі про неплатоспроможність фізичної особи.

При цьому визначена приписами статті 204 ЦК України презумпція правомірності укладеного між сторонами правочину не спростовує відповідного обов'язку заявника-кредитора, вимоги якого підтверджені борговою розпискою, надати сукупність усіх необхідних доказів на обґрунтування своїх вимог, зокрема й зазначені докази джерел походження наданих у позику коштів.

Тобто, не досліджуючи дійсності відповідного правочину, що виходить за межі предмета розгляду заяви кредитора з грошовими вимогами до боржника, господарський суд у справі про неплатоспроможність фізичної особи, вирішуючи питання про належне документальне підтвердження кредиторських вимог за борговою розпискою, може надати правову оцінку реальності (дійсності) таких зобов'язань на підставі інших доказів, що підтверджують / спростовують фінансову спроможність цього кредитора щодо надання відповідної позики.

Щодо визнання недійсними договору купівлі-продажу частки у розмірі 45% статутного підприємства, відчуженої боржником за ціною 1,00 грн

Постанова КГС у складі ВС від 19.09.2024 у справі № 921/672/21 (921/362/23)

Якщо на виконання спірного правочину товариством сплачені кошти або передане інше майно, то задоволення позовної вимоги про визнання оспорюваного правочину недійсним **не приводить до ефективного захисту права, бо таке задоволення саме по собі не є підставою для повернення коштів або іншого майна.**

У таких випадках позовна вимога про визнання оспорюваного правочину недійсним **може бути ефективним способом захисту, лише якщо вона поєднується з позовною вимогою про стягнення коштів на користь товариства або про витребування майна з володіння відповідача** (зокрема, на підставі ч. 1 ст. 216, ст. 387, ч. 1, 3 ст. 1212 ЦК України).

Визнання правочину недійсним не з метою домогтися відновлення власного порушеного права (та/або інтересу) у спосіб реституції, що застосовується між сторонами такого правочину, а з метою створити підстави для подальшого звернення з іншим позовом або преюдиційну обставину чи доказ для іншого судового провадження суперечать завданням господарського (цивільного) судочинства, наведеним у ч. 1 ст. 2 ГПК України.

Верховний Суд неодноразово зазначав, що відповідно до пунктів «д» та «е» п. 3 ч. 5 ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб підприємців та громадських формувань» особа, яка вважає себе власником частки, що незаконно вибула з її володіння, має звертатися до володільця частки (особи, вказаної як власник в ЄДР) **з позовом про стягнення частки** (витребування частки з чужого незаконного володіння) або **позовом про визначення розміру статутного капіталу та розміру часток учасників**. Саме такий спосіб захисту є належним, адже судові рішення, що набрало законної сили, про задоволення такої вимоги є підставою для внесення відповідних змін до ЄДР.

У даній справі арбітражний керуючий заявив вимогу про визнання недійсним виконаного правочину з метою відновлення складу учасників юридичної особи, який існував до стверджуваного порушення прав кредиторів, без вимоги щодо застосування наслідків такої недійсності.

Оскільки арбітражний керуючий заявив вимогу про визнання недійсним виконаного сторонами договору, не заявивши вимоги про застосування наслідків недійсності такого правочину, КГС ВС дійшов висновку, що обраний ним спосіб захисту є **неефективним**, адже він не призведе до поновлення порушеного права.

Щодо визнання недійсними договору купівлі-продажу належного боржнику майна

Постанова КГС у складі ВС від 14.11.2024 у справі № 916/3345/21(916/4077/23)

Одним зі способів досягнення максимально можливого справедливого задоволення вимог кредиторів шляхом консолідації майна боржника є **визнання недійсними за позовом арбітражного керуючого або кредитора правочинів боржника, укладених на шкоду кредиторам**. Однак пред'явлення у межах справи про банкрутство такого позову не завжди може забезпечити ефективне поновлення порушених прав особи, яка звернулася з відповідними вимогами до суду. Це залежить від характеру та природи правовідносин, які склались між їх учасниками.

Зокрема, якщо **фraudаторний правочин, який передбачає виникнення у боржника певних зобов'язань задля впливу на формування та справедливий розподіл ліквідаційної маси (фіктивного збільшення кредиторської заборгованості тощо), укладено, але не виконано на момент його оспорення**, то **задоволення позову** про визнання недійсним такого договору **матиме наслідком реальне поновлення прав учасників процедури банкрутства**, адже це нівелює юридичні наслідки, які могли бути створені спірним правочином, та не потребує вжиття додаткових способів захисту.

Водночас **у разі коли внаслідок укладення та виконання fraudаторного правочину розмір активів боржника був зменшений, для поновлення прав потерпілих осіб самого лише визнання його недійсним є недостатньо**. Захист прав у такому випадку може забезпечуватися **шляхом застосування зобов'язально-правових або речово-правових способів захисту**.

Тому, визнання недійсним правочину, вчиненого на шкоду кредиторам (fraudаторного правочину) та фактично виконаного (повністю чи частково), слід вважати ефективним способом захисту у справі про банкрутство в тому разі, коли відповідна вимога поєднана із застосуванням правових механізмів, спрямованих на відновлення майнового стану осіб до того стану, який існував до вчинення спірного правочину та наповнення ліквідаційної маси боржника для максимального задоволення вимог кредиторів.

Щодо визнання недійсними договорів позики

Постанова КГС у складі ВС від 04.02.2025 у справі № 910/5335/21 (910/15086/21)

Правочин не має вчинятись з метою заподіяти зло (тобто здійснити зловживання правом) і втілювати цей намір. Інакше такий правовин має кваліфікуватись судами як фродаторний та, за наявності відповідної позовної вимоги, має бути визнаний недійсним.

Однак у силу гнучкості та різноманіття цивільних правовідносин вичерпний та закритий перелік обставин, за яких той чи інший правовин слід вважати фродаторним, відсутній. Натомість Верховний Суд напрацював перелік обставин, які окремо або в сукупності можуть враховуватися при оцінці правовину як фродаторного. Остаточну кваліфікацію певного правовину як фродаторного повинен здійснювати суд в кожній конкретній справі виходячи із встановлених обставин.

Загальні збори акціонерного товариства не є самостійними суб'єктами права, оскільки не наділені власною правоздатністю та дієздатністю, однак приймаючи рішення, орган товариства реалізує свої повноваження (компетенцію), забезпечує управління діяльністю акціонерного товариства, створюючи саме для нього юридичні наслідки.

Хоча учасником правовину виступає юридична особа акціонерного товариства, що наділена цивільною дієздатністю, водночас **загальні збори акціонерного товариства як вищий орган цієї юридичної особи та наглядова рада у передбачених законом випадках беруть участь у формуванні внутрішньої волі цієї особи на вчинення правовину.**

У спірних правовідносинах аргументи щодо перевищення виконавчим органом позивача повноважень при укладенні оспорюваних угод як значних правовинів не були самостійними підставами для вимог про недійсність договорів 1, 2, а були зазначені у поєднанні з аргументами, зокрема, про вчинення таких правовинів з Відповідачем як мажоритарним власником товариства Позивача, а відповідно під контролем відповідача та за участі заінтересованих осіб.

Щодо фраздаторності договору іпотеки

Постанова КГС у складі ВС від 29.07.2025 у справі № 910/14968/22 (910/5002/23)

Будь-який правочин, вчинений боржником у період настання у нього зобов'язання з погашення заборгованості перед кредитором, внаслідок якого боржник перестає бути платоспроможним, має ставитися під сумнів у частині його добросовісності і набуває ознак фраздаторного правочину, що вчинений боржником на шкоду кредиторам.

Системний аналіз положень ст. 572, ч. 1 ст. 576 ЦК України, ст. 1, ч. 5 ст. 3 Закону України «Про іпотеку» свідчить, що за своєю правовою природою іпотека має похідний характер від основного зобов'язання, з урахуванням чого не може існувати самостійно без основного зобов'язання, а укладення договору іпотеки, як похідного від договору основного зобов'язання, не є підставою для виникнення майнових зобов'язань до моменту порушення виконання боржником основного договору зобов'язання.

Укладення договору іпотеки не зумовлює виникнення у іпотекодержателя майнових зобов'язань перед майновим поручителем (іпотекодавцем), в тому числі обов'язку вчинення майнових дій на користь майнового поручителя, адже договір іпотеки за своєю суттю є договором, за яким виникають зобов'язання, що мають акцесорний характер стосовно основного зобов'язання.

Отже, **не може бути визнаним недійсним укладений боржником договір іпотеки з підстав, визначених абз. 2 ч. 2 ст. 42 КУзПБ** — прийняття (взяття) боржником на себе зобов'язання без відповідних майнових дій іншої сторони, оскільки **його укладення не зумовлює виникнення майнових зобов'язань між сторонами такого правочину, а лише має наслідком виникнення у майнового поручителя акцесорного (додаткового) зобов'язання стосовно основного зобов'язання** (зобов'язання за кредитним договором).

Про визнання недійсним правочину з переведення боргу

Постанова КГС у складі ВС від 16.09.2025 у справі № 911/2548/17 (911/1478/23)

Попри те, що оспорюваний правочин за Договором з переведення боргу є **двостороннім правочином**, вчиненим між Відповідачами 1, 2, водночас і **факт надання Боржником згоди на вчинення такого правочину** з переведення боргу, і відповідна вимога закону щодо такої згоди (частини першої статті 520 ЦК України), без якої Договір не створював би для Позивача (Боржника) правових наслідків, означають, що **правочин з переведення боргу, на вчинення якого надав згоду (відповідне волевиявлення) кредитор, є таким, що вчиняється за участі цього кредитора (Позивача у спірних правовідносинах).**

Оспорюваний за Договором правочин з переведення боргу, який вчинений:

- щодо **його активів**, а саме **зобов'язання, право вимоги щодо якого належить лише Позивачу як кредитору;**
- **за участі Позивача (Боржника);**

через заміну особи боржника, зобов'язаного сплати Позивачу борг (виконати зобов'язання), **впливає тим самим на стан задоволення відповідних грошових вимог Боржника та відповідно на його майновий стан.**

Отже правочин з переведення боргу за своїми правовими наслідками **створює для кредитора ризики незадоволення його вимог новим боржником.**

При цьому, за відсутності недоліків та порушень під час вчинення правочину з переведення боргу (заінтересованості між його учасниками тощо) з наданням кредитором належної згоди на таке переведення, вважається, що сторони, зокрема і кредитор, добросовісно розпорядилися своїми правами та поставилися до відповідних наслідків, а відповідні ризики кредитор взяв на себе у межах звичайних підприємницьких ризиків (стаття 42 ГК України, чинного на момент виникнення спірних правовідносин), і такий правочин вчинений не з метою відмови кредитора від власних майнових вимог та зменшення у зв'язку з цим власних активів.

1.3. Мораторій, відкриття, підвищений стандарт доказування

Щодо права на звернення податкового органу із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство

Постанова КГС у складі ВС від 31.01.2024 у справі № 916/2786/23

Особливі вимоги до заяви контролюючого органу, встановлені законодавцем у частині другій статті 34 КУзПБ, а також умови ініціювання контролюючим органом справи про банкрутство з огляду на його повноваження **спрямовані на можливе уникнення ініціювання справи про банкрутство через вжиття всіх передбачених податковим законодавством заходів у сукупності, які б могли привести до погашення податкового боргу.**

Якщо передбачені податковим законодавством заходи не приводять до відповідного погашення податкового боргу, право на звернення податкового органу із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство не може бути обмежено.

Щодо відкриття провадження у справі про банкрутство за наявності декількох заяв різних кредиторів про відкриття провадження у справах про банкрутство боржника з різною територіальною підсудністю

Постанова КГС у складі ВС від 13.02.2024 у справі № 911/2237/22

У вирішенні питання про відкриття провадження у справі про банкрутство **пріоритетним** (порівняно з вирішенням питання щодо конкуренції заяв різних кредиторів про відкриття провадження у справах про банкрутство боржника із різною територіальною підсудністю) **є врахування законодавчих обмежень / заборон на відкриття провадження у справі про банкрутство.**

Щодо окремих законодавчих обмежень для відкриття провадження у справі про банкрутство за заявою кредитора

Постанова КГС у складі ВС від 08.05.2024 у справі № 905/507/22

Розділ «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ було доповнено пунктом 1-6 згідно із Законом України від 13.07.2023 № 3249-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань провадження та застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану», що набрав чинності з 29.07.2023.

У вирішенні питання про відкриття провадження у справі про банкрутство пріоритетним є врахування законодавчих обмежень / заборон на відкриття провадження у справі про банкрутство.

Попри набрання чинності лише 29.07.2023 внесених до КУзПБ відповідних змін, положення зазначеного пункту мають ретроспективну дію, поширюючись на всі передбачені цією нормою правовідносини та випадки стосовно відкриття провадження у справі про банкрутство. Тобто пункт 1-6 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ є **окремим застереженням стосовно порядку та календарного періоду застосування цієї норми щодо поширення її на правовідносини в часі.**

Тому заборона за названим пунктом поширюється і на ті правовідносини та випадки, що існували до набрання зазначеною нормою чинності – 29.07.2023, оскільки передбачені цією нормою обставини / події (початок збройної агресії проти України, перебування єдиного майнового комплексу боржника на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на тимчасово окупованих російською федерацією територіях відповідно до визначеного законом переліку тощо) як причини, за яких вимоги кредитора (кредиторів) не могли бути задоволені боржником, настали до моменту врегулювання цих правовідносин відповідним законом – до 29.07.2023.

Тож обставини перебування єдиного майнового комплексу і виробничих потужностей боржника, які зазнали значних пошкоджень у результаті ворожих обстрілів, на території, на якій ведуться (велися) бойові дії, що стало наслідком невиконання ним договірних зобов'язань перед кредитором, унеможливають відкриття провадження у справі про банкрутство відповідно до пункту 1-6 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ.

При цьому зазначена норма не містить інших умов та підстав для її застосування, окрім тих, що в ній наведені, а тому **її застосування не залежить від строків виникнення у боржника боргу, що став підставою для звернення із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство** (до/після початку збройної агресії російської федерації проти України).

Крім того, в разі перебування майна боржника на територіях ведення бойових дій арбітражний керуючий буде позбавлений можливості належним чином здійснити аналіз його фінансово-господарської діяльності, провести інвентаризацію майна, сформувавши ліквідаційну масу, а також здійснити продаж майна банкрута з дотриманням вимог КУзПБ, а тому провадження у справі про банкрутство у такому випадку не здатне досягнути визначеної цим Кодексом мети щодо задоволення вимог кредитора.

Щодо залишення заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство без розгляду та застосування статті 242 ГПК України

Постанова об'єднаної палати КГС у складі ВС від 07.06.2024 у справі № 904/1273/23

КУзПБ не містить такої підстави для залишення без розгляду заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство як неявка заявника у перше судове засідання.

Направлення відповідних процесуальних документів на електронну адресу сторони у справі, наведену в документах, що подавались до суду, не заборонено, однак такі дії не можуть замінити належне надсилання учаснику судового рішення у порядку, передбаченому ст. 242 ГПК. У розумінні процесуального закону **надіслання судового рішення на електронну пошту за адресою, зазначеною заявником в його процесуальних заявах, поданих до суду** (позовна заява, апеляційна та/або касаційна скарга, заяви / клопотання), **в яких наявне прохання про надіслання копій процесуальних документів на електронну пошту, яка не є офіційною, не може вважатися належним врученням та підтверджувати день вручення.**

Якщо суд надіслав рішення на електронну адресу, яку зазначив учасник справи, це можна вважати **додатковим засобом інформування учасника справи, який посилює реалізацію гарантії учасника бути обізнаним про свою справу.** Однак це не звільняє суд від обов'язку надіслати учаснику справи повне рішення у спосіб, встановлений процесуальним законом.

Щодо спеціальних підстав для відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство

Постанова КГС у складі ВС від 04.02.2025 у справі № 916/3735/24

Кредитори за вимогами щодо простроченої заборгованості викупленого у процесі приватизації підприємства, крім кредиторів за вимогами заборгованості перед бюджетом, тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, **не мають права вимагати від покупця, який є правонаступником підприємства як єдиного майнового комплексу, що є об'єктом приватизації, виконання договору купівлі продажу в частині виконання викуплених зобов'язань підприємства та погашення простроченої кредиторської заборгованості такого підприємства.**

Тобто відповідні кредитори тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, **не мають права вимагати від покупця викупленого у процесі приватизації підприємства погашення відповідної кредиторської заборгованості в примусовому порядку у будь-який передбачений законом спосіб:** і шляхом звернення до суду з вимогами про стягнення такої заборгованості (у позовному порядку), і шляхом задоволення цих вимог у справі про банкрутство.

У вирішенні питання про відкриття провадження у справі про банкрутство пріоритетним (порівняно із загальними підставами для відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство боржника) є врахування спеціальних імперативних, а тому безумовних законодавчих обмежень / заборон на відкриття провадження у справі про банкрутство (юридичної особи), які містяться у п. 1-6 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ.

Застосування тимчасової, на період дії правового режиму воєнного стану, заборони погашення Кредитором простроченої кредиторської заборгованості підприємства, що є об'єктом приватизації, крім заборгованості перед бюджетом (абз. 14 п. 7-4 р. V «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна») є спеціальними (особливими) підставами для відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство боржника.

Щодо обов'язку сторін надати докази на підтвердження підстав для відкриття провадження у справі про банкрутство

Постанова КГС у складі ВС від 19.02.2025 у справі № 908/675/24

Завданням підготовчого засідання господарського суду при розгляді заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство є перевірка обґрунтованості вимог заявника (заявників) на предмет відповідності таких вимог поняттю «грошового зобов'язання» боржника перед ініціюючим кредитором; встановлення наявності спору про право; встановлення можливості задоволення таких вимог боржником до проведення підготовчого засідання у справі.

На **кредитора** покладено обов'язок **надати суду докази на підтвердження підстав для відкриття провадження у справі про банкрутство**, а на **боржника** — **обов'язок надати докази, які спростовують або підтверджують вимоги заявника**.

Положення КУзПБ **не встановлюють обов'язку для ініціюючого кредитора доводити те, що боржник у справі про банкрутство не має можливості виконати майнові зобов'язання, строк яких настав. Доведення обставин можливості виконати такі майнові зобов'язання покладено саме на боржника.**

Щодо безспірності вимог кредитора за аграрною розпискою як підстава для відкриття провадження

Постанова КГС у складі ВС від 19.02.2025 у справі № 924/700/24

Законодавець у спеціальному законі чітко і безальтернативно визначив, що саме запис кредитора про повне або часткове виконання зобов'язання на самій аграрній розписці є належним підтвердженням її виконання.

Приписами ст. 13 Закону унормовано, що наявність аграрної розписки без відмітки про її виконання є достатнім підтвердженням безспірності вимог кредитора за аграрною розпискою.

Отже, сама по собі відсутність напису «Виконано» при умові настання строку виконання фінансової аграрної розписки свідчить про наявність безспірних вимог кредитора до боржника.

Наявність аграрної розписки, самостійно виданої самим скаржником, який визначив суму безумовного грошового зобов'язання за нею та строк виконання зобов'язання, **без відмітки про її виконання, є достатнім підтвердженням безспірності вимог кредитора за аграрною розпискою.**

Спори щодо договору поставки між сторонами, законності виконавчого напису чи спори боржника з приватним виконавцем про порядок виконання виконавчого напису не є спором про право в розумінні ст. 39 КУзПБ.

Щодо відмінностей між вирішенням судом «спору про право» та вирішення судом про відкриття провадження у справі у банкрутство

Постанова КГС у складі ВС від 25.03.2025 у справі № 907/600/24

Суди повинні надавати оцінку наявності / відсутності спору про право **саме у правовідносинах між боржником та ініціюючим кредитором, однак не іншими кредиторами**, та за тими підставами, за яких заявлені грошові вимоги для відкриття провадження у справі про банкрутство, оскільки порядок розгляду судових справ у позовному провадженні (яке передбачає вирішення наявного спору про право з іншими кредиторами боржника, наявного спору хоча і з ініціюючим кредитором, однак за інших матеріально-правових підстав, ніж заявлені грошові вимоги у заяві про відкриття провадження справі про банкрутство) з моменту відкриття провадження у справі про банкрутство боржника врегульоване положеннями ч. 2 ст. 7 КУзПБ, а до відкриття такої справи – ст. 4, п. 2 ч. 1 ст. 12 ГПК України, а також іншими положеннями цього Кодексу щодо правил вирішення спорів, зокрема у позовному провадженні, між особами, що мають право на звернення до господарського суду.

Встановлення між сторонами спору про право у справі про банкрутство відбувається як **шляхом матеріально-правової оцінки обґрунтованості вимог ініціюючого кредитора до боржника**, так і **визначенням належної процесуальної форми судочинства**. Якщо для дослідження та оцінки вимог суд потребує процесуальних строків, заходів та форми провадження, що відповідає виключно позовному провадженню, і без їх застосування суд позбавлений можливості встановити обґрунтованість заявлених вимог, то це свідчить про існування спору про право, що виключає можливість відкриття провадження у справі про банкрутство за відповідною заявою кредитора.

Якщо **для дослідження та оцінки судом обґрунтованості вимог суд потребує процесуальних строків, заходів / дій, форми провадження**, що відповідає виключно позовному провадженню, і без їх застосування суд позбавлений можливості дослідити, оцінити та встановити обґрунтованість заявлених ініціюючим кредитором вимог до боржника у справі, то **це вказує на існування спору про право у розумінні ч. 6 ст. 39 ГПК України між зазначеними учасниками, що виключає можливість відкриття провадження у справі про банкрутство боржника за відповідною заявою кредитора**.

Щодо повноважень суду апеляційної інстанції стосовно встановлення наявності «спору про право» у справах про банкрутство

Постанова КГС у складі ВС від 24.04.2025 у справі № 910/9327/24

Задля уникнення зловживання боржником своїми правами і створення спору заради спору, спрямованого на ухилення від відкриття провадження у справі про банкрутство, необхідною умовою оспорення в судовому порядку вимог ініціюючого кредитора є те, що **оспорення має відбуватись до подання заяви кредитора про відкриття провадження у справі про банкрутство.**

Оскаржувана в апеляційному порядку ухвала суду першої інстанції стосується **вирішення по суті питання наявності підстав для відкриття провадження у справі про банкрутство боржника за заявою кредитора.**

Ухвала суду першої інстанції, винесена за результатами проведення підготовчого засідання у справі про банкрутство (про відкриття або про відмову у відкритті провадження у такій справі), **хоча і опосередковує процедуру банкрутства**, оскільки вирішує процедурні питання та започатковує здійснення провадження у справі про банкрутство, **однак за своєю процесуальною природою належить до судового рішення, ухваленого по суті спору**, у розумінні положень ч. 3 ст. 232, ст.ст. 233, 237, 238 ГПК України тощо.

Така процесуальна природа (приналежність) цього судового рішення обумовлена особливостями здійснення провадження у справі про банкрутство.

Отже, **ухвала про відкриття (про відмову у відкритті) провадження у справі про банкрутство не належать до тих процесуальних судових рішень, які пов'язані суто з рухом справи.**

Суд апеляційної інстанції при розгляді апеляційної скарги на ухвалу про відкриття провадження у справі про банкрутство **має самостійно встановити наявність або відсутність матеріально-правових підстав**, зокрема **наявність «спору про право»** між кредитором і боржником, **та ухвалити нове рішення**, а не повертати справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

Щодо підстав відкриття провадження у справі про банкрутство майнового поручителя, який не є боржником за основним зобов'язанням

Постанова КГС у складі ВС від 22.07.2025 у справі № 916/4958/24

Відповідальність майнового поручителя обмежена предметом іпотеки, проте **правовий статус боржника як майнового поручителя не зумовлює неможливості вираження заявлених до нього вимог Банку в грошовій формі**. Тому **розмір зобов'язання майнового поручителя визначається з урахуванням дійсних на відповідний момент зобов'язань боржника (позичальника), які існують за основним зобов'язанням** (кредитним договором).

Норми КУзПБ не містять вичерпного переліку підстав, з яких виникають зобов'язання боржника, які є грошовими в розумінні КУзПБ. Водночас визначальним для таких зобов'язань є можливість вираження їх саме в грошових одиницях.

Майновий поручитель у разі невиконання позичальником своїх зобов'язань несе відповідальність за таке невиконання у тому ж обсязі й тій самій грошовій сумі, що і позичальник, проте в межах вартості предмета іпотеки.

КУзПБ не містить положень, котрі б визначали повну забезпеченість вимог кредитора майном боржника як підставу для відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство.

КУзПБ не зобов'язує ініціюючих кредиторів (в тому числі іпотекодержателя), окрім податкових органів, подавати разом із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство докази їх вчинення досудових чи позасудових заходів щодо стягнення заборгованості.

Щодо неможливості відкриття справи про банкрутство щодо поручителя, якщо стосовно основного боржника затверджено план досудової санації, яким змінено строк виконання основного зобов'язання

Постанова КГС у складі ВС від 25.09.2025 у справі № 916/38/25

Правова категорія «спору про право» може бути виражена як в процесуальній формі, про що свідчать судові акти, так і матеріально-правовій формі, що підтверджується юридичними фактами, які вказують на відсутність можливості встановити дійсний стан суб'єктивного права кредитора та кореспондуючого йому суб'єктивного обов'язку боржника.

Зміна строків виконання зобов'язання не є новацією, оскільки не змінює самого зобов'язання – дії, яку повинна виконати одна сторона на користь іншої.

У разі затвердження судом плану санації основного боржника, яким змінено строки виконання його зобов'язань перед кредитором, звернення кредитора із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство поручителя є передчасним та свідчить про наявність спору про право.

Щодо зловживання процесуальними правами як підстава для залишення без розгляду заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство

Постанова КГС у складі ВС від 12.06.2025 у справі № 924/232/22

За обставинами цієї справи – керівниками трьох юридичних осіб (первісного кредитора, нового кредитора та боржника) були близькими родичами.

Положення КУзПБ не містять обмеження права кредитора на звернення до суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство у зв'язку з його корпоративними (бенефіціарними) зв'язками з боржником.

Учасники цивільного обороту доволі часто намагаються використовувати правомірний цивільно-правовий інструментарій з неправомірною метою, не для забезпечення визначеності у приватних відносинах, захисту прав та інтересів. Проте суд не є місцем «безцеремонної процесуальної гри».

Суд касаційної інстанції також не погодився з тим, що пов'язаність ініціюючого кредитора та боржника спільним кінцевим бенефіціарним власником є підставою для відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство, оскільки **сам по собі факт пов'язаності ініціюючого кредитора та боржника не спростовує невиконаного грошового зобов'язання та необхідності її врегулювання в установленому законом порядку.**

У разі відсутності належного виконання господарського грошового зобов'язання, у кредитора є можливість, окрім звернення до суду з позовом до боржника, скористатися можливістю застосування щодо такого боржника процедур, передбачених КУзПБ для задоволення своїх кредиторських вимог у тому випадку, коли відсутній спір про право, який підлягає вирішенню у порядку позовного провадження.

Залишення заяви ПрАТ без розгляду не позбавляє права такого кредитора на задоволення грошових вимог до боржника, зокрема, у позовному провадженні, чи шляхом звернення з кредиторськими вимогами у загальному порядку у відкритій справі про банкрутство, чи у позасудовому порядку шляхом добровільного виконання боржником грошового зобов'язання.

Щодо відкриття провадження у справі про банкрутство ОСББ за заявою кредитора, який обґрунтовує свої вимоги до боржника первинними документами, що складені в період, коли від імені ОСББ діяли особи, повноваження яких скасовані (визнані недійсними) в судовому порядку

Постанова КГС у складі ВС від 08.07.2025 у справі № 910/5853/24

У справах про банкрутство на ініціюючого кредитора покладено обов'язок документально довести наявність грошового зобов'язання боржника перед таким кредитором та зазначити обставини його невиконання, в той час, як боржник наділений правом такі обставини або спростувати, або підтвердити.

Законодавство не містить переліку будь-яких критеріїв для висновку про існування спору про право, тому в кожному конкретному випадку в залежності від змісту правовідносин суд повинен оцінити форму вираження відповідної незгоди учасників провадження на предмет існування спору.

Якщо ініціюючий кредитор обґрунтовує свої вимоги до боржника первинними документами, які складені у період, коли від імені ОСББ діяли особи, повноваження яких скасовані (визнані недійсними) в судовому порядку (у справах про визнання недійсними рішень ОСББ про обрання таких осіб на посади у виконавчих органах ОСББ), при цьому засновники ОСББ заперечують як сам факт існування договірних правовідносин між сторонами так і наявність будь-якої заборгованості за ним, яка пред'явлена ініціюючим кредитором до визнання у цій справі, то це свідчить про наявність спору про право, що має наслідком відмову у відкритті провадження у справі про банкрутство.

Щодо заборони використання процедури банкрутства для обходу санкцій щодо осіб, пов'язаних з державою-агресором

Постанова КГС у складі ВС від 17.06.2025 у справі № 909/130/24

Приватноправовий інструментарій не повинен використовуватися учасниками цивільного обороту з метою створення передумов для виведення активів із-під санкцій та/або їх «обходу».

Якщо особи, щодо яких вже застосовано або ж вирішується питання про застосування санкцій, ініціюють, зокрема, провадження у справі про банкрутство з метою створення передумов для виведення активів із-під санкцій та/або їх «обходу», то в такому разі відбувається використання провадження у справі про банкрутство не для захисту прав та інтересів сторін арбітражного спору, і судове рішення стосується відповідного державного органу, покликаного захищати інтереси держави у відповідних відносинах.

Положення постанови КМУ № 187 у співвідношенні з нормами КУзПБ щодо правил та наслідків звернення та визнання грошових вимог кредитора до боржника у справі про банкрутство **виключає можливість визнання за правилами цього Кодексу грошових вимог тих кредиторів, які є особами, пов'язаними прямо чи внаслідок умисно вчинених дій опосередковано із державою-агресором російською федерацією.**

1.4. Процесуальний статус арбітражного керуючого, кредиторів, кредиторські вимоги

Щодо повноважень розпорядника майна боржника (за відсутності припинення повноважень органів управління заявника) звертатись до суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство іншої особи

Постанова КГС у складі ВС від 24.04.2025 у справі № 910/16061/24

Розпорядник майна, відповідно до ч. 10 ст. 44 КУзПБ **не має права втручатися в оперативно-господарську діяльність боржника**, крім випадків, передбачених цим Кодексом, а ч. 11 зазначеної статті Кодексу унормовує, що призначення розпорядника майна не є підставою для припинення повноважень керівника чи органу управління боржника (порядок та підстави припинення повноважень якого визначаються нормами частин 2, 3 ст. 40, частин 12, 13 ст. 44 КУзПБ).

Розпорядник майна боржника, **за відсутності припинення повноважень органів управління (керівника) юридичної особи, не має права звертатися до суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство іншої юридичної особи.**

Ініціювання банкрутства іншої юридичної особи належить до **звичайної господарської діяльності ініціюючого кредитора** та **має здійснюватися належним представником**, яким за загальним правилом є **керівник**.

Щодо повноважень арбітражного керуючого та формулювання в заяві при визначенні особи позивача

Постанова КГС у складі ВС від 17.06.2025 у справі № 910/13879/22 (910/4195/24)

Право на звернення за правилами та з підстав, визначених ст. 42 КУзПБ, виходячи з диспозиції як частини першої, так і частини другої цієї статті, належить арбітражному керуючому та кредитору.

Водночас у справі про банкрутство арбітражний керуючий діє в залежності від процедури, що застосовується до боржника (юридичної особи), як розпорядник майна, ліквідатор, керуючий санацією.

Тобто **арбітражний керуючий у справі про банкрутство діє не від себе особисто та не у власних інтересах як самостійний відособлений учасник провадження**, якщо тільки в такій справі не вирішується судом питання про призначення конкретної кандидатури арбітражного керуючого на участь у справі, не оскаржуються його дії (бездіяльність) під час здійснення відповідних повноважень у справі про банкрутство тощо.

У процедурі ліквідації боржника **процесуальний статус та права ліквідатора визначаються його повноваженнями та обов'язками у справі про банкрутство, зокрема по відношенню до боржника**, а тому під час реалізації відповідних повноважень та виконанні обов'язків ліквідатор завжди діє саме від імені боржника, а особа, в інтересах якої він діє, визначається конкретними повноваженнями та обов'язками, які ліквідатор реалізує (виконує) в тих чи інших правовідносинах.

Формулювання у поданій за правилами ст. 42 КУзПБ заяві при визначенні особи позивача: **боржник в особі ліквідатора або ліквідатор від імені боржника, не має істотного значення**, виходячи з того, **що приписи зазначеної статті наділяють відповідною процесуальною ініціативою саме арбітражного керуючого, а юридична особа боржника у ліквідаційній процедурі у справі про банкрутство об'єктивно не може діяти самостійно (відокремлено) від арбітражного керуючого (ліквідатора), як це допускається у процедурах розпорядження майном та санації боржника**.

Щодо стягнення витрат на правову допомогу арбітражним керуючим у справі про банкрутство

Постанова КГС у складі ВС від 29.07.2025 у справі № 910/18031/14 (910/10741/23)

Арбітражний керуючий, будучи суб'єктом незалежної професійної діяльності, **не є стороною у справі про банкрутство, а виступає її учасником**, який з моменту призначення прирівнюється до службової особи підприємства-боржника. Він здійснює свою діяльність самостійно, однак як службова особа, якій в силу передбаченого Кодексом статусу та порядку його набуття **не надано законом права делегувати права та обов'язки третім особам, якими безпосередньо наділений відповідно до Закону арбітражний керуючий**, а наявність відповідної компетенції, навичок, знань та досвіду у арбітражного керуючого презюмується в силу наявності у нього відповідного свідоцтва, отриманого у порядку, встановленому КУзПБ. Законодавство не передбачає беззаперечної компенсації боржнику та арбітражному керуючому, який діє від його імені, витрат у випадках залучення адвоката для представництва інтересів у справі з питань, що входять до компетенції самого арбітражного керуючого.

Професійна діяльність арбітражного керуючого є оплачуваною, а тому він має враховувати всі ризики та наслідки надання згоди на участь у справі про банкрутство. Суд касаційної інстанції наголосив, **що стягнення витрат на професійну правничу допомогу з боржника не може бути способом надмірного збагачення сторони, на користь якої такі витрати стягуються, і не може становити для неї по суті додатковий спосіб отримання доходів. Зазначене не спростовує наявність права у арбітражного керуючого залучати додаткових фахівців (в тому числі адвокатів) під час здійснення процедур банкрутства.**

Залучення додаткових фахівців (зокрема адвокатів) можливе, але потребує мотивованої заяви арбітражного керуючого, в якій зазначається розмір оплати їх послуг, дозволу суду та кредиторів, і має відповідати меті процедури неплатоспроможності.

Водночас, **стягнення на користь арбітражного керуючого витрат, які він поніс у зв'язку із розглядом питань, які входять до його компетенції в силу приписів ГПК України та КУзПБ, не відповідає меті процедури неплатоспроможності**, а також може сприяти необґрунтованому збагаченню окремих учасників у справі про банкрутство. КГС ВС зазначив, що стягнення витрат на професійну правничу допомогу не може використовуватися як інститут покарання за недобросовісну процесуальну поведінку учасника провадження.

Щодо порядку заміни кредитора у справі про банкрутство правонаступником

Постанова КГС у складі ВС від 19.06.2025 у справі № 922/831/23

Існує істотна відмінність між регулюванням правонаступництва у справі про банкрутство, передбаченого нормами КУзПБ, і процесуальним правонаступництвом у позовному провадженні, передбаченим ГПК України. **Для заміни кредитора у справі про банкрутство**, вимоги якого включено до реєстру кредиторських вимог, правонаступником, **мають застосовуватися спеціальні норми законодавства про банкрутство** (ст. 43 КУзПБ).

Розгляд у справі про банкрутство заяви про заміну кредитора правонаступником у порядку згаданої статті КУзПБ за правових підстав, передбачених ст. 512, 514 ЦК України, вимагає оцінки судом аргументів заявника щодо зазначених ним підстав для здійснення заміни кредитора правонаступником, дослідження та оцінки відповідних доказів, зокрема тих, на які посилається заявник у справі, обґрунтовуючи та підтверджуючи свої вимоги при зверненні із заявою.

Суд відповідної інстанції має враховувати, що **вимоги кредитора повинні бути чинними на момент розгляду заяви кредитора судом, інакше їх визнання може перешкодити визнанню та включенню до реєстру вимог кредиторів іншої особи, яка набула прав вимоги первісного (первісних кредиторів у випадку неодноразового відступлення прав вимоги) або обліку в реєстрі вимог, які припинили своє існування (є погашеними), внаслідок чого кількість голосів кредиторів може не відображати реального пасиву конкурсних вимог до боржника.**

КГС ВС також зазначив, що положення ст. 512, 514 ЦК України, 43 КУзПБ, ст. 52 ГПК України **не забороняють неодноразове здійснення правонаступництва, зокрема внаслідок неодноразової (послідовної) передачі прав кредитора іншій особі за правочином** (відступлення права вимоги).

У випадку неодноразової (послідовної) передачі прав кредитора іншій особі за правочином (відступлення права вимоги до боржника) створюється **ланцюг послідовної передачі прав кредитора іншій особі, що вимагає від суду дослідження всього обсягу обставин та оцінки доказів щодо набуття права вимоги кожним новим кредитором.**

До остаточного вирішення питання щодо визнання/відмови у визнанні кредиторських вимог АТ заміна зазначеного кредитора є неможливою, оскільки вирішення питання правонаступництва прямо залежить від того, чи будуть визнані відповідні кредиторські вимоги та в якому розмірі. Окрім того залучення скаржника як учасника у справі, за наявності рішення про визнання кредиторських вимог первісного кредитора, не перешкоджатиме повторному зверненню до суду із заявою про правонаступництво у цій справі на будь-якій стадії провадження у справі з наданням відповідних доказів.

Щодо обґрунтованості грошових вимог податкового органу до боржника, які виникли на підставі податкового повідомлення-рішення, прийнятого після визнання боржника банкрутом

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 17.01.2024 у справі № 903/51/20

Положеннями податкового законодавства визначено обов'язок платника податків подавати податкові декларації щодо кожного окремого податку, платником якого він є, за кожний встановлений Податковим кодексом України звітний період, в якому виникають об'єкти оподаткування, або у разі наявності показників, які підлягають декларуванню та **обов'язок самостійно сплатити суму податкового зобов'язання, зазначену у поданій податковій декларації, протягом 10 календарних днів, що настають за останнім днем відповідного граничного строку**, передбаченого ПКУ для подання податкової декларації.

Отже, для цілей розгляду грошових вимог податкового органу до боржника у справі про банкрутство та кваліфікації їх як конкурсних чи поточних, **моментом виникнення грошових вимог податкового органу** в розумінні Кодексу України з процедур банкрутства **слід вважати перший день несплати боржником податку, що настає за останнім днем відповідного граничного строку, передбаченого Податковим кодексом України для подання податкової декларації за відповідним податком.**

Щодо порядку розгляду грошових вимог контролюючого органу до боржника щодо пені

Постанова КГС у складі ВС від 24.06.2025 у справі № 924/29/23

Грошові вимоги у сумі нарахованої контролюючим органом пені **можуть бути заявлені до боржника у справі про банкрутство до їх анулювання** в силу закону відповідно до п. 129.9 ст. 129 ПК України, **отже до спливу 1095 дня, що настає за днем, коли у контролюючого органу відповідно до цього Кодексу виникло право нарахувати пеню платнику податків.**

Розглядаючи грошові вимоги контролюючого органу до боржника заявлені у розмірі пені, нарахованої на податкове зобов'язання чи штрафні санкції, суд зобов'язаний встановити, зокрема:

- 1) базу нарахування пені (правові підстави виникнення податкового зобов'язання та момент його узгодження, в т. ч. з урахуванням результатів оскарження), правові підстави та строк сплати штрафу;
- 2) з якого моменту у контролюючого органу виникло право нараховувати пеню платнику податку та чи було таке право реалізовано у передбачений ПК України спосіб;
- 3) період нарахування пені (перевірити дотримання 1095-денного строку з дня, коли у контролюючого органу відповідно до цього Кодексу виникло право нарахувати пеню платнику податків;
- 4) заявлення цих вимог до боржника у межах справи про банкрутство до настання строку/умов анулювання пені відповідно до пп. 129.9 ст. 129 ПК України.

Щодо уточнення / збільшення кредитором своїх грошових вимог боржника після встановленого строку

Постанова КГС у складі ВС від 29.07.2025 у справі № 922/2523/22

Процесуальним законом не передбачено права позивача на подання заяв (клопотань) про «доповнення» або «уточнення» позовних вимог, або заявлення «додаткових» позовних вимог тощо. У разі надходження до господарського суду однієї із зазначених заяв (клопотань) останній, виходячи з її змісту, а також змісту раніше поданої позовної заяви та конкретних обставин справи, повинен розцінювати її як подання іншого (ще одного) позову, чи збільшення або зменшення розміру позовних вимог, чи об'єднання позовних вимог, чи зміну предмета або підстав позову.

КУзПБ також **не передбачено процесуального права для кредиторів подавати заяву про уточнення своїх грошових вимог та права на їх збільшення після закінчення строку, визначеного в ст. 45 Кодексу.**

Отже, кредитор має право заявити **додаткові вимоги до боржника**, втім така заява має відповідати вимогам ч. 3 ст. 45 КУзПБ.

3 % річних та інфляційні втрати за своєю правовою природою не є самостійними вимогами, а входять до обсягу самого зобов'язання.

Щодо пред'явлення кредиторських вимог за договором поруки у разі відкриття провадження справі про банкрутство щодо особи – поручителя

Постанова судової палати КГС у складі ВС від 11.06.2025 у справі № 902/560/20

Системний аналіз статті 1 та частини першої статті 45 Кодексу України з процедур банкрутства свідчить про те, що зазначені норми пов'язують статус конкурсних та поточних грошових вимог з моментом виникнення відповідного грошового зобов'язання у боржника.

Оскільки боржником в розумінні статті 1 КУзПБ є особа, яка неспроможна виконати свої грошові зобов'язання строк виконання яких настав, логічним є висновок про те, що моментом виникнення вимоги кредитора як учасника відносин неплатоспроможності є дата настання строку виконання грошового обов'язку боржника, а не момент вчинення правочину (укладення договору) чи настання інших обставин, з яких виникає відповідне право вимоги як таке, оскільки до моменту настання строку виконання обов'язку питання про неплатоспроможність суб'єкта, наділеного таким обов'язком, ґрунтується лише на припущенні можливого невиконання. При цьому заміна кредитора у зобов'язанні жодним чином не впливає на момент виникнення права вимоги.

Оскільки договір поруки як акцесорне зобов'язання прямо залежить від основного договору та його умов і спрямований на стимулювання належного виконання основного зобов'язання, тому **саме по собі відкриття провадження у справі про банкрутство щодо особи - поручителя не є безумовною підставою для пред'явлення до нього кредиторських вимог за договором поруки, якщо строк виконання за основним зобов'язанням не є таким, що настав, і таке звернення прямо не передбачено законом або умовами договору.**

З огляду на зазначене, під час розгляду заявлених до боржника кредиторських вимог господарський суд в силу наведених вище норм має:

- здійснити правову оцінку доказів, поданих заявником на підтвердження його вимог до боржника, аргументів та заперечень боржника чи інших кредиторів щодо задоволення таких вимог,
- визначити чи є заявлені кредиторські грошові вимоги конкурсними чи поточними,
- встановити черговість погашення відповідних кредиторських вимог з включенням їх до реєстру вимог кредиторів.

Щодо моменту виникнення зобов'язань з повернення безпідставно отриманих грошових коштів за недійсними правочинами, визнаними такими після відкриття провадження у справі про банкрутство, та визначення їх характеру як поточних у контексті застосування статті 1212 ЦК України та статті 1 КУзПБ

Постанова судової палати КГС у складі ВС від 06.08.2025 у справі № 906/43/22

** перед судами постало питання класифікації кредиторських вимог (конкурсні чи поточні), що полягає в поверненні коштів, набутих за договорами, які було визнано судом недійсними вже після відкриття провадження у справі про банкрутство*

З урахуванням аналізу норм статей 216, 1212 ЦК України, статті 1 КУзПБ, правової позиції Великої Палати Верховного Суду, викладеної у постанові від 07.02.2024 у справі № 910/3831/22, судова палата дійшла висновку, що **грошові вимоги кредитора до боржника у справі про банкрутство**, які впливають з факту визнання оспорюваного правочину недійсним, **мають поточний характер**, якщо спростування презумпції правомірності зазначеного правочину та його відпадиння як правової підстави для набуття майна відбулося після відкриття провадження у справі про банкрутство.

Щодо визнання кредитора заінтересованою особою відносно боржника

Постанова КГС у складі ВС від 29.07.2025 у справі № 903/534/23

** місцевий господарський суд, надаючи оцінку доводам заяви про визнання кредитора заінтересованою особою стосовно боржника та відмовляючи у її задоволенні виходив з того, що заявлені підстави для визнання кредитора заінтересованим стосовно боржника не передбачені нормами Закону України "Про захист економічної конкуренції";*

** натомість апеляційний господарський суд дійшов протилежного висновку, а саме що в цьому випадку необхідно застосовувати безпосередньо положення статті КУзПБ, тому, дійшов висновку про наявність підстав для задоволення відповідної заяви*

Положення КУзПБ в редакції згідно із Законом України "Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства та деяких інших законодавчих актів України щодо імплементації Директиви Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу 2019/1023 та запровадження процедур превентивної реструктуризації" застосовуються господарськими судами під час розгляду справ про банкрутство, провадження в яких відкрито до набрання чинності цим Законом. Отже, положення зазначених змін до КУзПБ мають ретроспективну дію, і мають застосовуватися до справ, які вже перебувають у провадженні.

Системний аналіз положень статті 1 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» та статті 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», п.п.14.1.159 п.14.1 статті 14 Податкового кодексу України та статті 1 Закону України «Про захист економічної конкуренції» свідчить, що **національне законодавство пов'язує наявність статусу бенефіціарного власника з наявністю можливості прямого впливу на відповідну юридичну особу.**

Застосування положень абзацу п'ятого частини другої статті 47 КУзПБ, а саме вказівка на заінтересованість кредитора стосовно боржника **в ухвалі за результатами попереднього засідання, апріорі неможливо**, оскільки у цій справі, **розгляд вимог конкурсних кредиторів здійснений судом до набрання чинності** Законом України «Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства та деяких інших законодавчих актів України щодо імплементації Директиви Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу 2019/1023 та запровадження процедур превентивної реструктуризації».

Відсутність в положеннях КУзПБ прямо визначеної процедури встановлення статусу заінтересованої особи у справах, провадження у яких відкрито до 01.01.2025 та в цей же період розглянуті вимоги конкурсних кредиторів - **не перешкоджає розгляду відповідного клопотання та ухвалення за результатами його розгляду відповідного судового рішення в загальному порядку** в межах провадження у справі про банкрутство, **якщо такі дії спрямовані на відновлення порушеного права та інтересу фізичних і юридичних осіб, державних та суспільних інтересів.**

Щодо визнання кредитора заінтересованою особою відносно боржника

Постанова КГС у складі ВС від 17.09.2025 у справі № 914/466/23

** місцевий господарський суд визнав кредитора заінтересованою особою відносно боржника на підставі правової оцінки умов корпоративного договору й безвідкличної довіреності та встановлених на їх підставі обставин;*

** натомість апеляційний господарський суд дійшов протилежного висновку, оскільки встановив, що всі дії та положення корпоративного договору діють виключно за принципом представництва інтересів єдиного власника боржника в окремих, індивідуальних випадках, пов'язаних з інтересами самого єдиного власника з продажу його частки;*

** суд касаційної інстанції погодився з висновками апеляційного суду*

01.01.2025 набрав чинності Закон України "Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства та деяких інших законодавчих актів України щодо імплементації Директиви Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу 2019/1023 та запровадження процедур превентивної реструктуризації від 19.09.2024 N 3985-IX (далі - Закон N 3985-IX), яким КУзПБ доповнено, серед іншого, змінами щодо заінтересованих кредиторів до боржника.

При цьому за змістом абзацу другого пункту 42 Розділу "Прикінцеві та перехідні положення" КУзПБ, положення цього Кодексу в редакції згідно із Законом № 3985-IX застосовуються господарськими судами під час розгляду справ про банкрутство, провадження в яких відкрито до набрання чинності цим Законом.

Отже, норми КУзПБ в редакції Закону N 3985-IX застосовуються також до справ про банкрутство, провадження в яких відкрито до 01.01.2025.

З аналізу чинної норми абзацу п'ятого частини другої статті 47 КУзПБ слідує, що **питання заінтересованості кредиторів у справі про банкрутство господарський суд вирішує в ухвалі попереднього засідання**, яка згідно частини третьої статті 9 цього Кодексу підлягає касаційному оскарженню після її перегляду в апеляційному порядку.

Водночас **якщо ухвала попереднього засідання у справі про банкрутство була постановлена до набрання чинності Законом № 3985-IX (01.01.2025)**, то з урахуванням приписів абзацу другого пункту 42 Розділу "Прикінцеві та перехідні положення" КУзПБ **місцевому господарському суду належить додатково ухвалою вирішити питання щодо кожного з кредиторів, чи є такі заінтересованими стосовно боржника**.

За таких обставин, наявні достатні підстави вважати зазначену ухвалу такою, що підлягає касаційному оскарженню після її перегляду в апеляційному порядку так само, як і ухвала попереднього засідання.

Норми КУзПБ не містять тлумачення поняття "контроль". У цьому зв'язку Верховний Суд вважає необхідним застосування за аналогією закону визначення "**контроль**", яке міститься у статті 1 Закону України "Про захист економічної конкуренції", з урахуванням положень Методичних рекомендацій щодо застосування поняття "контролю", затверджених рішенням Антимонопольного комітету України від 01.11.2018.

1.5. Субсидіарна та солідарна відповідальність

Щодо моменту виникнення права вимоги про покладення субсидіарної відповідальності у справі про банкрутство

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 19.06.2024 у справі № 906/1155/20 (906/1113/21)

Однією з обов'язкових передумов субсидіарної відповідальності є її **розмір, що визначається з різниці між сумою вимог кредиторів і ліквідаційною масою**. При цьому, **розмір субсидіарної відповідальності визначається в той момент, коли ліквідатор за результатами здійснення судових проваджень у процедурі банкрутства боржника остаточно визначив вартість ліквідаційної маси в грошовому еквіваленті за фактом продажу в процедурі ліквідації включених до її складу активів та здійснив за рахунок отриманих від продажу коштів розрахунок із визнаними у справі кредиторами**.

Право ліквідатора подати заяву про покладення субсидіарної відповідальності виникає не раніше ніж після завершення реалізації об'єктів, включених до ліквідаційної маси банкрута, та розрахунків з кредиторами на підставі проведення такої реалізації у ліквідаційній процедурі. А **передчасне звернення з вимогами про покладення субсидіарної відповідальності у справі про банкрутство - до здійснення задоволення вимог кредиторів за рахунок коштів, отриманих за наслідками реалізації всіх виявлених у боржника активів, з встановленням факту недостатності майна, виключає розгляд, дослідження, оцінку та встановлення осіб, винних у правопорушенні з доведення боржника до банкрутства, тобто виключає визначення суб'єктів та суб'єктивної сторони відповідного правопорушення**. При цьому Верховний Суд зазначив, що **початок перебігу позовної давності за вимогами про субсидіарну відповідальність у справі про банкрутство пов'язується з обставиною встановлення недостатності майна боржника для задоволення вимог кредиторів у справі про банкрутство**.

(КГС ВС відступив від раніше висловленої правової позиції в питанні обчислення позовної давності при застосуванні субсидіарної відповідальності у справі про банкрутство, що викладена в його постановках від 17.03.2020 у справі № 10/5026/995/2012, від 02.09.2020 у справі № 923/1494/15, від 10.12.2020 у справі № 922/1067/17, від 10.06.2021 у справі № 5023/2837/11)

Щодо питання можливості стягнення кредитором(-ами) з керівника боржника грошових коштів в рахунок індивідуального погашення заявлених вимог поза межами конкретної конкурсної процедури

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 04.09.2024 у справі № 908/3236/21

У справі про банкрутство **солідарна відповідальність має деліктну природу і покладається за таке порушення** (неподання боржником, який перебував у стані загрози неплатоспроможності, заяви про відкриття справи про банкрутство), **наслідком якого є такі негативні наслідки, як неможливість виконання грошових зобов'язань боржника в повному обсязі перед іншими кредиторами у разі задоволення вимог одного або кількох кредиторів боржника.**

Проте задоволення вимог кредиторів **в обхід встановленої КУзПБ процедури та порядку їх задоволення суперечить самій процедурі та меті здійснення провадження у справі про банкрутство**, відкриття якого передбачає пріоритет колективного задоволення вимог кредиторів боржника (за рахунок його активів у межах відповідної конкурсної процедури з пропорційним у межах черги розподіленням, відповідно до закону, цих активів з метою задоволення вимог кредиторів) над індивідуальним задоволенням вимог окремого кредитора (кредиторів) у межах покладення солідарної відповідальності на керівника / органи управління боржника.

Отже, стягнення коштів із члена органу управління боржника на підставі ч. 6 ст. 34 КУзПБ має здійснюватися на користь боржника з подальшим зарахуванням цих коштів до ліквідаційної маси.

Для покладення солідарної відповідальності на керівника / члена органу управління боржника істотне значення має встановлення моменту виникнення в нього обов'язку звернутися до суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство боржника.

За змістом абз. 2 ст. 34 КУзПБ **передумовою для звернення кредиторів своїх вимог щодо зобов'язань боржника до суб'єкта солідарної відповідальності (керівника / члена органу управління боржника) є розглянуте та вирішене судом питання порушення керівником / органами управління боржника вимог щодо звернення із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство** в разі перебування боржника у стані загрози неплатоспроможності із встановленням судом такого порушення та зазначення про це у відповідній ухвалі.

Такий порядок означає, що і встановлення відповідного порушення, і вирішення спору про покладення солідарної відповідальності на відповідного суб'єкта солідарної відповідальності (керівника / члена органу управління боржника) зі стягненням з нього суми цієї відповідальності здійснюються судом в одному судовому провадженні за відповідним зверненням кредитора / кредиторів.

Щодо деліктної природи солідарної відповідальності в розумінні ч. 6 ст. 34 КУзПБ

Постанова КГС у складі ВС від 25.02.2025 у справі № 914/1200/21

Деліктна природа солідарної відповідальності в розумінні ч. 6 ст. 34 КУзПБ зумовлює необхідність визначення розміру такої відповідальності, виходячи з обсягу майнової шкоди, заподіяної кредиторам неправомірною бездіяльністю керівника (органів управління) боржника, яка полягає в незадоволенні вимог кредиторів.

Неправильним є визначення солідарної відповідальності *у загальному розмірі всіх грошових вимог кредиторів до боржника* (відповідно до відомостей реєстру вимог кредиторів тощо) **без урахування того, яка частина з них може бути погашена в процесі банкрутства, зокрема, за рахунок реалізації майна боржника, включеного до ліквідаційної маси, з урахуванням також того майна (активів), повернення якого до складу ліквідаційної маси боржника здійснюється за наслідками вирішення спорів про недійсність правочинів з відчуження відповідного майна (майнових прав, інших активів) боржника, адже керівник (член органу управління) боржника має нести відповідальність саме за незадоволення вимог кредиторів.**

Тобто в разі, *якщо керівник (орган управління) боржника припустився порушень вимог частини 6 статті 34 КУзПБ, але його майна / активів у складі ліквідаційної маси* (зокрема внаслідок вчинення арбітражним керуючим передбачених КУзПБ дій, спрямованих на пошук, виявлення та повернення майна банкрута, визнання недійсними певних правочинів та спростування майнових дій боржника тощо) **виявилось достатньо для задоволення визнаних у справі вимог кредиторів, досягається виконання одного із основних завдань провадження у справі про банкрутство - задоволення вимог кредиторів неплатоспроможного боржника** (положення преамбули КУзПБ).

Достатність майна боржника, що включається до складу ліквідаційної маси і спрямовується на задоволення вимог кредиторів боржника, **виключає застосування солідарної відповідальності у справі про банкрутство** (з урахуванням її деліктної природи в розумінні вказаної норми), оскільки в такому випадку **відсутні негативні наслідки**, завдані кредиторам боржника внаслідок неправомірної бездіяльності його керівника (органу управління).

Водночас у разі недостатності майна/активів боржника для погашення всієї сукупності грошових вимог кредиторів, розмір солідарної відповідальності керівника (органу управління) боржника в разі допущення ним відповідного порушення належить визначати, виходячи з різниці між сумою вимог кредиторів і ліквідаційною масою, яка саме й становитиме розмір непогашених вимог кредиторів, тобто розмір заподіяної ним шкоди.

1.6. Ліквідаційна процедура, закриття провадження

Щодо наслідків ненадання боржником розпоряднику майна необхідних бухгалтерських та інших документів, доступу до електронних баз даних, а також місцезнаходження майна боржника на території проведення активних бойових дій

Постанова КГС у складі ВС від 18.09.2025 у справі № 905/291/23

Визнаючи боржника банкрутом, суд має встановити його неплатоспроможність, тобто недостатність майна для задоволення вимог кредиторів, шляхом здійснення аналізу повноти проведених розпорядником майна заходів, які передбачені в процедурі розпорядження майном, та дослідити надані розпорядником майна належні та допустимі докази на підтвердження повноти проведення процедури розпорядження майном, зокрема, передбаченої у ч. 3 ст. 44 КУзПБ.

Системний аналіз норм КУзПБ та Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства, затверджених наказом Міністерства економіки України від 19.01.2006 № 14 (у редакції наказу від 26.10.2010 № 1361) дає підстави для висновку, що **виявлення господарським судом у підсумковому засіданні ознак неплатоспроможності боржника відбувається на підставі дослідження та правової оцінки доказів, що містяться у матеріалах справи**, зокрема звіту розпорядника майна про фінансово-майновий стан боржника, фінансової звітності боржника (балансу підприємства (звіту про фінансовий стан), звіту про фінансові результати, звіту про рух грошових коштів) тощо.

Ненадання боржником розпоряднику майна необхідних бухгалтерських та інших документів, доступу до електронних баз даних, а також місцезнаходження майна боржника на території проведення активних бойових дій **ускладнює проведення повноцінної інвентаризації розпорядником майна, однак така неповна інвентаризація не свідчить про неналежне виконання розпорядником майна своїх обов'язків.**

Щодо наслідків неповідомлення про засідання члена комітету кредиторів

Постанова КГС у складі ВС від 21.08.2025 у справі № 910/18499/20

Для ефективності провадження у справі про банкрутство юридичної особи КУзПБ передбачає **формування спеціальних органів** (збори кредиторів та комітет кредиторів) **зі встановленням максимальної кількості членів комітету** (ч. 6 ст. 48 КУзПБ).

Колективна природа та встановлення обов'язковості формування комітету кредиторів вимагає обговорення питань щодо подальшого руху справи про банкрутство. У таких обговореннях члени комітету кредиторів мають рівні права. **Встановлення максимальної кількості членів комітету кредиторів спрямоване на гарантування права кожному висловитися на засіданні комітету кредиторів в силу наявності статусу члена цього органу.** КГС ВС зауважив, що члени комітету кредиторів можуть мати різні погляди щодо необхідності, зокрема в цьому випадку, запровадження ліквідаційної процедури.

Тому право члена комітету кредиторів висловитися на засіданні комітету кредиторів незалежно від арифметичного вираження кількості голосів охоплюється принципом *audiatur et altera pars* («хай буде заслухана й інша сторона»).

Отже, **неповідомлення членів комітету кредиторів про засідання комітету, особливо на якому має ухвалюватися рішення щодо впровадження іншої процедури у межах провадження у справі про банкрутство, за загальним правилом становить істотне порушення законодавства.**

Щодо відшкодування збитків, завданих кредитору незаконними діями ліквідатора внаслідок неправомірного розподілу коштів, отриманих від продажу заставного майна

Постанова КГС у складі ВС від 05.08.2025 у справі № 910/21840/14 (910/3914/24)

Правовідносини між арбітражним керуючим (ліквідатором тощо) та кредиторами у зв'язку з погашенням (задоволенням) вимог кредиторів у справі про банкрутство (неплатоспроможність), які виникають у межах правовідносин неплатоспроможності, є частиною господарських правовідносин з виконання боржником зобов'язань перед кредиторами у процедурах неплатоспроможності (банкрутства).

У спірних правовідносинах **момент порушення прав позивача, за захистом яких він звернувся, відбувся не в момент (моменти) виникнення права на винагороду та виникнення витрат, які в подальшому були погашені спірною сумою коштів, а в момент, коли ліквідатор боржника вирішив розпорядитись спірною сумою коштів, направивши її на погашення витрат за власним розсудом та сплати винагороди.** А тому для вирішення спору у цій справі підлягали застосуванню ті положення закону, що підтверджували або спростовували правильність та законність дій відповідача, які діяли на момент розподілу спірної суми коштів.

Внаслідок протиправних дій відповідача (відсутність погодження і судом, і Нацбанком складу та розміру витрат на отриману від реалізації заставного майна суму, що була розподілена відповідачем не першочергово позивачу як заставному кредитору, як це передбачено законом, а на власний розсуд, без належних правових підстав, за іншим призначенням) Нацбанк як **забезпечений кредитор у справі про банкрутство боржника був позбавлений права на погашення визнаних судом вимог до боржника на спірну суму, чим цьому кредитору завдано збитків на спірну суму.**

Щодо закриття провадження у справі про банкрутство з підстав, визначених у п.14 ч.1 ст.90 КУзПБ

Постанова КГС у складі ВС від 15.04.2025 у справі № 913/355/21

У розділ «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ внесені зміни у вигляді тимчасових положень, які регулюють окремі правовідносини з питань банкрутства під час дії воєнного стану (п. 1-6 розділу «Прикінцеві та перехідні положення»). Приписами цього пункту законодавець встановив заборону на відкриття, а відповідно і на здійснення провадження у справі про банкрутство боржника, ініційованого за заявою кредитора, у разі, зокрема перебування єдиного майнового комплексу боржника на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на тимчасово окупованих російською федерацією територіях.

У застосуванні згаданих положень КУзПБ КГС ВС також зазначив, що **попри визначення законодавцем наведених обставин як заборони саме на відкриття провадження у справі про банкрутство, між тим відповідна заборона, що логічно поширюється і на подальше здійснення провадження у такій справі, означає, що настання обставин, передбачених приписами п. 1-6 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ, у справі про банкрутство, провадження в якій хоча і відкрито до введення в Україні з 24.02.2022 воєнного стану, може бути розцінено як передбачений цим Кодексом інший випадок для закриття провадження у справі про банкрутство у розумінні п. 14 ч. 1 ст. 90 КУзПБ.**

Воєнний стан сам по собі не є безумовною підставою для продовження судом строку процедури ліквідації у справі про банкрутство. Такий **строк може бути продовжений через воєнний стан у розумних межах, тобто за умови, що мета провадження у справі про банкрутство та цілі ліквідації боржника є об'єктивно досяжними, тобто реальними**, а їх досягнення у межах встановлених КУзПБ строків через воєнний стан сповільнюється, однак не перестає бути можливим.

Внаслідок перебування з 24.02.2022 на окупованій території основної частини майна Боржника (цілісного майнового комплексу тощо), що підлягає включенню до ліквідаційної маси, та безуспішності дій з пошуку іншого (рухомого) майна Боржника настала **об'єктивна неможливість завершити процедуру ліквідації Боржника за правилами КУзПБ.**

1.7. Процесуальні питання

Щодо розгляду спорів стосовно оскарження постанови державного виконавця про поновлення вчинення виконавчих дій у виконавчих провадженнях, стороною яких є боржник, щодо якого відкрито провадження у справі про банкрутство

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16.11.2022 у справі № 910/6355/20

Боржник, який перебуває у процедурі банкрутства, в особі його ліквідатора може звернутися до суду з майновим спором та стягнути у межах такого провадження шкоду, завдану йому іншою особою. Стягнення шкоди, завданої особі, яка перебуває у процедурі банкрутства, повинне відбуватися з урахуванням особливостей провадження у справі про банкрутство та особливостей повноважень учасників такої процедури.

Інститут банкрутства (конкурсного процесу), який визначає процедуру задоволення вимог кредиторів неплатоспроможного боржника та права боржника у ній, є комплексним. Він перебуває на межі приватного та публічного права, поєднуючи у собі як норми приватного, так і публічного права. Цим інститутом утворено особливі процедури, які у значній мірі мають ознаки виконавчого провадження, але здійснюються у судовому процесі за участю ліквідатора, контроль за діяльністю якого здійснює суд, без залучення судового виконавця. **Головним завданням конкурсного процесу є рівномірний розподіл майна (конкурсної маси) боржника поміж його кредиторами.** На виконання цього завдання направлені всі механізми процедури банкрутства. **Задоволення вимог кредиторів превалює у цьому процесі над інтересами інших учасників процедури банкрутства, зокрема боржника.**

Одним із принципів банкрутства є **концентрація в межах цієї процедури різних спорів за участю боржника (принцип усезагальності, універсальності).** Так, спори, стороною в яких є боржник, розглядаються господарським судом за правилами, передбаченими ГПК України, з урахуванням особливостей, визначених статтею 7 КУзПБ (частина перша статті 7 цього Кодексу). Згідно із цим принципом **з моменту виникнення відносин неплатоспроможності до участі у справі про банкрутство закликаються всі кредитори боржника під страхом втрати можливості задовольнити свої вимоги;** також боржник має можливість у межах цього провадження звернутися з майновими і немайновими вимогами до інших осіб для захисту своїх прав та інтересів і вирішити при цьому всі спори щодо свого майна під загрозою ліквідації і виключення його з ЄДРПОУ. **Суд у справі про банкрутство приймає до уваги преюдиційні обставини розгляду окремих спірних вимог кредиторів боржника, встановлені ухвалами суду у цій справі при розгляді інших спорів у справі про банкрутство.**

Цей принцип реалізується також у тому, що **з моменту відкриття провадження у справі про банкрутство пред'явлення та задоволення конкурсних вимог кредиторів до боржника може здійснюватися лише у порядку, передбаченому КУзПБ (до введення його в дію - Законом про банкрутство), та в межах провадження у справі про банкрутство; арешт майна боржника чи інші обмеження боржника щодо розпорядження належним йому майном можуть бути застосовані виключно господарським судом у межах провадження у справі про банкрутство** (абзаци другий, четвертий частини чотирнадцятої статті 39 КУзПБ, абзаци другий, четвертий частини п'ятнадцятої статті 16 Закону про банкрутство в редакції Закону № 4212-VI).

Щодо розгляду спорів стосовно оскарження постанови державного виконавця про поновлення вчинення виконавчих дій у виконавчих провадженнях, стороною яких є боржник, щодо якого відкрито провадження у справі про банкрутство

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16.11.2022 у справі № 910/6355/20

Відповідно до цього принципу **задоволення забезпечених вимог кредиторів за рахунок майна боржника, яке є предметом забезпечення, як і зарахування вимог кредиторів та боржника, здійснюється лише в межах провадження у справі про банкрутство** (частини п'ята, шоста статті 41 КУзПБ). Отже, виключення забезпеченого кредитора з реєстру вимог кредиторів може відбутися, зокрема, за наслідком установлення обставин задоволення його забезпечених вимог у випадку звернення стягнення на предмет забезпечення, схваленого судом у справі про банкрутство.

Інститутом банкрутства утворено особливі процедури, які у значній мірі мають ознаки виконавчого провадження, але здійснюються у судовому процесі за участю ліквідатора, контроль за діяльністю якого здійснює суд, без залучення судового виконавця. Відповідно до пункту 8 частини першої статті 39 Закону України «Про виконавче провадження» у редакції, чинній на час уведення ліквідаційної процедури, виконавче провадження підлягає закінченню у разі визнання боржника банкрутом. Отже, **на стадії ліквідаційної процедури боржника із закінченням виконавчого провадження судовий виконавець позбавляється не тільки повноважень щодо виконання судового рішення, але й щодо вжиття заходів до збереження майна боржника. Усі ці повноваження переходять до ліквідатора боржника і визначаються процесуальними нормами законодавства про банкрутство, які діють переважно щодо загальних норм виконавчого провадження.**

Боржник в особі ліквідатора може в ході ліквідаційної процедури заявити вимоги до осіб, унаслідок дій / бездіяльності яких йому було завдано збитків. Стягнення боржником збитків з органу ДВС, завданих втратою майна у виконавчому провадженні, якщо подія мала місце під час триваючої процедури неплатоспроможності боржника, **вимагає врахування специфіки законодавчого врегулювання процедури банкрутства** для встановлення як розміру збитків, так і причинно-наслідкового зв'язку між діями / бездіяльністю органу ДВС і настанням майнових утрат для боржника.

При вирішенні спорів про стягнення на користь боржника збитків, завданих втратою (пошкодженням) його майна, яке підлягало включенню до ліквідаційної маси, **судам належить дослідити:** наслідки вибуття майна (предмета застави, іпотеки) із власності боржника перебували у причинно-наслідковому зв'язку з неправомірними діями / бездіяльністю органу ДВС чи вони стали результатом звернення стягнення на це майно як на предмет застави та знайшли схвалення суду у процедурі банкрутства відповідно до частини шостої статті 41 КУзПБ за результатом розгляду спору про грошові вимоги кредитора-заставодержателя у процедурі банкрутства.

Щодо порядку відкриття провадження у справі про банкрутство, зловживання правами та визначення кола осіб, які мають право оскаржувати ухвалу про відкриття провадження у справі про банкрутство

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 20.03.2024 у справі № 911/1005/23

Звернення кредитора до суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство, за відсутності належного виконання грошового зобов'язання боржником, є реалізацією права кредитора на судовий захист його майнових прав. Зважаючи на те, що і **позовне провадження** (про стягнення заборгованості за кредитним договором), і **провадження у справі про банкрутство** мають на меті виконання боржником перед кредиторами його грошових зобов'язань, ініціювання розгляду таких справ саме по собі **не може вважатися зловживанням правом**, а суд повинен враховувати особливості, матеріальні та процесуальні наслідки розгляду таких справ не лише для окремого кредитора чи боржника, але і для всіх інших учасників цих проваджень. Надаючи оцінку заяві ініціюючого кредитора та поданим з такою заявою документам, суд повинен дотриматися балансу, який унеможливить підміну однієї процесуальної (процедурної) дії, передбаченої КУзПБ, іншою (наприклад, перевірку обґрунтованості вимог заявника, а також з'ясування наявності підстав для відкриття провадження у справі про банкрутство в підготовчому засіданні – процедурою розгляду заяви про недійсність (франдаторність) окремого правочину боржника).

Ухвалу про відкриття провадження у справі про банкрутство згідно з положеннями статей 1, 8, 39, частин другої, восьмої статті 45 КУзПБ **мають право першочергово оскаржувати у судах апеляційної та касаційної інстанцій сторони у справі про банкрутство** (боржник, ініціюючий кредитор, а також арбітражний керуючий від імені боржника та кредитор, вимоги якого забезпечені заставою майна боржника), оскільки такі особи відповідно до закону наділені право- та дієздатністю для участі у розгляді судом заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство. Інші особи набувають можливість оскаржити ухвалу про відкриття провадження у справі про банкрутство за умови їх залучення судом під час підготовчого засідання або після набуття відповідного процесуального статусу учасника справи про банкрутство. При цьому **наявність права оскарження ухвали про відкриття провадження у справі про банкрутство (набуття відповідного статусу учасника справи про банкрутство) повинна встановлюватися судом у кожному такому випадку окремо**. Зазначені висновки є релевантними до правовідносин, у яких виникає питання про встановлення статусу особи, яка має право на оскарження ухвали про відкриття провадження у справі про банкрутство юридичної особи.

Щодо можливості оскарження в апеляційному порядку ухвали суду про приєднання до матеріалів заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство заяв інших кредиторів

Постанова КГС у складі ВС від 13.05.2024 у справі № 910/12677/23

У КУзПБ, на відміну від ГПК України, не визначено вичерпного переліку ухвал у справі про банкрутство, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку окремо від рішення суду, натомість у статті 9 КУзПБ встановлено визначальні правила оскарження судових рішень у процедурі банкрутства.

В основному провадженні у справі про банкрутство (неплатоспроможність) в апеляційному порядку можуть бути оскаржені: а) усі спеціальні ухвали місцевого господарського суду за правилом частини другої статті 9 КУзПБ, щодо яких цим Кодексом не встановлено винятку (зокрема частина шоста статті 5, абзац другий частини другої статті 47 КУзПБ); б) ухвали, включені до переліку у частині першій статті 255 ГПК України, які суд постановляє, здійснюючи процесуальні дії та вирішуючи інші процесуальні питання, за правилами та на підставі норм ГПК України.

Вирішуючи питання, чи підлягає певна ухвала, постановлена у справі про банкрутство, апеляційному оскарженню, **суду належить почергово вирішити: 1)** у якому провадженні постановлено оскаржувану ухвалу (в провадженні у справі про банкрутство чи позовному провадженні в межах справи про банкрутство); **2)** чи оскаржувана ухвала вирішує питання, регламентовані ГПК України, чи є спеціальною – постановленою відповідно до КУзПБ; **3)** чи належить ухвала до переліку ухвал, які можуть бути оскаржені окремо від рішення суду за приписами статей 254, 255 ГПК України чи не передбачено нормами КУзПБ винятку із загального правила апеляційного оскарження за частиною другою статті 9 КУзПБ для цього виду ухвал.

Якщо в апеляційному порядку **оскаржено ухвалу, постановлену в провадженні у справі про банкрутство відповідно до норм КУзПБ, якою приєднано заяву кредитора про відкриття провадження у справі про банкрутство боржника до матеріалів заяв інших кредиторів про відкриття провадження у справі про банкрутство для одночасного їх розгляду відповідно до частини четвертої статті 39 КУзПБ, то така ухвала згідно із частиною другою статті 9 цього Кодексу підлягає апеляційному оскарженню.**

Щодо можливості / неможливості зупинення провадження у справі про банкрутство до закінчення апеляційного перегляду ухвали попереднього засідання

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 13.05.2024 у справі № 910/6210/20

Положення статей 9 та 39 КУзПБ щодо заборони зупинення провадження у справі про банкрутство мають застосовуватися судами переважно як спеціальні норми права у всіх випадках, коли у суду за загальними правилами ГПК України виникає право зупинити провадження у справі.

Тобто **заборона зупинення провадження на час оскарження судових рішень у процедурі банкрутства (частина п'ята статті 9 КУзПБ) має наслідком неможливість застосування судом загальних повноважень, наданих ГПК України, оскільки така процесуальна дія суду відбувається у процедурі, яка повинна здійснюватися судом без зупинення провадження у справі, що передбачено КУзПБ.**

Водночас системний аналіз положень статей 9 та 39 КУзПБ свідчить, що цим Кодексом передбачена заборона зупинення провадження у справі про банкрутство в суді при розгляді справи по суті. При цьому суди апеляційної та касаційної інстанцій не позбавлені права зупинити апеляційне / касаційне провадження під час розгляду окремих процесуальних питань та в окремих випадках, визначених процесуальним законом, коли таке зупинення розгляду справи не обмежує дій учасників справи про банкрутство в межах, передбачених КУзПБ.

З метою уникнення порушення строків процедури банкрутства у зв'язку із зупиненням провадження по суті розгляду справи (розгляду клопотань комітету кредиторів боржника та ініціюючого кредитора, уповноваженого зборами, про перехід до наступної процедури у справі) **суд першої інстанції формує матеріали оскарження ухвали попереднього засідання для розгляду апеляційних скарг, передає до апеляційного суду копії матеріалів справи в частині вимог кожної з апеляційних скарг та продовжує розгляд справи.**

Крім того, з введенням в дію КУзПБ законодавець передбачив внесення судом змін до реєстру вимог кредиторів боржника, затвердженого ухвалою попереднього засідання суду під час розгляду вимог конкурсних або забезпечених кредиторів, на підставі ухвали господарського суду про визнання вимог конкурсного та/або забезпеченого кредитора повністю (частково), прийнятої у судовому засіданні після формування реєстру вимог кредиторів з вимогами конкурсних кредиторів, які були визнані судом у попередньому засіданні.

Щодо звільнення від сплати судового збору на звернення арбітражного керуючого у справі про банкрутство (неплатоспроможність) або у спорах, що заявлені в межах справи про банкрутство боржника

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 14.01.2025 у справі № 904/11028/15 (904/5476/23)

Незважаючи на те, що арбітражний керуючий є суб'єктом незалежної професійної діяльності, має самостійний процесуальний статус та процесуальне право звертатися від свого імені, **за правилами ст. 44 КУзПБ він має діяти як в інтересах боржника, так і його кредиторів.**

У разі звернення арбітражного керуючого, призначеного розпорядником майна, від імені боржника та з метою захисту його інтересів, арбітражний керуючий **діє не як фізична особа (громадянин), що звернулася з заявою до суду щодо захисту прав та інтересів інших осіб у розумінні п. 7 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про судовий збір», а діє як суб'єкт незалежної професійної діяльності – представник боржника за законом.**

Відповідне **звернення арбітражного керуючого є зверненням боржника**, а тому на таке звернення арбітражного керуючого **не поширюються пільги щодо сплати судового збору**, передбачені п. 7 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про судовий збір».

Щодо здійснення єдиним учасником (акціонером) боржника представництва інтересів у справі про банкрутство

Постанова КГС у складі ВС від 24.01.2025 у справі № 916/2786/23

Засновник (учасник, акціонер) боржника, який володіє 100 % корпоративних прав боржника та, відповідно, може самостійно здійснювати представництво своїх інтересів не позбавлений права на апеляційне та (у визначених законом випадках) касаційне оскарження судових рішень у такій справі з одночасним доведенням свого статусу на підставі відповідних доказів.

Суди апеляційної чи касаційної інстанцій під час вирішення питання прийнятності апеляційної чи касаційної скарги **не позбавлені можливості дослідити отримані докази, зокрема наявності у заявника 100 % корпоративних прав чи відповідного рішення** (про уповноваження особи на представництво інтересів засновників (учасників, акціонерів) боржника), оформленого протоколом вищого органу управління боржника.

Щодо перегляду судових рішень у справах про банкрутство за нововиявленими обставинами

Постанова КГС у складі ВС від 11.02.2025 у справі № 922/2579/19 (922/1648/19)

Ухвала про направлення матеріалів справи для подальшого розгляду місцевим господарським судом у межах справи про банкрутство Боржника, **не належить до переліку судових рішень, передбачених зазначеною статтею, оскільки таку ухвалу було постановлено за наслідками вирішення процедурних питань в ході здійснення провадження у справі.**

Апеляційний суд безпідставно застосував положення ст. 255 ГПК України при визначенні ухвал, постановлених у справі про банкрутство, які підлягають перегляду за нововиявленими обставинами, оскільки ухвалами у справах про банкрутство (неплатоспроможність), про які законодавець зазначив у ч. 1 ст. 320 ГПК України, є ті ухвали, на які поширюються правила їх оскарження, що передбачені винятково спеціальними нормами закону з питань банкрутства (КУзПБ), а не загальними нормами ст. 255 ГПК України (щодо апеляційного оскарження ухвал у господарській справі).

Щодо визначення початку перебігу позовної давності до вимог про витребування боржником у межах провадження у справі про банкрутство майна, відчуженого у процедурах банкрутства

Постанова судової палати КГС у складі ВС від 14.05.2025 у справі № 15/68-10(902/1563/23)

Для суб'єкта підприємницької діяльності як сторони правочину (договору) **днем початку перебігу позовної давності слід вважати день вчинення правочину (укладання договору)**, оскільки він збігається із днем, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права.

Порушення права та підтвердження такого порушення судовим рішенням не є тотожними поняттями. Закон **не пов'язує перебіг позовної давності з ухваленням судового рішення про порушення права особи**. Тому перебіг позовної давності **починається від дня, коли позивач довідався або міг довідатися про порушення його права, а не від дня, коли таке порушення було підтверджене судовим рішенням**. Закон також **не пов'язує перебіг позовної давності за віндикаційним позовом ані з укладенням певних правочинів щодо майна позивача, ані з фактичним переданням майна порушником, який незаконно заволодів майном позивача, у володіння інших осіб**.

Виникнення права на позов у цій справі про витребування майна та початок перебігу строку позовної давності **невірно обчислювати з дати набрання чинності судовими рішеннями** щодо недійсності результатів аукціону та правочинів з продажу спірного майна у ліквідаційній процедурі у справі про банкрутство Боржника.

Належним моментом початку перебігу позовної давності до вимог про витребування боржником в межах провадження у справі про банкрутство майна, відчуженого у процедурах банкрутства, є **день укладення договору купівлі-продажу спірного майна між боржником та набувачем (переможцем аукціону) за результатами проведення аукціону з продажу майна боржника у процедурі банкрутства**, а не день набрання чинності судового рішення про визнання недійсними результатів аукціону та договору з продажу спірного майна.

Якщо позовні вимоги господарським судом визнано обґрунтованими, а стороною у справі заявлено про вплив позовної давності, то **суд зобов'язаний застосувати до спірних правовідносин положення ст. 267 ЦК України та вирішити питання про наслідки такого впливу** (або відмовити в позові у зв'язку зі впливом позовної давності, або за наявності поважних причин її пропущення - захистити порушене право).

СП КГС ВС вказала, що вирішуючи питання про поважність причин пропуску позовної давності при зверненні за захистом порушеного права, **суди мають виходити з обставин, які підтверджують ці причини та вказують на існування об'єктивної перешкоди для позивача вчасно звернутись за захистом порушеного права**

** СП КГС ВС відступила від протилежної позиції КГС ВС, викладеної в постанові від 29.11.2022 у справі № 902/858/15 (902/310/21).*

Щодо права на касаційне оскарження ухвали апеляційного суду, постановленої за результатами розгляду заяви про перегляд за нововиявленими обставинами судового рішення, прийнятого за результатами розгляду скарги на дії / бездіяльність арбітражного керуючого

Постанова судової палати КГС у складі ВС від 11.06.2025 у справі № 925/1240/21

Системний аналіз норм ч. 1 ст. 2, ч. 3 ст. 9 КУзПБ та п. 3 ч. 1 ст. 287 ГПК України дає підстави для висновку, що норми ч. 3 ст. 9 КУзПБ, як і інші положення цього Кодексу, **не обмежують право учасників справи чи осіб, які не брали участі у справі, але суд вирішив питання про їхні права, інтереси та (або) обов'язки, на звернення із касаційною скаргою на ухвалу суду апеляційної інстанції про відмову в задоволенні заяви про перегляд за нововиявленими обставинами постанови цього суду, у тому числі тієї, яка не підлягає окремому касаційному оскарженню у справі про банкрутство.**

Такого обмеження не було встановлено й у випадку оскарження ухвал апеляційного господарського суду про відмову в задоволенні заяви про перегляд за нововиявленими обставинами постанов, касаційне оскарження яких раніше не було передбачене нормами ч. 3 ст. 9 КУзПБ у редакції Закону № 2971-IX від 20.03.2023.

Тобто **ухвали апеляційного господарського суду в межах основного провадження у справі про банкрутство оскаржуються в касаційному порядку з обмеженнями, встановленими лише ГПК України.**

У справах про банкрутство (неплатоспроможність) ухвала суду апеляційної інстанції про відмову в задоволенні заяви про перегляд постанови цього суду за нововиявленими обставинами підлягає касаційному оскарженню у відповідності до приписів п. 3 ч. 1 ст. 287 ГПК України та вимог ч. 1 ст. 2 КУзПБ.

Водночас право на таке оскарження не пов'язується з належністю постанови апеляційного суду, про перегляд якої за нововиявленими обставинами подано відповідну заяву, до переліку постанов у справах про банкрутство (неплатоспроможність), що підлягають чи не підлягають окремому касаційному оскарженню.

Зазначене правозастосування вбачається цілком обґрунтованим у світлі забезпечення особі права на судовий захист шляхом реалізації можливості одноразового перегляду ухвали суду апеляційної інстанції.

**СП КГС ВС відступила від висновку, викладеного в ухвалі КГС ВС від 12.11.2024 у справі № 922/4571/14, про те, що не підлягає касаційному оскарженню ухвала апеляційного суду, постановлена за результатами розгляду заяви про перегляд за нововиявленими обставинами судового рішення, прийнятого за результатами розгляду скарги на дії/бездіяльність арбітражного керуючого.*

Щодо юрисдикції при розгляді спорів про визнання недійсними результатів аукціону з продажу майна банкрута за відсутності провадження у справі про банкрутство

Постанова судової палати КГС у складі ВС від 09.07.2025 у справі № 911/675/20

Судова палата зауважила, що процесуальний закон прямо не визначає матеріально-правові наслідки для сторін втраченого провадження у справі. Водночас цей закон встановлює правила, умови та підстави відновлення втраченого судового провадження в господарській справі (р. VIII ГПК України).

Норми ГПК України також не містять законодавчого визначення поняття «втрачене судове провадження», однак, виходячи з їх змісту, під втратою судового провадження слід розуміти повну або часткову втрату господарської справи, якій присвоєно порядковий номер та заведено статистичну картку та у якій має місце відображення усіх процесуальних дій та актів в межах такого провадження. При цьому з урахуванням ст. 357 ГПК України відновлені можуть бути як всі, так і частина документів (окремий документ) конкретної господарської справи позовного, наказного провадження або справи про банкрутство, яке було закінчене ухваленням рішення або постановленням ухвали про його закриття.

Оскільки **відновлення втраченого судового провадження не вирішує питання щодо суб'єктивних матеріальних прав та обов'язків осіб, а є судовим захистом процесуальних прав, які пов'язані з втратою судового провадження, законодавець виключив можливість відновлення судового провадження, яке було втрачене до закінчення судового розгляду.** Це зумовлене тим, що особа в такому разі не позбавлена можливості реалізувати захист свого порушеного, оспореного чи невизнаного права або охоронюваного законом інтересу шляхом подання нового позову, що прямо передбачено ч. 5 ст. 361 ГПК України.

Ураховуючи обставини, які склалися в справі, з огляду на характер спору та суб'єктний склад учасників справи, норми ст. 20 ГПК України і ст. 19 ЦПК України, БП КГС ВС виснувала, що **цей спір не підлягає розгляду за правилами ст. 7 КУзПБ, а тому має розглядатись в порядку цивільного, а не господарського судочинства.**

2.1. Загальні положення (авансування винагороди арбітражному керуючому, підстави відкриття, дія мораторію)

Щодо обов'язку заявника підтвердити обставини його неплатоспроможності чи її загрози при зверненні із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність

Постанова КГС у складі ВС від 13.05.2024 у справі № 922/5486/23

Оскільки відкриття провадження у справі про неплатоспроможність має відповідні правові наслідки процесуального та майнового характеру, то **на фізичну особу – боржника** (як єдиного суб'єкта звернення із заявою про відкриття провадження у такій справі) **покладається обов'язок підтверджувати обставини його неплатоспроможності чи її загрози доказами у відповідному (достатньому) обсязі**, у тому числі первинними документами, задля забезпечення перевірки господарським судом підстав та моменту виникнення зазначених боржником грошових вимог кредиторів, встановлення їх характеру та розміру.

Самого кредитного звіту недостатньо для підтвердження зазначених обставин, оскільки такий звіт хоч і є належним доказом наявності кредитних відносин боржника з кредиторами, однак може містити неповну чи недостовірну інформацію про розмір заборгованості боржника, в тому числі за основним зобов'язанням.

Отже, **подання боржником при зверненні до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про його неплатоспроможність лише кредитного звіту, однак без додавання інших документів** (які стали підставою виникнення грошового зобов'язання у розумінні статті 1 КУзПБ) **для належного підтвердження розміру заборгованості цього боржника** (в тому числі за основним зобов'язанням), **підстав виникнення зобов'язань та строків їх виконання, є недостатнім для доведення відповідних обставин та, як наслідок, встановлення судом наявності підстав для відкриття провадження у такій справі.**

Неусунення заявником виявлених судом недоліків заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність унеможливорює прийняття її до розгляду, і тому вона та додані до неї документи підлягають поверненню заявникові згідно з частинами четвертою та шостою статті 174 ГПК України.

Щодо наявності правових підстав для повернення заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи з урахуванням вимог КУзПБ

Постанова КГС у складі ВС від 11.07.2024 у справі № 909/1179/23

КУзПБ передбачає можливість повернення заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство без розгляду, водночас такі випадки чітко регламентовані.

Однак зазначений Кодекс **не містить такої підстави** для повернення без розгляду заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство / неплатоспроможність **як необґрунтованість поданої заяви**.

Саме на стадії підготовчого засідання у справі суд надає оцінку відповідності поданої заяви боржника за формою і змістом вимогам статей 115, 116 КУзПБ та наявності підстав для відмови у відкритті провадження у справі про неплатоспроможність за частиною четвертою статті 119 КУзПБ, за відсутності яких суд зобов'язаний відкрити провадження у справі.

При цьому на стадії вирішення питання про прийняття до розгляду чи повернення без розгляду заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність **не перевіряються ознаки неплатоспроможності боржника, його добросовісності, а оцінка реального стану платоспроможності боржника фактично надається судом за наслідком відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, введення процедури реструктуризації боргів боржника, звернення кредиторів до суду із заявами про визнання грошових вимог до боржника, їх розгляду судом, розгляду звіту про результати перевірки декларації боржника, оцінки доказів, наданих на підтвердження фінансово-майнового стану боржника**.

Тож повернення боржнику без розгляду заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність з підстав її **необґрунтованості суперечить вимогам КУзПБ**.

Щодо підстав для відмови у відкритті провадження у справі про неплатоспроможність боржника

Постанова КГС у складі ВС від 27.05.2025 у справі № 906/820/24

У судових процедурах неплатоспроможності фізичної особи скористатися правом на реабілітацію, зокрема, у спосіб, що певною мірою утискає інтереси кредиторів, заслуговує лише **сумлінний боржник**, інше б суперечило принципу добросовісності, який ґрунтується на приписах статей 3 та 13 ЦК України, за якими дії учасників правовідносин мають бути добросовісними (пункт 6 частини першої статті 3 ЦК України), тобто відповідати певному стандарту поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення.

В спеціальних нормах КУзПБ законодавець закріпив передусім принцип добросовісної поведінки боржника – фізичної особи, за яким **право на звільнення від боргів та відновлення платоспроможності у судових процедурах неплатоспроможності фізичної особи набуває лише добросовісний боржник, який не за своїм неправомірним умислом потрапив у стан неплатоспроможності, сумлінно виконує обов'язки боржника та не приховує обставин, що можуть вплинути на розгляд справи чи задоволення кредиторських вимог, демонструє дієве прагнення до компромісу з кредиторами щодо умов реструктуризації боргів та в межах об'єктивних можливостей вживає заходів із задоволення їхніх вимог.**

Саме такий боржник реалізує право ініціювати провадження у справі про власну неплатоспроможність не на шкоду кредиторам, а **для досягнення легітимної мети цього провадження** – соціальної реабілітації добросовісного боржника за спеціальною судовою процедурою шляхом реструктуризації заборгованості та/або звільнення від боргів задля відновлення його платоспроможності.

У разі встановлення судом обставин, які вказують на недоведення заявником передбачених частиною другою статті 115 КУзПБ підстав для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність через ненадання повної і достовірної інформації про власний майновий стан та членів сім'ї, розмір та джерела доходів (частина третя статті 116 КУзПБ) і документів на підтвердження належного виконання відповідних вимог цього Кодексу, а також через недобросовісну поведінку боржника, таке провадження не може бути відкрите.

Щодо можливості відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи у разі її особистої неявки в судове засідання

Постанова КГС у складі ВС від 05.06.2025 у справі № 904/5467/23

З моменту подання до суду заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність в особи, яка звернулась із відповідною заявою, виникають додаткові процесуальні обов'язки, незважаючи на наявність представника. Оскільки у процедурі неплатоспроможності правосуб'єктність боржника стає обмеженою, суд зобов'язаний встановити особу боржника, щодо якого в подальшому будуть вжиті певні передбачені КУзПБ обмеження. **Особиста явка боржника у судове засідання для з'ясування його особи та підтвердження того, що він дійсно бажає застосування до нього передбачених законодавством обмежень** у процедурі неплатоспроможності, є необхідною для уникнення зловживання іншими особами станом боржника, у якої виникло обмеження правосуб'єктності, і **дає змогу суду впевнитися, що саме ця особа хоче взяти участь у справі про неплатоспроможність**.

Якщо суд не має сумнівів щодо особи боржника та його дійсного волевиявлення, боржник власноруч підписав подану до суду заяву, долучив належним чином засвідчену копію документа, що посвідчує особу (паспорт), а також інші документи, які стосуються його та є необхідними для вирішення відповідного процесуального питання, суд може відкрити провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи за наявності для цього підстав.

2.2. Процедура реструктуризації та процедура погашення боргів

Щодо підстав переходу до процедури погашення боргів

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 26.05.2022 у справі № 903/806/20

Щодо особливостей правового регулювання інституту неплатоспроможності фізичних осіб

У судових процедурах неплатоспроможності фізичної особи **скористатися правом на реабілітацію заслуговує лише чесний і сумлінний боржник**, тому до боржника – фізичної особи за приписами Книги четвертої КУзПБ **установлено спеціальні вимоги до його добросовісності**, інше б суперечило засадам цивільного законодавства, зокрема таким, як добросовісність у здійсненні відповідного права та недопустимість зловживання правом (пункт 6 частини першої статті 3, частина третя статті 13 ЦК України).

За змістом приписів статей 116, 119, 123, 125, 126, 128 КУзПБ щодо вимог до боржника та процесуальних наслідків їх невиконання, законодавець означив **принцип добросовісної поведінки боржника – фізичної особи**, за яким право на звільнення від боргів та відновлення платоспроможності у судових процедурах неплатоспроможності фізичної особи набуває лише **добросовісний боржник**, який не за своїм неправомірним умислом потрапив у стан неплатоспроможності, сумлінно виконує обов'язки боржника та не приховує обставин, що можуть вплинути на розгляд справи чи задоволення кредиторських вимог, при цьому демонструє дієве прагнення до компромісу з кредиторами щодо умов реструктуризації боргів та в межах об'єктивних можливостей вживає заходів до задоволення їх вимог.

Щодо ролі арбітражного керуючого у справі про неплатоспроможність фізичної особи

У судовій процедурі реструктуризації боргів боржника **роль арбітражного керуючого є ключовою**, адже за частиною першою статті 126 КУзПБ саме йому належить подати суду на затвердження план реструктуризації боргів боржника. Тож **керуючий реструктуризацією зобов'язаний забезпечити розроблення такого плану** відповідно до вимог статті 124 КУзПБ з урахуванням економічно обґрунтованих пропозицій сторін, подати його в установлені строки на схвалення зборам кредиторів та для затвердження – суду.

Щодо підстав переходу до процедури погашення боргів

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 26.05.2022 у справі № 903/806/20

Щодо закриття провадження у справі про неплатоспроможність у межах судової процедури реструктуризації боргів боржника

Системне тлумачення положень статей 90, 123, 126, 128, 129 КУзПБ у взаємозв'язку зі статтями 2, 113 КУзПБ приводить до висновку, що **закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи** під час судової процедури реструктуризації боргів боржника можливе:

- **зі спеціальних підстав**, визначених частиною сьомою статті 123 КУзПБ, частиною одинадцятою статті 126 КУзПБ;
- **із загальних підстав**, визначених пунктами 1 - 8 частини першої статті 90 КУзПБ (тією мірою, якою ці підстави можуть стосуватися боржника - фізичної особи);
- **в інших випадках, передбачених законом** (пункт 9 частини першої статті 90 КУзПБ), зокрема визначених пунктами 1 - 7 частини першої статті 231 ГПК України в тих межах, що стосуються судової процедури неплатоспроможності фізичної особи.

Ураховуючи, що основним призначенням частини сьомої статті 123 КУзПБ є припинення реабілітації очевидно недобросовісного боржника та можливість її застосування з власної ініціативи суду, господарський суд не може залишити поза увагою обставини, які вказують на наявність підстав для закриття провадження у справі за цією нормою, тому **з власної ініціативи**, зокрема розглядаючи інформацію керуючого реструктуризацією про результати перевірки майнового стану боржника або вирішуючи питання про перехід до судової процедури погашення боргів, **зобов'язаний перевірити такі обставини та надати їм юридичну оцінку, про що зазначити у відповідному судовому рішенні**.

Виокремивши певний перелік підстав для закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи у частині сьомій статті 123 КУзПБ, законодавець у абзаці п'ятому цієї норми акцентує на спеціальних наслідках її реалізації – **неможливості протягом року повторно скористатися судовою процедурою неплатоспроможності для очевидно недобросовісного боржника**. Тому, перелік підстав для закриття провадження у справі за частиною сьомою статті 123 КУзПБ слід тлумачити **як вичерпний лише в аспекті застосування передбачених цією ж нормою обмежувальних наслідків такого закриття**.

Щодо підстав переходу до процедури погашення боргів

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 26.05.2022 у справі № 903/806/20

Логічне та філологічне тлумачення частини одинадцятої статті 126 КУЗПБ у взаємозв'язку з пунктом 2 частини четвертої статті 122 КУЗПБ приводить до висновку, що за їх приписами **на господарський суд покладено обов'язок розглянути та вирішити питання щодо подальшого руху справи після спливу тримісячного строку з дня введення процедури розпорядження майном**, зокрема у разі неподання на затвердження плану реструктуризації боргів боржника, а словосполучення "має право прийняти рішення" вказує на дискрецію господарського суду при вирішенні цього питання в межах диспозиції частини одинадцятої статті 126 КУЗПБ.

У разі неподання до господарського суду протягом трьох місяців погодженого боржником і схваленого кредиторами плану реструктуризації боргів боржника, **суд, після спливу цього строку повинен у судовому засіданні з'ясувати позиції сторін та крізь призму судового контролю оцінити за наявними у матеріалах справи доказами причини недосягнення мети судової процедури реструктуризації боргів**.

Приписи частини першої статті 130 КУЗПБ не повинні застосовуватися суто формально та зводитися до підрахунку строків чи встановлення відсутності/наявності рішення зборів кредиторів про схвалення плану реструктуризації боргів боржника без встановлення господарським судом обставин справи, перевірки дотримання процесуальних гарантій реалізації прав і захисту інтересів сторін, а також з'ясування підстав для закриття провадження у справі, зокрема за частиною сьомою статті 123, частиною одинадцятою статті 126 КУЗПБ.

За змістом абзацу другого частини другої статті 6, частини першої статті 130 КУЗПБ процедура погашення боргів боржника вводиться у справі про неплатоспроможність фізичної особи одночасно з визнанням банкрутом боржника, **тобто в разі встановлення ознак неплатоспроможності боржника, яка є обов'язковою підставою для визнання боржника банкрутом та переходу до судової процедури погашення боргів**, а саме в порядку частини першої статті 130 КУЗПБ, а відсутність ознак неплатоспроможності боржника матиме наслідком закриття провадження у справі на підставі пункту 8 частини першої статті 90 КУЗПБ.

Щодо підстав переходу до процедури погашення боргів

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 26.05.2022 у справі № 903/806/20

Саме по собі клопотання зборів кредиторів про закриття провадження/перехід до наступної судової процедури, за відсутності передбачених спеціальним законом підстав і обставин, не може бути достатньою та безумовною підставою для задоволення господарським судом такого клопотання.

Порівняльний аналіз положень частини одинадцятої статті 126 КУзПБ з іншими нормами, що регламентують закриття провадження на стадії реструктуризації боргів засвідчує те, що хоча ці норми частково кореспондуються між собою, проте не є тотожними за ступенем імперативності, колом ініціаторів та передумовами їх застосування. Такі відмінності дають підстави для висновку, що неподання погодженого боржником і схваленого кредиторами плану реструктуризації боргів боржника протягом трьох місяців з дня введення процедури реструктуризації боргів може бути самостійною підставою для закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи відповідно до частини одинадцятої статті 126 КУзПБ.

Сам по собі факт недосягнення мети судової процедури реструктуризації боргів не є обов'язковою підставою для припинення реабілітації боржника у справі про відновлення платоспроможності фізичної особи, адже за змістом частини одинадцятої статті 126 КУзПБ у такому випадку закриття провадження у справі є лише одним з варіантів вирішення господарським судом питання щодо подальшого руху справи.

Добросовісність боржника – фізичної особи є визначальним критерієм для оцінки обставин і підстав, з якими КУзПБ пов'язує можливість альтернативного вирішення господарським судом питання щодо подальшого руху справи, зокрема закриття провадження про неплатоспроможність фізичної особи. Тому обставини, що свідчать про недобросовісну поведінку боржника, у сукупності з іншими обставинами справи підлягають врахуванню господарським судом при ухваленні рішення про закриття провадження у справі замість переходу до процедури погашення боргів боржника.

Щодо подальшого провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи у зв'язку з неподанням боржником погодженого ним та схваленого кредиторами плану реструктуризації боргів боржника

Постанова КГС у складі ВС від 03.04.2024 у справі № 910/987/23

Суд може прийняти рішення про перехід до процедури погашення боргів боржника лише за умови, що боржник добросовісно виконав свої обов'язки та протягом 120 днів з дня відкриття провадження у справі про неплатоспроможність збори кредиторів не прийняли рішення про схвалення плану реструктуризації боргів боржника (частина перша статті 130 КУзПБ).

У разі неподання до господарського суду протягом трьох місяців погодженого боржником і схваленого кредиторами плану реструктуризації боргів боржника **суд через призму судового контролю повинен за своїй внутрішнім переконанням оцінити за наявними у матеріалах справи доказами причини, які можуть полягати за одних обставин – у діях / бездіяльності кредиторів, за інших – у діях / бездіяльності боржника, враховуючи при цьому добросовісність поведінки учасників провадження у справі про неплатоспроможність.**

Тож суди мають **не лише констатувати відсутність** погодженого боржником і схваленого єдиним кредитором плану реструктуризації боргів боржника, а **дати цьому оцінку щодо відповідності вимогам статті 124 КУзПБ України і з'ясувати підстави неподання зазначеного плану.** Інакше застосування до боржника наступної судової процедури, зокрема визнання його банкрутом і відкриття процедури погашення боргів боржника, може призвести до недобросовісного використання ним судових процедур неплатоспроможності.

Постанова КГС у складі ВС від 12.06.2025 у справі № 922/1259/24

Обставини щодо неповідомлення суду причин неподання погодженого боржником і схваленого кредиторами плану реструктуризації, ненадання суду доказів працевлаштування боржника, неявки до суду особисто, навіть після того, як його участь в засіданні була визнана обов'язковою, неподання оригіналів або належним чином засвідчених копій документів про доходи боржника та документів з інвентаризації майна, пояснень щодо того, куди та як були витрачені отримані кошти, якими є причини тривалої неоплатності боргу, як та в якій сумі вдалось акумулювати кошти для оплати послуг арбітражного керуючого й адвоката у справі, свідчать про недобросовісну поведінку боржника, що є підставою для застосування положень частини одинадцятої статті 126 КУзПБ та закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи.

Поряд із цим висновок про недобросовісність поведінки боржника не може бути зроблений через призму дій керуючого реструктуризацією (щодо ненадання ним звіту про майновий стан боржника та відомостей про проведення зборів кредиторів), оскільки сама по собі поведінка арбітражного керуючого та його власне ставлення до виконання покладених на нього КУзПБ обов'язків не може відображати добросовісності чи недобросовісності боржника.

Щодо порядку погодження плану реструктуризації боргів та обов'язку його підписання боржником

Постанова КГС у складі ВС від 18.04.2024 у справі № 920/1398/21

Законодавець зобов'язує боржника (фізичну особу) подати заяву про відкриття провадження про свою фінансову неспроможність **лише за наявності реального плану реструктуризації боргів** (частина четверта статті 116 КУзПБ), спрямованого на задоволення вимог кредиторів повністю або частково, оскільки суд не лише відкриває провадження у справі про неплатоспроможність боржника, а й вводить процедуру реструктуризації боргів.

Згідно із статтею 124 КУзПБ у плані реструктуризації боргів боржник повинен вказати повну та зрозумілу для суду і кредиторів інформацію, яка містить індивідуальні обставини, що відомі лише боржнику, і тому ним описуються самостійно.

Отже, **обов'язком боржника є складення реального (виконуваного) проєкту плану реструктуризації, який після розгляду господарським судом грошових вимог та формування реєстру кредиторів розробляється, уточняється та погоджується з кредиторами.**

Тому **підписання проєкту плану реструктуризації боржником і вже уточненого плану реструктуризації після розгляду господарським судом грошових вимог та формування реєстру кредиторів є необхідною умовою для його подання на затвердження зборам кредиторів**, оскільки саме **підпис демонструє згоду боржника із запропонованими кредиторами умовами проєкту плану**. При цьому важливою є наявність підпису на плані (власноручного або електронного цифрового підпису боржника), оскільки він становить обов'язковий реквізит будь-якого документа, який надає йому юридичної сили, свідчить про відповідальність особи за його зміст, підтверджує намір боржника і забезпечує ідентифікацію та цілісність документа.

Щодо вирішення долі подальшого провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи за наявності одного конкурсного кредитора із правом дорадчого голосу

Постанова КГС у складі ВС від 06.06.2024 у справі № 910/9487/23

Хоча КУзПБ докладно не регламентує закінчення процедури реструктуризації боргів боржника, проте пунктом 8 частини п'ятої статті 119, частиною одинадцятою статті 126 цього Кодексу визначено строк у три місяці з дня введення процедури реструктуризації боргів, протягом якого, але не пізніше строків, установлених законом і судом, сторони мають здійснити свої права та обов'язки задля узгодження плану реструктуризації боргів боржника, якщо господарський суд раніше не дійде висновку про наявність підстав для переходу до наступної судової процедури або закриття провадження у справі відповідно до частини сьомої, пункту 2 частини восьмої статті 123 КУзПБ.

До спливу цього строку керуючий реструктуризацією зобов'язаний виконати в повному обсязі покладені на нього завдання, зокрема щодо перевірки майнового стану боржника та забезпечення розгляду зборами кредиторів плану реструктуризації боргів, а господарський суд повинен забезпечити дотримання процесуальних строків та гарантій реалізації прав і захисту інтересів сторін у судовій процедурі реструктуризації боргів боржника.

При цьому **за відсутності у справі про неплатоспроможність конкурсних кредиторів з правом вирішального голосу питання щодо розгляду та затвердження плану реструктуризації боргів боржника підлягає вирішенню конкурсним кредитором з правом дорадчого голосу.**

У разі відсутності погодженого боржником та схваленого зборами кредиторів плану реструктуризації боргів боржника суд, приймаючи постанову про визнання боржника банкрутом, має з'ясувати причини неподання зазначеного плану.

Щодо умов і підстав ухвалення судом рішення про перехід до процедури погашення боргів боржника

Постанова КГС у складі ВС від 19.09.2024 у справі № 918/398/23

Приписи частини одинадцятої статті 126 та частини першої статті 130 КУзПБ у їх системному зв'язку є послідовністю процесуальних засобів, де дискреція господарського суду у вирішенні питання про перехід до наступної судової процедури чи закриття провадження у справі є основним процесуальним інструментом, що застосовується крізь призму судового контролю та відповідно до мети провадження про неплатоспроможність фізичної особи, а частина перша статті 130 цього Кодексу формалізує початок судової процедури погашення боргів боржника та є спеціальною процесуальною гарантією для добросовісного боржника у разі зволікання зборів кредиторів із прийняттям рішення щодо плану реструктуризації його боргів.

Водночас **боржник не може бути примушений до погодження плану реструктуризації боргів у запропонованій кредиторами редакції, якщо майнових активів та доходів для повного погашення кредиторських вимог, включених до реєстру вимог кредиторів, боржник не має, відновлення його платоспроможності шляхом реалізації реструктуризації боргів боржника є неможливим**, а отже, не можна розробити такий план реструктуризації боргів боржника, який би відповідав сподіванням кредитора, тобто в якому відображається повне погашення боргів за рахунок майна боржника чи його доходів.

Тому, якщо протягом 120 днів з дня відкриття провадження про неплатоспроможність збори кредиторів не прийняли рішення про схвалення плану реструктуризації боргів боржника, поведінка боржника є відкритою, зрозумілою, чесною щодо кредиторів, своєчасною та добросовісною, містить ознаки сприяння до встановлення усіх обставин, необхідних під час розгляду справи про неплатоспроможність, боржник демонструє дієве прагнення до реабілітації в рамках процедур, передбачених КУзПБ для відновлення платоспроможності фізичних осіб, добросовісно виконує свої обов'язки під час провадження у справі, активів для задоволення визнаних судом вимог кредиторів у боржника немає, це дає підстави для визнання боржника банкрутом та переходу до наступної судової процедури – погашення боргів боржника.

Подібні за змістом висновки містяться у постанові КГС ВС від 16.04.2025 у справі № 912/1882/23

Щодо перевірки майнового стану боржника з метою встановлення ознак його неплатоспроможності як обов'язкової умови для переходу до процедури погашення боргів

Постанова КГС у складі ВС від 21.05.2025 у справі № 902/333/24

Перевірка декларацій про майновий стан боржника є однією з основних функцій арбітражного керуючого у справі про неплатоспроможність фізичної особи, оскільки її мета – встановити повний і достовірний перелік активів та зобов'язань боржника, виявити можливі факти приховування майна та/або доходів боржника.

Звіт керуючого реструктуризацією про результати перевірки декларацій боржника є одним із ключових процесуальних документів у справі про неплатоспроможність фізичної особи, оскільки є засобом перевірки добросовісності боржника.

Своєчасне та належне виконання керуючим реструктуризацією завдань з перевірки майнового стану боржника є запорукою адекватної оцінки стану неплатоспроможності боржника та його можливостей погасити борг, а отже, сприятиме досягненню компромісу під час узгодження сторонами плану реструктуризації боргів.

Тому, вирішуючи питання про введення процедури погашення боргів боржника, суд має надати оцінку змісту звіту керуючого реструктуризацією про результати перевірки декларацій боржника щодо обґрунтованості доводів та доказів, на яких він базується, і належності здійснених керуючим реструктуризацією заходів з перевірки декларацій про майновий стан боржника.

При цьому сама по собі відповідність форми декларації вимогам нормативно-правових актів без перевірки її змісту на достовірності зазначених у ній даних не може вважатися належним виконанням такого ключового аспекту процедури реструктуризації боргів боржника, як перевірка майнового стану боржника.

Подібні за змістом висновки містяться у постанові КГС ВС від 17.04.2025 у справі № 918/1122/23

Щодо необхідності встановлення дійсного обсягу спільно нажитого майна подружжя під час розгляду вимог про його поділ у процедурі погашення боргів боржника

Постанова КГС у складі ВС від 21.08.2024 у справі № 922/3024/21 (922/1994/23)

Вирішуючи спори між подружжям про майно, потрібно встановлювати обсяг спільно нажитого майна, наявного на час припинення спільного ведення господарства, з'ясовувати джерело і час придбання зазначеного майна.

Вимоги законодавства про банкрутство (неплатоспроможність) щодо формування ліквідаційної маси та вирішення пов'язаних із цим питань (зокрема, виділення частки боржника зі спільного майна подружжя), і положення цивільного законодавства щодо поділу майна подружжя, що належить їм на праві спільної сумісної власності, передбачають необхідність встановлювати обсяг спільно нажитого майна.

Завданням у процедурі погашення боргів є дієвий і належний пошук майна банкрута. Тож **під час формування ліквідаційної маси у процедурі погашення боргів подружжя, щодо яких відкриті провадження у справах про їх неплатоспроможність, керуючий реструктуризацією має вчиняти обґрунтовані та логічні дії щодо встановлення дійсного обсягу всього майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, з подальшим зверненням з відповідною вимогою до іншого із подружжя щодо поділу всього спільного майна подружжя для задоволення за його рахунок вимог кредиторів боржника – фізичної особи.**

Розгляд в окремому позові лише вимоги про виділення частки у спільній сумісній власності колишнього подружжя майна, яке є предметом іпотеки, без встановлення дійсного обсягу всього майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, змусить позивача повторно звернутися до суду з аналогічним позовом щодо іншого спільного майна подружжя.

Крім того, **такий підхід не враховує принципу процесуальної економії**, оскільки орієнтує керуючого реструктуризацією боржника у такій категорії справ на те, що належить ініціювати окреме провадження для розгляду вимог, які ґрунтуватимуться на обставинах, встановлених після розгляду цього позову.

Рішення суду має остаточно вирішувати спір по суті та захищати порушене право чи інтерес. Якщо для реалізації рішення суду необхідно ще раз звертатися до іншого суду й отримувати ще одне рішення, то це означає, що обраний спосіб захисту є неефективним. Тож завданням суду є вирішення спору, який виник між учасниками справи, у найбільш ефективний спосіб з метою запобігання ситуаціям, які б спричинили повторне звернення до суду з іншим позовом, або захисту порушеного права в інший спосіб, тобто вирішення спору між сторонами у такий спосіб, щоб учасники правовідносин не мали необхідності докладати зайвих зусиль для врегулювання спору повторно, або врегулювання спору в інший спосіб, або врегулювання іншого спору, який виник у зв'язку із судовим рішенням тощо (постанова ВП ВС від 13.02.2024 у справі № 910/2592/19).

Щодо правомірності переходу у справі про неплатоспроможність до процедури погашення боргів та визнання банкрутом фізичної особи – боржника

Постанова КГС у складі ВС від 24.04.2024 у справі № 910/8797/23

Якщо збори кредиторів не відбулися через відсутність кредиторів з необхідною кількістю голосів, що унеможливило прийняття відповідного рішення на таких зборах (рішення щодо схвалення плану реструктуризації або про перехід до процедури погашення боргів чи про закриття провадження у справі), то господарський суд має перевірити дотримання арбітражним керуючим порядку скликання наступних зборів відповідно до вимог частини другої статті 48 КУзПБ.

Скликання наступних (повторних перших та наступних перших) зборів кредиторів у відповідний строк у разі відсутності кредиторів з необхідною кількістю голосів на попередніх зборах є процесуальним обов'язком арбітражного керуючого за приписами абзацу першого частини другої статті 48 КУзПБ з урахуванням вимог частини другої статті 12 цього Кодексу.

2.3. Підстави закриття провадження у справі про неплатоспроможність

Щодо закриття провадження у справі про неплатоспроможність на підставі частини сьомої статті 123 КУзПБ

Постанова КГС у складі ВС від 14.03.2024 у справі № 916/2411/21

Частиною сьомою статті 123 КУзПБ визначено, що суд приймає рішення про закриття провадження у справі за клопотанням зборів кредиторів, сторони у справі або з власної ініціативи, якщо:

- 1) боржником у декларації про майновий стан зазначена неповна та/або недостовірна інформація про майно, доходи і витрати боржника та членів його сім'ї, якщо боржник упродовж семи днів після отримання звіту керуючого реструктуризацією про результати перевірки такої декларації не надав суду виправлену декларацію про майновий стан з повною та достовірною інформацією щодо майна, доходів і витрат боржника та членів його сім'ї;
- 2) майно членів сім'ї боржника було придбано за кошти боржника та/або зареєстровано на іншого члена сім'ї з метою ухилення боржника від погашення боргу перед кредиторами;
- 3) судовим рішенням, що набрало законної сили та не було скасоване, боржник був притягнутий до адміністративної або кримінальної відповідальності за неправомірні дії, пов'язані з неплатоспроможністю.

Конструкція цієї норми побудована як **безумовний захід відповідальності боржника за дії на шкоду кредиторам**, тому не передбачає альтернативного вирішення та необхідності з'ясування мотивів боржника – фізичної особи за встановлення відповідних фактів господарським судом.

Розширене коло ініціаторів застосування частини сьомої статті 123 КУзПБ та відсутність процесуальних обмежень щодо її реалізації на всіх стадіях справи про неплатоспроможність фізичної особи **забезпечують невідворотність такого наслідку очевидно недобросовісних дій боржника**.

Тому **ненадання боржником усіх повних та достовірних відомостей щодо майна, доходів та витрат його та членів його сім'ї, доказів сумлінного виконання обов'язків боржника, зокрема вжиття заходів щодо отримання доходу задля погашення наявної значної заборгованості, не може свідчити про добросовісну поведінку боржника, що є підставою для закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи**.

Щодо строку для подання боржником виправлених декларацій

Постанова КГС у складі ВС від 13.06.2024 у справі № 913/192/23

Ключовим завданням суду при наданні оцінки наявності підстав для закриття провадження у справі у зв'язку з неподанням боржником виправлених декларацій впродовж семи днів з моменту отримання звіту керуючого реструктуризацією за результатами відповідної перевірки є **встановлення дотримання керуючим реструктуризації порядку повідомлення особи (боржника) про наявність обґрунтованих підстав вважати подання нею недостовірної та/або неповної інформації**, а також факту наявності або відсутності надання виправлених декларацій впродовж визначеного законодавством строку.

Якщо арбітражний керуючий не здійснив належної перевірки декларацій боржника щодо неповноти інформації, зазначеної у деклараціях про його майновий стан, в строки, встановлені частиною третьою статті 122 КУзПБ, то **при вирішенні питання щодо пропуску боржником визначеного пунктом 1 частини сьомої статті 123 КУзПБ семиденного строку для подання суду виправлених декларацій підлягають встановленню обставини, коли саме арбітражний керуючий повідомив боржника про наявність обґрунтованих підстав вважати подання ним недостовірної та/або неповної інформації**.

Недоліки в роботі арбітражного керуючого щодо належної перевірки декларацій боржника не можуть мати вирішального значення під час вирішення питання щодо закриття провадження у справі про неплатоспроможність.

Щодо застосування положень статей 90, 123 КУзПБ та дискреції стосовно варіантів закриття провадження у справі про неплатоспроможність боржника – фізичної особи за відсутності кредиторів

Постанова КГС у складі ВС від 27.06.2024 у справі № 920/1128/23

Відсутність заявлених у визначений законом строк вимог конкурсних кредиторів не є підставою для закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи – боржника у попередньому засіданні суду, оскільки це **не спростовує наявність ознак неплатоспроможності такої особи чи загрози її неплатоспроможності, підтверджених відповідними доказами.**

Залежно від конкретних обставин суд має право прийняти рішення про визнання фізичної особи – боржника банкрутом, попри неподання конкурсними кредиторами заяв з грошовими вимогами та, як наслідок, відсутність відповідного рішення зборів кредиторів. При цьому обов'язком суду є перевірка наявності підстав для закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи, визначених частиною сьомою статті 123 КУзПБ.

У разі допущення боржником помилки в декларації про майновий стан, що підлягає виправленню ним, суд, вирішуючи питання про закриття провадження у справі про неплатоспроможність, не має проявляти надмірного формалізму, а повинен надати належну правову оцінку щодо того, чи є вони проявом дійсної недобросовісності боржника, намаганням приховати свої доходи тощо, чи зумовлені певними об'єктивними труднощами у реалізації необхідних дій боржником.

Обставини, що свідчать про добросовісну поведінку боржника (сумлінна співпраця боржника з керуючим реструктуризацією, відкрита його взаємодія із судом, яка полягає у добросовісному користуванні процесуальними правами та сумлінному виконанні процесуальних обов'язків, зокрема повідомлення про обставини, що стали підставою для звернення до суду (пункт 3 частини другої статті 116 КУзПБ), надання повної і достовірної інформації про власний майновий стан та членів сім'ї, розмір та джерела доходів (пункти 4–11 частини третьої статті 116 КУзПБ) тощо, у сукупності з іншими обставинами справи підлягають врахуванню господарським судом під час вирішення у подальшому питання щодо закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи на підставі пункту 8 частини першої статті 90 КУзПБ та застосування правових наслідків, установлених частиною четвертою цієї статті.

Щодо закриття провадження у справі на підставі пункту 1 частини сьомої статті 123 КУзПБ

Постанова КГС у складі ВС від 05.06.2024 у справі № 904/2022/23

Декларація про майновий стан боржника у справі про неплатоспроможність є документом, що заповнюється та подається боржником для розкриття перед судом та кредиторами свого реального майнового стану і дослідження питання можливості реструктуризації боргів. Декларація про майновий стан боржника у справі про неплатоспроможність повинна відповідати принципам повноти та достовірності. Порушення цих принципів може свідчити про недобросовісність або необачність боржника. При цьому законодавець, встановлюючи обов'язковість надання суду декларації про майновий стан боржника у справі про неплатоспроможність, передбачив можливість подання виправленої декларації.

Конструкція норми, а саме пункту 1 частини сьомої статті 123 КУзПБ, **побудована як безумовний захід відповідальності боржника за дії на шкоду кредиторам, і тому вона не передбачає альтернативного вирішення та необхідності з'ясування мотивів боржника – фізичної особи за встановлення відповідних фактів господарським судом**. Розширене коло ініціаторів застосування частини сьомої статті 123 КУзПБ та відсутність процесуальних обмежень щодо її реалізації на всіх стадіях справи про неплатоспроможність фізичної особи забезпечують невідворотність такого наслідку очевидно недобросовісних дій боржника.

Господарський суд не може залишити поза увагою обставини, які вказують на наявність підстав для закриття провадження у справі за частиною сьомою статті 123 КУзПБ, тому з власної ініціативи він, зокрема, вирішуючи питання про перехід до судової процедури погашення боргів, зобов'язаний перевірити такі обставини справи, надати їм юридичну оцінку і зазначити про це у відповідному судовому рішенні.

При цьому долучення до заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність як додатка конкретизованого списку кредиторів не спростовує відповідно до пункту третього частини третьої статті 116 КУзПБ обов'язку боржника відобразити відомості про фінансові зобов'язання у розділі XIV «Відомості про фінансові зобов'язання боржника та членів його сім'ї та інші витрати, у тому числі за межами України» декларації, форму якої затверджено наказом Міністерства юстиції України від 21.08.2019 № 2627/5.

Тож, якщо в деклараціях, поданих разом із заявою, та у виправлених деклараціях про майновий стан не зазначено інформації в розділі XIV «Відомості про фінансові зобов'язання боржника та членів його сім'ї та інші витрати, у тому числі за межами України», то це є підставою для застосування приписів пункту першого частини сьомої статті 123 КУзПБ.

Щодо закриття провадження у справі про неплатоспроможність на підставі частини сьомої статті 123 КУзПБ

Постанова КГС у складі ВС від 03.12.2024 у справі № 916/197/23

Наведення боржником неповної інформації як в поданій ним разом із заявою про відкриття провадження у цій справі, так і в уточненій декларації про його майновий стан щодо майна, доходів та витрат боржника і членів його сім'ї (зокрема незазначення наявних у нього транспортних засобів, корпоративних прав, частки у статутних капіталах юридичних осіб, майнового стану сестри боржника, яка є джерелом його доходу, неодноразове внесення виправлень до цих декларацій, зокрема і поза межами семиденного терміну, імперативно встановленого законодавцем в пункті 1 частини сьомої статті 123 КУзПБ) є підставою для закриття провадження у справі про неплатоспроможність.

Постанова КГС у складі ВС від 21.08.2024 у справі № 904/2166/23

Якщо перед тим, як розглянути в судовому засіданні поданий арбітражним керуючим на затвердження план реструктуризації боргів на відповідність його вимогам КУзПБ, суд встановить, що інформація про доходи та витрати боржника і членів його сім'ї є неповною та недостовірною, доказів сумлінного виконання боржником своїх обов'язків, зокрема вжиття заходів щодо отримання доходу для погашення заборгованості, немає, то це є підставою для закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи саме відповідно до частини сьомої статті 123 КУзПБ.

Постанова КГС у складі ВС від 27.11.2024 у справі № 922/493/21

Ураховуючи відсутність процесуальних обмежень щодо реалізації приписів статті 123 КУзПБ на всіх стадіях справи про неплатоспроможність фізичної особи, що забезпечує невідворотність такого наслідку як закриття провадження у справі у випадку очевидно недобросовісних дій боржника, у разі встановлення судом обставин недобросовісності дій боржника, які полягають, зокрема, у тому, що він не зазначив про перетин державного кордону на транспортному засобі та правові підстави користування цим автомобілем, а також визнання в межах справи про неплатоспроможність недійсним договору позики, укладеного між боржником та кредитором, на підставі чого було здійснено перегляд ухвали суду за нововиявленими обставинами і відхилено вимоги такого кредитора, є підстави для закриття провадження у справі.

Щодо закриття провадження у справі про неплатоспроможність на підставі частини одинадцятої статті 126 КУзПБ у зв'язку з недобросовісною поведінкою боржника – фізичної особи

Постанова КГС у складі ВС від 27.02.2024 у справі № 910/4014/22

Обставини, що свідчать про недобросовісну поведінку боржника, в сукупності з іншими обставинами справи підлягають врахуванню господарським судом як підстави для ухвалення рішення про закриття провадження у справі замість переходу до процедури погашення боргів боржника.

Такими обставинами, зокрема, можуть бути: ненадання боржником обґрунтованих пояснень стосовно обставин неплатоспроможності (руху активів, витрачання отриманих від кредиторів коштів тощо); зазначення у декларації працездатного боржника відомостей про доходи, що значно менші за відповідний середній показник у регіоні та за відповідною спеціальністю; посилення у декларації про майновий стан на ненадання інформації членом сім'ї боржника за умови, що така інформація є необхідною для з'ясування суттєвих для справи обставин, або у інший спосіб ухилення боржника від конструктивної співпраці з кредиторами, керуючим реструктуризацією чи від належного користування процесуальними правами; економічна необґрунтованість та/або очевидна невиконаність плану реструктуризації, яка може призвести до явного порушення прав кредиторів щодо отримання боргу в розумні строки.

Отже, якщо умови поданого боржником плану реструктуризації його боргів не відповідають вимогам законодавства та цей план вказує на ознаки ухилення боржника від виконання зобов'язань, фактично має на меті не реструктуризацію боргів перед кредитором боржника, як передбачено законом (стаття 124 КУзПБ), а фактичне списання заборгованості перед кредитором, та свідчить про зловживання боржником правом на доступ до суду зі зверненням із заявою про неплатоспроможність, ігнорування ним мети і завдань процедури реструктуризації боргів, то це є передумовою для застосування положень частини одинадцятої статті 126 КУзПБ та ухвалення судом у межах його дискреційних повноважень рішення про закриття провадження у справі про неплатоспроможність боржника, в тому числі внаслідок його недобросовісної поведінки.

Подібні за змістом висновки викладено в постановах ВС від 27.03.2024 у справі № 909/688/22, від 03.04.2024 у справі № 904/8856/21, від 11.04.2024 у справі № 922/3920/21, від 18.04.2024 у справі № 920/1398/21

Щодо закриття провадження у справі про неплатоспроможність на підставі частини одинадцятої статті 123 КУзПБ

Постанова КГС у складі ВС від 29.08.2024 у справі № 918/806/21

Аналіз положень статті 116 КУзПБ дає підстави для висновку, що законодавець не передбачив право суду щодо зобов'язання боржника подавати виправлену декларацію про майновий стан з повною та достовірною інформацією щодо майна, доходів та витрат боржника та членів його сім'ї.

Також законом не передбачено можливості подавати таку декларацію необмежену кількість раз. Водночас законодавцем унормовано, що керуючий реструктуризацією здійснює перевірку декларації боржника, оформлює висновки за результатами проведеної перевірки та в разі виявлення ним неповної та/або недостовірної інформації про майно, доходи та витрати боржника та членів його сім'ї доводить результати перевірки до відома боржника, що є підставою для виправлення декларації у строк, встановлений законом.

При цьому нормами КУзПБ не передбачено здійснення перевірки керуючим реструктуризацією виправленої декларації, тому зазначена в ній інформація підлягає оцінці судом та використанню під час подальшого розгляду справи.

Якщо боржник не розробив та не подав до суду проєкт плану реструктуризації боргів, а на зборах кредиторів запропонував 100 % прощення його боргів, то це свідчить про відсутність у нього намірів щодо досягнення цілей та завдань процедури реструктуризації та наявність ознак ухилення від виконання зобов'язань, а метою звернення до суду із заявою про неплатоспроможність, очевидно, була не реструктуризація боргів перед кредиторами, як передбачає закон (стаття 124 КУзПБ), а фактичне списання заборгованості.

Ненадання боржником повних і достовірних відомостей щодо його майна, доходів та витрат, відсутність намірів досягнути компромісу з кредиторами і, як наслідок, відсутність погодженого та схваленого кредиторами плану реструктуризації боргів протягом трьох місяців з дня введення процедури реструктуризації є підставами для закриття провадження у справі відповідно до частини одинадцятої статті 126 КУзПБ.

Щодо наслідків незадоволення вимог кредитора у разі закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи. Про правила задоволення вимог кредитора у випадку, коли його вимоги забезпечені заставою майна третьої особи

Постанова КГС у складі ВС від 27.02.2024 у справі № 903/1041/21

Згідно із частиною четвертою статті 90 КУзПБ у випадках, передбачених пунктами 4–6 частини першої цієї статті, господарський суд в ухвалі про закриття провадження у справі зазначає, що вимоги конкурсних кредиторів, які не були заявлені в установлений цим Кодексом строк або були відхилені господарським судом, вважаються погашеними, а виконавчі документи за відповідними вимогами визнаються такими, що не підлягають виконанню.

Наслідки закриття провадження у справі про банкрутство на підставі пункту 4 частини першої статті 90 КУзПБ, визначені частиною четвертою цієї статті, зокрема щодо припинення основного зобов'язання такого боржника, поширюються і на справи про неплатоспроможність фізичної особи.

Положення частини четвертої статті 593 ЦК України щодо неприпинення права застави (іпотеки) на майно у зв'язку із припиненням основного зобов'язання поширюються і на наслідки закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи із застосуванням наслідків, визначених частиною четвертою статті 90 КУзПБ.

Встановлення обставини реалізації кредитором як заставодержателем свого права щодо звернення стягнення на предмет іпотеки шляхом подання позову в цивільній справі як до боржника, так і до іпотекодавця свідчить про відсутність у кредитора перешкод через закриття провадження у справі про неплатоспроможність боржника за основним зобов'язанням для отримання захисту його порушеного права шляхом задоволення грошових вимог у справі про неплатоспроможність іпотекодавця, визнаних судом як таких, що забезпечені заставою майна саме цього боржника (іпотекодавця).

Щодо закриття провадження у справі на підставі частини одинадцятої статті 126 КУзПБ

Постанова КГС у складі ВС від 19.06.2024 у справі № 904/6325/21

Порівняльний аналіз положень частини одинадцятої статті 126 КУзПБ із частиною сьомою статті 123 КУзПБ свідчить, що хоча ці норми частково кореспондуються між собою, проте не є тотожними за ступенем імперативності, колом ініціаторів та передумовами їх застосування.

Такі відмінності дають підстави для висновку, що неподання погодженого боржником і схваленого кредиторами плану реструктуризації боргів боржника протягом трьох місяців з дня введення процедури реструктуризації боргів може бути самостійною підставою для закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи відповідно до частини одинадцятої статті 126 КУзПБ.

Водночас **сам по собі факт недосягнення мети судової процедури реструктуризації боргів не є обов'язковою підставою для припинення реабілітації боржника** у справі про відновлення платоспроможності фізичної особи, адже за змістом частини одинадцятої статті 126 КУзПБ у такому випадку закриття провадження у справі про неплатоспроможність є лише одним з варіантів вирішення господарським судом питання щодо подальшого руху такої справи поряд з визнанням боржника банкрутом та переходом до процедури погашення його боргів.

Однією з процесуальних гарантій захисту інтересів сторін та ухвалення справедливого рішення за частиною одинадцятою статті 126 КУзПБ є закріплена у цій нормі дискреція господарського суду – **можливість обрати з двох варіантів рішення** (про визнання боржника банкрутом і відкриття процедури погашення боргів боржника або про закриття провадження у справі про неплатоспроможність) **такий, що є найбільш оптимальним у правових і фактичних умовах вирішення конкретної справи, з урахуванням принципів добросовісної поведінки боржника, неналежної реалізації кредиторами власних правомочностей та судового контролю у відносинах неплатоспроможності, а також відповідно до основної мети провадження у справі про неплатоспроможність фізичних осіб.**

У випадку неподання до господарського суду протягом трьох місяців погодженого боржником і схваленого кредиторами плану реструктуризації боргів боржника суд через призму судового контролю повинен за своїм внутрішнім переконанням **оцінити** за наявними у матеріалах справи доказами **причини неподання погодженого боржником і схваленого кредиторами плану реструктуризації боргів**, які можуть полягати за одних обставин у діях / бездіяльності кредиторів, а за інших – у діях / бездіяльності боржника, враховуючи добросовісність поведінки учасників провадження у справі про неплатоспроможність.

Щодо закриття провадження у справі на підставі частини одинадцятої статті 126 КУзПБ

Постанова КГС у складі ВС від 19.06.2024 у справі № 904/6325/21

Добросовісність боржника – фізичної особи є визначальним критерієм для оцінки обставин і підстав, якими КУзПБ зумовлює вирішення судом питання щодо подальшого руху справи, зокрема закриття провадження про неплатоспроможність фізичної особи у випадках, передбачених статтями 123, 126, 128 КУзПБ. Тому **обставини, що свідчать про недобросовісну поведінку боржника, у сукупності з іншими обставинами справи підлягають врахуванню господарським судом як підстави для ухвалення рішення про закриття провадження у справі замість переходу до процедури погашення боргів боржника.**

Такими обставинами можуть бути ненадання боржником обґрунтованих пояснень стосовно обставин неплатоспроможності (руху активів, витрачання отриманих від кредиторів коштів тощо); зазначення у декларації працездатного боржника відомостей про доходи, що значно менші за відповідний середній показник у регіоні та за відповідною спеціальністю; посилення у декларації про майновий стан на ненадання інформації членом сім'ї боржника за умови, що така інформація є необхідною для з'ясування суттєвих для справи обставин, або у інший спосіб ухилення боржника від конструктивної співпраці з кредиторами, керуючим реструктуризацією чи від відкритої взаємодії із судом; економічна необґрунтованість та/або очевидна невиконуваність плану реструктуризації, яка може призвести до явного порушення прав кредиторів щодо отримання боргу в розумні строки.

Тому в разі встановлення судом обставин недобросовісної поведінки боржника, переслідування ним виключно цілей списання боргів шляхом швидкого переходу до наступної процедури, визначеної КУзПБ, ненадання боржником та керуючим реструктуризацією його боргів на розгляд зборів кредиторів дійсного та реального плану реструктуризації боргів свідчить про існування правових підстав для закриття провадження у справі на підставі частини одинадцятої статті 126 цього Кодексу.

Подібні за змістом висновки викладено в постановках ВС від 17.06.2025 у справі № 903/521/24 , від 13.05.2025 у справі № 904/3275/23, від 19.06.2025 у справі № 904/1307/24

Щодо підстав для закриття провадження у справі в порядку частини одинадцятої статті 126 КУзПБ

Постанова КГС у складі ВС від 11.07.2024 у справі № 914/811/23

Приписи частини одинадцятої статті 126 та частини першої статті 130 КУзПБ у їх системному зв'язку становлять послідовність процесуальних засобів, де дискреція господарського суду у вирішенні питання про перехід до наступної судової процедури чи закриття провадження у справі є основним процесуальним інструментом, що застосовується крізь призму судового контролю та відповідно до мети провадження про неплатоспроможність фізичної особи. Частина перша статті 130 названого Кодексу формалізує початок судової процедури погашення боргів боржника та є спеціальною процесуальною гарантією для добросовісного боржника у разі зволікання зборів кредиторів із прийняттям рішення щодо плану реструктуризації його боргів.

Тож, якщо всупереч вимогам частини другої статті 124 КУзПБ у плані реструктуризації боргів боржника **не наведено конкретних відомостей про розмір сум, які щомісяця будуть виділятися для погашення вимог кредиторів, а також про розмір сум, які залишатимуться боржнику на задоволення побутових потреб, а є лише посилання в плані реструктуризації на можливе працевлаштування боржника, то це свідчить про відсутність реальних справедливих умов реструктуризації, невиконуваність запропонованих умов плану реструктуризації боргів боржника, про спрямованість на списання / прощення заборгованості, що є підставою для закриття провадження у справі про неплатоспроможність боржника відповідно до частини одинадцятої статті 126 зазначеного Кодексу.**

Подібні за змістом висновки викладено в постановах ВС від 09.07.2024 у справі № 902/156/23, від 13.08.2024 у справі № 927/1136/23

Щодо завершення процедури погашення боргів боржника та закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи

Постанова КГС у складі ВС від 14.11.2024 у справі № 908/1235/21

У разі якщо судом встановлено, що керуючий реалізацією майна боржника в межах процедури погашення боргів вжив усіх заходів, спрямованих на пошук та виявлення належних боржникові активів, за рахунок яких можна повністю або частково задовольнити вимоги кредиторів, однак які не були ним виявлені, а також не надано суду заперечень проти звіту керуючого реалізацією за результатами процедури погашення боргів, то поданий керуючим реалізацією майна боржника звіт про результати процедури погашення боргів підлягає затвердженню судом, а процедура погашення боргів боржника завершенню із закриттям провадження у справі про неплатоспроможність на підставі пункту 7 частини першої статті 90 КУзПБ.

При цьому невідповідність незатвердженого на стадії реструктуризації боргів кредиторами плану реструктуризації не є підставою для закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи на стадії завершення процедури погашення боргів, яка була введена постановою суду, що не оскаржувалася.

Щодо закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи – підприємця через неможливість його завершення у зв'язку з відсутністю керуючого реалізацією майна боржника

Постанова КГС у складі ВС від 20.05.2025 у справі № 5006/27/976/2012

Якщо протягом тривалого часу (понад 12 років) процедура погашення боргів об'єктивно не здійснюється у зв'язку з відсутністю керуючого реалізацією майна боржника, пасивною поведінкою кредитора у справі щодо погодження кандидатури керуючого реалізацією майна боржника та визначення джерел оплати його послуг, безрезультатністю вжитих господарським судом дій щодо визначення кандидатури арбітражного керуючого для участі у справі як керуючого реалізацією майна боржника, то це унеможливорює успішне завершення процедури банкрутства боржника та досягнення легітимної мети, визначеної Законом про банкрутство і КУзПБ.

Неприйняття внаслідок бездіяльності кредитором рішення про обрання арбітражного керуючого в разі його відсторонення, відсутність звернення комітету кредиторів до господарського суду з клопотанням про призначення іншого арбітражного керуючого і, як наслідок, відсутність арбітражного керуючого, керуючого реалізацією майна боржника у справі **унеможливають подальше провадження у справі**. Водночас КУзПБ не встановлює відповідної підстави для закриття провадження у справі про банкрутство в такому випадку, проте й не визначає їх вичерпного переліку.

Для дотримання принципу розгляду справи упродовж розумного строку незалежним та безстороннім судом, забезпечення правової певності кредиторів, вимоги яких є визнаними судовими рішеннями та не можуть бути задоволені через наявний мораторій у справі про банкрутство, **провадження у справі про банкрутство підлягає закриттю** на підставі положень статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка зобов'язує органи національної юрисдикції вживати належних заходів до бездіяльності та затягування розгляду справ, а також пункту 2 частини першої статті 231 ГПК України та статті 90 КУзПБ.

Хоча норми статті 90 КУзПБ, які визначають порядок та підстави закриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність), як й інші положення цього Кодексу, **не містять такої підстави для закриття провадження у справі про банкрутство, як відсутність предмета спору (знищення предмета спору), однак протилежний підхід, тобто продовження провадження у справі за цих умов, матиме наслідком порушення прав та інтересів боржника, його кредиторів та в цілому суперечитиме спрямованості законодавства про банкрутство**.

2.4. Застосування пункту 5 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ

Щодо набуття майновим поручителем, який не є позичальником, статусу боржника у розумінні статті 1 КУзПБ

Постанова КГС ВС від 21.05.2024 у справі № 907/784/23

Положення КУзПБ не забороняють звернення кредитором до боржника – майнового поручителя.

Зважаючи на те, що провадження у справах про неплатоспроможність фізичних осіб здійснюється у порядку, визначеному КУзПБ для юридичних осіб, з урахуванням особливостей, визначених книгою четвертою цього Кодексу, **на фізичну особу, яка є майновим поручителем, відмінним від позичальника, поширюється статус боржника у справі про неплатоспроможність в розумінні КУзПБ нарівні з боржником – позичальником за кредитним договором в іноземній валюті.**

Оскільки пунктом п'ятим розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ (як і книгою четвертою цього Кодексу) регулюється порядок провадження у справах про неплатоспроможність фізичних осіб, хоча і з певними особливостями, то **на фізичну особу, яка є майновим поручителем за кредитом в іноземній валюті, який забезпечений іпотекою квартири, що є єдиним місцем проживання боржника, і не є позичальником за цим кредитом та звертається до суду із заявою про відкриття провадження у справі про свою неплатоспроможність, поширюються і застосовуються норми пункту 5 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ щодо статусу боржника у справі про неплатоспроможність в розумінні цього Кодексу.**

Поручитель (в тому числі майновий) відповідає перед кредитором за невиконання боржником своїх зобов'язань щодо повернення кредитних коштів саме в тій частині, яка ним не виконана, і така частина зобов'язання має своє відображення у конкретній грошовій формі.

Оскільки майновий поручитель у разі невиконання позичальником своїх зобов'язань несе відповідальність за таке невиконання у тому самому обсязі і у тій самій грошовій сумі, що і позичальник, проте в межах вартості предмета іпотеки, **у питанні застосування абзаців другого, восьмого пункту п'ятого розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ не є визначальною обставина стосовно того, хто саме є позичальником та здійснював погашення боргу і відсотків за кредитним договором.**

Щодо правових наслідків невідповідності поданої заяви умовам реструктуризації, визначеним пунктом 5 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ

Постанова КГС ВС від 12.11.2024 у справі № 922/2623/21

Доведення підстав й умов для застосування процедури реструктуризації заборгованості боржника (фізичної особи) за валютним кредитом з урахуванням особливостей, визначених пунктом 5 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ, та складання плану реструктуризації згідно із зазначеною нормою є процесуальним обов'язком боржника (фізичної особи), за невиконання якого настає негативний процесуальний наслідок у вигляді відмови у відкритті провадження у справі про неплатоспроможність.

Судовий контроль не повинен виходити за межі перевірки імперативно визначених пунктом 5 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ умов реструктуризації, яким має відповідати заява боржника про відкриття провадження у справі про його неплатоспроможність та які має містити план реструктуризації.

Суд не має права самостійно втручатися у встановлені боржником в плані реструктуризації умови, зокрема з власної ініціативи з метою приведення у відповідність до пункту 5 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ плану реструктуризації **змінювати строк погашення вимог забезпеченого кредитора або мінімальну суму щомісячного виконання плану реструктуризації** (за винятком доведення боржником недостатності доходів для виконання умов реструктуризації (абзац дев'ятнадцятий пункту 5 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ), **а лише може надавати оцінку їх відповідності вимогам та умовам, передбаченим зазначеною нормою**.

Якщо подана заява боржника та долучений до неї план реструктуризації відповідають наведеним вимогам та умовам для такої процедури, суд за результатами їх розгляду на підготовчому засіданні постановляє ухвалу про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність з одночасним затвердженням плану реструктуризації, а в разі невідповідності поданої заяви визначеним умовам реструктуризації – відмовляє у відкритті провадження у справі про неплатоспроможність.

Відмова у відкритті провадження у справі про неплатоспроможність через невідповідність поданої заяви умовам реструктуризації, визначеним пунктом 5 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ, не позбавляє боржника (фізичну особу) права звернутися до суду з аналогічною заявою, в якій ураховано всі умови, необхідні для здійснення процедури реструктуризації заборгованості за цією нормою, чи із заявою про неплатоспроможність з інших підстав у порядку, встановленому книгою IV КУзПБ, яка передбачає загальну процедуру реструктуризації боржника із застосуванням під час розгляду плану реструктуризації положень статті 126 цього Кодексу, оскільки норми КУзПБ такої заборони не містять.

Щодо правових наслідків невідповідності поданої заяви умовам реструктуризації, визначеним пунктом 5 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ

Постанова КГС ВС від 21.11.2024 у справі № 916/4323/23

В абзаці двадцять першому пункту 5 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ законодавець регламентував, що у разі коли боржник не має фінансових можливостей погашати вимоги забезпеченого кредитора на умовах, передбачених цим пунктом, господарський суд за клопотанням боржника відмовляє у затвердженні плану реструктуризації, встановлює мінімальну суму щомісячного виконання плану реструктуризації, яка не може бути меншою за половину мінімальної заробітної плати, визначеної Кабінетом Міністрів України на день ухвалення такого рішення, до моменту повного погашення реструктуризованого зобов'язання або переходить до наступної процедури та закриває провадження у справі про неплатоспроможність.

Аналіз положення зазначеного у взаємозв'язку з іншими приписами законодавства та з урахуванням завдань провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи свідчить, що **цією нормою боржникові, який не має фінансової можливості погасити наявну заборгованість, надається пільга, яка полягає у встановленні мінімального розміру щомісячного виконання плану реструктуризації.**

При цьому законодавець чітко визначив, що саме господарський суд за клопотанням боржника відмовляє у затвердженні поданого ним плану реструктуризації та встановлює мінімальну суму щомісячного виконання плану реструктуризації.

Тобто чинне законодавство, яке регулює процедуру неплатоспроможності боржника, **наділяє господарський суд правом на самостійне визначення щомісячної суми реструктуризованого зобов'язання, але за певних умов, а саме якщо боржник дійсно не має фінансових можливостей погашати вимоги забезпеченого кредитора та довів наявність таких обставин.**

Щодо судового контролю на стадії реструктуризації боргів боржника, які виникли за кредитом в іноземній валюті

Постанова КГС у складі ВС від 01.10.2024 у справі № 914/2724/21

Під час провадження у процедурі визнання фізичної особи боржником судовий контроль щодо боржника в разі недобросовісних дій та умисного ухилення від виконання своїх обов'язків може реалізовуватись крізь призму приписів статті 118 КУзПБ, зокрема **шляхом забезпечення вимог кредиторів**. Отже, судовий контроль під час провадження у процедурі визнання фізичної особи боржником **полягає у перевірці суддею, чи не вдається боржник до недобросовісних дій та умисного ухилення від виконання своїх обов'язків**.

Кредитори часто не погоджуються із запропонованим боржником планом реструктуризації, бо пропозиції боржника не задовольняють їх очікувань. Судовий контроль на цій стадії полягає в оцінці фактичної спроможності боржника та реальності вимог кредиторів. У цьому випадку суд, реалізуючи судовий контроль, повинен віднайти баланс між інтересами кредиторів та фінансовим станом неплатоспроможного боржника. Він повинен зважити інтереси всіх кредиторів та боржника, а також перевірити поданий план реструктуризації на його відповідність приписам КУзПБ.

За методом правового регулювання абзац вісімнадцятий пункту 5 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ сформульований як імперативна норма, яка встановлює автоматичне схвалення забезпеченням кредитором плану реструктуризації у разі відповідності його умовам реструктуризації, визначеним названим пунктом, незалежно від процесуальної позиції і заяв кредитора із цього приводу. Суд повинен займати активну процесуальну позицію, зокрема і під час перевірки наявності умов та підстав для застосування щодо боржника (фізичної особи) процедури реструктуризації заборгованості за кредитом в іноземній валюті, закріпленої у пункті 5 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ, яка має полягати в повному, всебічному й об'єктивному з'ясуванні обставин щодо відповідності заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність та долученого до неї плану реструктуризації умовам реструктуризації, визначеним цим пунктом. Суд не має права самостійно втручатися у встановлені боржником в плані реструктуризації умови, зокрема з власної ініціативи з метою приведення у відповідність до пункту 5 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ плану реструктуризації змінювати строк погашення вимог забезпеченого кредитора або мінімальну суму щомісячного виконання плану реструктуризації (за винятком доведення боржником недостатності доходів для виконання умов реструктуризації (абзац дев'ятнадцятий зазначеного пункту), а лише може надавати оцінку їх відповідності вимогам та умовам, визначеним наведеною нормою.

Отже, якщо боржник сумлінно виконував умови кредитного договору та своєчасно сплачував щомісячні платежі до моменту відкриття провадження у справі про його неплатоспроможність, погасив 57,03 % від суми виданого кредиту, загальна площа квартири, яка перебуває у власності боржника становить 50,7 кв. м та обтяжена іпотекою, його дії судом визнано добросовісними, надана ним інформація щодо свого майнового стану є достовірною, то розмір вимог забезпеченого кредитора, які підлягають погашенню, має зменшуватися пропорційно до частини кредиту, погашеної боржником відповідно до приписів пункту 5 розділу «Перехідні та прикінцеві положення» КУзПБ.

2.5. Процесуальні питання

Щодо відхилення грошових вимог кредитора у зв'язку із закінченням строків пред'явлення виконавчих документів для примусового виконання судових рішень

Постанова КГС у складі ВС від 26.03.2024 у справі № 910/6702/22

Погашення заборгованості у зв'язку із затвердженням плану реструктуризації боргів боржника чи визнанням боржника банкрутом і введення процедури погашення боргів **не є за своєю суттю добровільним виконанням боржником (фізичною особою) своїх зобов'язань**, а **вважається погашенням заборгованості внаслідок введення зазначених судових процедур у справі про банкрутство**.

Закінчення строку пред'явлення виконавчих документів на примусове виконання судового рішення і непоновлення цього строку в установленому законом порядку **позбавляє можливості визнання кредиторських вимог** (за названим судовим рішенням) у справі про банкрутство.

Подібні за змістом висновки викладено в постановах ВС від 26.10.2022 у справі № 909/1347/19, від 13.12.2022 у справі № 910/1959/22

Щодо неможливості визнання грошових вимог у разі закінчення строку пред'явлення виконавчих документів на їх примусове виконання і непоновлення його

Постанова КГС ВС від 21.08.2024 у справі № 916/2992/23

Погашення заборгованості у зв'язку із затвердженням плану реструктуризації боргів боржника чи визнанням боржника банкрутом і введення процедури погашення боргів боржника **не є за своєю суттю добровільним виконанням боржником** (фізичною особою) **своїх зобов'язань, а вважається погашенням заборгованості внаслідок введення названих судових процедур у справі про неплатоспроможність.**

Закінчення строку пред'явлення виконавчих документів на примусове виконання судового рішення і непоновлення його в установленому законом порядку позбавляють можливості визнання кредиторських вимог (за зазначеним судовим рішенням).

Тому суди мають з'ясувати, чи звертався кредитор до примусового виконання судового рішення в межах встановленого законом строку, чи закінчився / не закінчився строк пред'явлення виконавчих документів на примусове виконання судового рішення, на підставі якого кредитор подав заяву про визнання його грошових вимог.

Подібні за змістом висновки викладено в постанові ВС від 05.11.2024 у справі № 922/3024/21

Щодо визначення розміру грошових вимог банку до боржника-поручителя, що не є боржником в основному зобов'язанні, які стягнуті судовим рішенням та стосовно яких вичерпана можливість їх стягнення в примусовому порядку

Постанова КГС ВС від 01.10.2024 у справі № 918/1186/23

У разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого порукою, боржник і поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники, якщо договором поруки не встановлено додаткову (субсидіарну) відповідальність поручителя. Поручитель відповідає перед кредитором у тому ж обсязі, що і боржник, включаючи сплату основного боргу, процентів, неустойки, відшкодування збитків, якщо інше не встановлено договором поруки (частини перша, друга статті 554 ЦК України).

Тож **обов'язковим є урахування похідного (акцесорного) характеру виникнення зобов'язання за договором поруки**, коли факт визнання грошових вимог до основного боржника у справі про його банкрутство створює доказову презумпцію обґрунтованості таких вимог і для боржника-поручителя.

З огляду на похідний (акцесорний) характер виникнення зобов'язання господарські суди, визначаючи розмір кредиторських вимог до боржника – іпотекодавця (заставодавця) за наявності провадження у справі про банкрутство основного боржника, зобов'язані зважати на розмір кредиторських вимог, визнаних у справі про банкрутство основного боржника під час встановлення розміру кредиторських вимог до боржника – іпотекодавця. Така вимога зумовлена тим, що розмір зобов'язання майнового поручителя визначається із дійсних на відповідний момент зобов'язань боржника (позичальника), які існують за основним зобов'язанням (кредитним договором), з урахуванням обсягу забезпечення за умовами забезпечувального договору. Це дає змогу висувати, що розмір пред'явлених кредиторських вимог до боржника – іпотекодавця не може бути більшим за розмір кредиторських вимог, пред'явлених до боржника за основним зобов'язанням (аналогічні висновки були взяті до уваги ВС у постанові від 07.03.2024 у справі № 914/40/22 у питанні доведення кредитором обґрунтованості грошових вимог до боржника, який є фінансовим поручителем).

Отже, **розмір грошових вимог до боржника-поручителя, який є солідарним, а не основним боржником за основним зобов'язанням, не може бути більшим за розмір кредиторських вимог, пред'явлених до боржника за основним зобов'язанням.**

Щодо визначення розміру грошових вимог банку до боржника-поручителя, що не є боржником в основному зобов'язанні, які стягнуті судовим рішенням та стосовно яких вичерпана можливість їх стягнення в примусовому порядку

Постанова КГС ВС від 01.10.2024 у справі № 918/1186/23

Водночас строк пред'явлення виконавчого документа до виконання (виконавча давність) — це встановлений законом строк, протягом якого виконавчий документ може бути пред'явлений до виконання і стати підставою для відкриття виконавчого провадження та проведення виконавчих дій, спрямованих на реалізацію припису юрисдикційного акта.

Згідно з положенням КУзПБ **провадження у справі про банкрутство не є продовженням чи особливою процедурою виконавчого провадження**, адже воно є самостійним видом судового провадження, що характеризується окремим процесуальним порядком розгляду справи, специфічністю цілей і завдань, особливим суб'єктним складом, застосуванням спеціальних способів захисту тощо.

Можливість примусового стягнення кредитором заборгованості, щодо стягнення якої ухвалено судове рішення, вичерпується після закінчення строку пред'явлення до виконання виконавчого документа, якщо такий строк не було поновлено в установленому законом порядку.

У такому випадку **до відповідних грошових вимог** (щодо яких вичерпана можливість стягнення в примусовому порядку за судовим рішенням) **не можуть бути застосовані судові процедури, передбачені КУзПБ для забезпечення примусового стягнення заборгованості, що позбавляє права визнання кредиторських вимог** (за зазначеним судовим рішенням) **у справі про банкрутство.**

Натомість ігнорування при визнанні грошових вимог кредитора до боржника обставин закінчення та непоновлення строку пред'явлення до виконання наказу щодо їх стягнення означало б надання стягувачу можливості безпідставно уникнути законодавчої вимоги щодо цього строку та призвело б до безпідставного перебування боржника у невизначеному стані понад встановлений законом час, що порушило б принцип правової визначеності як один із основоположних аспектів верховенства права.

Щодо визнання недійсними боргових розписок за позовом кредитора

Постанова КГС у складі ВС від 15.08.2024 у справі № 916/896/23 (916/3968/23)

Кредитор є тією зацікавленою особою у справі про банкрутство, який має право звертатися з позовами про захист майнових прав та інтересів з підстав, передбачених ЦК України, ГК України чи іншими законами, у межах справи про банкрутство і таке звернення вважається належним способом захисту, який гарантує практичну й ефективну можливість відновлення порушених прав кредиторів та боржника.

Ураховуючи сумніви кредитора щодо реальності (дійсності) заборгованості за оспорюваними розписками та обов'язок підвищеного стандарту доказування у зазначеній категорії справ, оскільки існує ризик обопільної недобросовісної поведінки певного кредитора та боржника щодо створення фіктивної (неіснуючої, штучної) заборгованості за договором позики задля збільшення кількості голосів цього кредитора на зборах кредиторів і можливості впливу на саму процедуру неплатоспроможності фізичної особи, **дослідженню підлягають, зокрема, джерела походження коштів та взагалі наявність коштів, наданих фізичною особою – кредитором у позику фізичній особі – боржнику, реальність зобов'язальних відносин між сторонами договору.**

Укладення договору, який за своїм змістом суперечить вимогам закону, оскільки не спрямований на реальне настання обумовлених ним правових наслідків, є порушенням частин першої та п'ятої статті 203 ЦК України, що за правилами статті 215 цього Кодексу є підставою для визнання його недійсним відповідно до статті 234 ЦК України.

Тож у разі встановлення судом обставин, які доводять, що **під час укладення оспорюваних розписок воля відповідачів не відповідала зовнішньому прояву та не мала на меті реального настання правових наслідків, обумовлених цими оспорюваними правочинами, це є підставою для визнання їх недійсними відповідно до статті 234 ЦК України.**

Щодо визнання недійсним договору поруки в межах справи про неплатоспроможність боржника

Постанова КГС у складі ВС від 17.10.2024 у справі № 914/2693/23 (914/1464/23)

Поручитель, який став солідарним боржником у зв'язку з невиконанням позичальником свого обов'язку за кредитним зобов'язанням, що виникло первинно з його волі та за його бажанням, не є абсолютно вільним в обранні варіантів власної поведінки, а його дії не повинні призводити до такого стану, в якому він стане неплатоспроможним перед своїми кредиторами. Боржник, який відчужує майно (вчиняє інші дії, пов'язані зі зменшенням його платоспроможності), після виникнення у нього зобов'язання діє очевидно недобросовісно та зловживає правами стосовно кредитора.

Тому правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом, спрямованим на недопущення (уникнення) задоволення вимог такого кредитора.

Отже, будь-який правочин, вчинений боржником у період настання у нього зобов'язання з погашення заборгованості перед кредитором, внаслідок якого боржник перестає бути платоспроможним, ставиться під сумнів у частині його добросовісності і набуває ознак фродаторного правочину, що вчинений боржником на шкоду кредиторам.

Фродаторним може виявитися будь-який правочин, що здійснюється між учасниками господарських правовідносин, який укладений на шкоду кредиторам. Такий правочин може бути визнаний недійсним в порядку позовного провадження у межах справи про банкрутство відповідно до статті 7 КУзПБ на підставі пункту 6 частини першої статті 3 ЦК України як такий, що вчинений всупереч принципу добросовісності, та частин третьої, шостої статті 13 ЦК України через недопустимість зловживання правом.

Тож дії боржника, який, маючи невиконане зобов'язання перед позивачем, що підтверджено рішеннями судів, безоплатно поручився за виконання третьою особою договору займу за відсутності особистих чи ділових стосунків із позичальником та будь-якої економічної мети, не відповідають критеріям розумності та добросовісності, натомість є недобросовісними і несправедливими щодо інших кредиторів, що свідчить про зловживання правом.

Укладений боржником договір поруки є фродаторним, адже він спрямований на збільшення розміру його боргових зобов'язань та позбавлення в майбутньому кредиторів, зокрема позивача, їхніх законних майнових прав.

Щодо заявлення арбітражним керуючим вимоги про визнання недійсним договору купівлі-продажу частки у статутному капіталі підприємства без заявлення вимоги про застосування наслідків його недійсності

Постанова КГС у складі ВС від 19.09.2024 у справі № 921/672/21(921/362/23)

Відповідно до підпунктів «д» та «е» пункту 3 частини п'ятої статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» особа, яка вважає себе власником частки, що незаконно вибула з її володіння, має звертатися до володільця частки (особи, зазначеної як власник в ЄДР) з позовом про стягнення частки (витребування частки із чужого незаконного володіння) або позовом про визначення розміру статутного капіталу та розміру часток учасників (постанови ВП ВС від 22.10.2019 у справі № 923/876/16, від 17.12.2019 у справі № 927/97/19, від 18.03.2020 у справі № 466/6221/16-а). Саме такий спосіб захисту є належним, адже судові рішення, що набрали законної сили, про задоволення такої вимоги є підставою для внесення відповідних змін до ЄДР.

У постанові від 18.03.2020 у справі № 466/6221/16-а ВП ВС наголосила: якщо позивач прагне відновити склад учасників товариства, який існував до стверджуваного порушення його прав або інтересів, і таке відновлення не може бути здійснене шляхом стягнення (витребування з володіння) з відповідача частки (частини частки) у статутному капіталі товариства (підпункт «е» пункту 3 частини п'ятої статті 17 названого Закону), то належним способом захисту в цьому разі є позов про визначення розміру статутного капіталу товариства та розмірів часток учасників товариства (підпункт «д» зазначеного пункту). Відповідачами за таким позовом є не лише господарське товариство, а й особи – учасники товариства, які внаслідок задоволення позову можуть бути позбавлені своїх часток у статутному капіталі або їх частин у грошовому або відсотковому виразі.

Оскільки **арбітражний керуючий з метою відновлення складу учасників юридичної особи, який існував до стверджуваного порушення прав кредиторів, заявив вимогу про визнання недійсним виконаного сторонами договору купівлі-продажу частки в статутному капіталі підприємства, але без вимоги про застосування наслідків недійсності такого правочину, то обраний ним спосіб захисту є неефективним, адже він не матиме наслідком поновлення порушеного права, що становить самостійну підставу для відмови в позові.**

Щодо грошових вимог до боржника, обґрунтованих договором позики / борговою розпискою

Постанова КГС у складі ВС від 22.08.2024 у справі № 922/2714/23

За своєю суттю розписка про отримання в борг коштів є документом, який боржник видає кредитору за договором позики, підтверджуючи як його укладення, так і умови договору, а також засвідчуючи отримання від кредитора певної грошової суми або речей.

Водночас, досліджуючи боргові розписки чи договори позики, суди повинні **виявляти справжню правову природу укладеного договору**, а також надавати оцінку всім наявним доказам і залежно від установлених результатів – робити відповідні правові висновки.

Письмова форма договору без дослідження його умов, зокрема в частині передачі коштів, не свідчить про фактичне їх отримання боржником.

Установлення судами відсутності в договорі позики умов про те, що його підписанням позикоодержувач підтверджує саме факт отримання ним коштів за договором, а також інших підтвердних документів, які б свідчили про передання-отримання коштів між сторонами (розписки, якщо кошти надані готівкою, чи виписки з рахунку про отримання коштів у безготівковій формі), може ставити під сумнів факт виникнення між сторонами боргових правовідносин.

Під час розгляду заяви кредитора з відповідними грошовими вимогами до боржника господарському суду варто керуватися не лише засадами належності (стаття 76 ГПК України) та допустимості (стаття 77 ГПК України) доказів, а й враховувати достатність (повноту та всебічність) поданих доказів, взаємозв'язок їх у сукупності, що дасть змогу зробити достовірний висновок про існування заборгованості за борговою розпискою.

У разі **якщо існують вмотивовані сумніви інших кредиторів щодо реальності (дійсності) такої заборгованості, обґрунтування грошових вимог до боржника самим лише договором позики та/або борговою розпискою у справі про неплатоспроможність фізичної особи може бути недостатньо**.

Необхідним у такому випадку може бути також документальне підтвердження джерел походження коштів, наданих фізичною особою – кредитором у позику фізичній особі – боржнику, подання інших додаткових доказів наявності між кредитором (позикодавцем) та боржником (позичальником) зобов'язальних правовідносин за відповідним договором позики.

У разі ж ненадання зазначеним кредитором сукупності необхідних доказів на обґрунтування своїх вимог, зокрема щодо підтвердження реальності грошового зобов'язання, господарський суд відмовляє у визнанні таких вимог у справі про неплатоспроможність фізичної особи.

Щодо правил заявлення, розгляду та визнання забезпечених грошових вимог до боржника

Постанова КГС у складі ВС від 20.08.2024 у справі № 910/13760/20

Кредитор, незалежно від того, чи забезпечені його вимоги до боржника заставою майна боржника, не позбавлений права заявити до боржника у справі про банкрутство після закінчення строку, встановленого для їх подання (частина перша статті 45 КУзПБ), кредиторські вимоги до боржника у повному обсязі (на всю суму вимог) і вимоги (ту частину вимог), що не були заявлені ним раніше, що не змінює правил їх розгляду судом: у порядку черговості їх отримання, у судовому засіданні, яке проводиться після попереднього засідання господарського суду, з постановленням господарським судом за результатами розгляду зазначених заяв ухвали про визнання чи відхилення (повністю або частково) вимог таких кредиторів.

Тобто закон (КУзПБ) не забороняє кредитору заявити до боржника спочатку частину грошових вимог, а в подальшому, зокрема і після закінчення строку, встановленого для їх подання, – іншу частину вимог (згідно із заявою про додаткові грошові вимоги до боржника), на які у разі їх визнання судом поширюватимуться відповідні наслідки закінчення строку, встановленого законом для їх подання (абзац четвертий статті 45 КУзПБ).

Тож, якщо кредитор, вимоги якого забезпечені заставою майна боржника, при зверненні із заявою із грошовими вимогами до боржника заявив під час провадження у справі про банкрутство (у строк, встановлений для їх подання (частина перша статті 45 КУзПБ)) вимоги до боржника лише в тій їх частині, що є незабезпеченими, то він (1) за наявності / виникнення для цього підстав та (2) за умови незаявлення раніше про відмову від забезпечення не позбавлений права в подальшому заявити вимоги до боржника на ту частину вимог, що є забезпеченими заставою майна боржника, а саме в частині вартості предмета застави.

При цьому відсутність підстав для заявлення кредитором вимог як таких, що забезпечені заставою майна боржника, та відмова від забезпечення за своїм змістом не є тотожними, оскільки перше з названого означає відсутність матеріально-правових підстав для віднесення та кваліфікації відповідних вимог (на відповідну суму) як забезпечених, а друге – відмову кредитора від віднесення, кваліфікації та застосування у справі про банкрутство наслідків визнання судом цих вимог кредитора до боржника як забезпечених, попри наявність для цього матеріально-правових підстав.

Щодо права особи, яка вчасно не звернулася з грошовими вимогами до боржника, однак сам боржник вказав її своїм кредитором, оскаржити ухвалу попереднього засідання про закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи

Постанова КГС ВС від 27.02.2025 у справі № 916/302/24

Аналіз положень статей 45, 90, 120, 122 КУзПБ свідчить про **відсутність підстав у господарського суду для закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи у попередньому засіданні, навіть якщо конкурсні кредитори не подали заяв з грошовими вимогами до боржника на дату проведення такого засідання**, зокрема у межах визначеного частиною першою статті 45 цього Кодексу строку.

Якщо після відкриття провадження у справі про неплатоспроможність конкурсні кредитори не подали до проведення попереднього засідання заяв з грошовими вимогами до боржника, господарський суд за результатами такого засідання повинен постановити ухвалу, якою:

1) керуючись принципом судового контролю у справах про банкрутство та враховуючи роль арбітражного керуючого у цій категорії справ (наділеного нормами КУзПБ відповідними повноваженнями щодо взаємодії з кредиторами боржника), **зобов'язати керуючого реструктуризацією боргів боржника письмово повідомити зазначених боржником у заяві про відкриття провадження у справі кредиторів**, заборгованість перед якими стала підставою для відкриття судом такого провадження, щодо правових наслідків неподання ними з порушенням вимог частини першої статті 45 КУзПБ заяв з грошовими вимогами до боржника;

2) **призначити відповідно до пункту 2 частини четвертої статті 122 КУзПБ судове засідання для вирішення питання про перехід до наступної судової процедури (процедури погашення боргів) чи про закриття провадження у справі.**

Тому в разі недотримання судом цього алгоритму дій, закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи у попередньому засіданні є передчасним та таким, що порушує право банку на заявлення грошових вимог до боржника, враховуючи також, що в ухвалі про закриття провадження у справі суд зазначив, що вимоги конкурсних кредиторів, які не були заявлені в установлений названим Кодексом строк, вважаються погашеними.

Щодо грошових вимог кредитора в частині комісії за обслуговування кредитної заборгованості за договором споживчого кредиту

Постанова КГС ВС від 17.04.2025 у справі № 910/1274/24

Якщо в кредитному договорі банк не зазначив та не надав доказів існування переліку додаткових та супутніх банківських послуг кредитодавця та/або кредитного посередника, пов'язаних з отриманням, обслуговуванням і поверненням кредиту, які надаються позивачу та за які банком встановлена щомісячна комісія за обслуговування кредиту (розрахунково-касове обслуговування), то **положення кредитного договору щодо обов'язку позичальника щомісячно сплачувати плату за обслуговування кредиту (розрахунково-касове обслуговування) є нікчемними відповідно до частин першої та другої статті 11, частини п'ятої статті 12 Закону.**

Під час розгляду заявлених до боржника кредиторських вимог суд має з'ясовувати правову природу таких вимог, надати правову оцінку доказам, поданим заявником на підтвердження його вимог до боржника, аргументам та запереченням боржника чи інших кредиторів щодо задоволення таких вимог, перевірити дійсність заявлених вимог і з урахуванням цього встановити наявність підстав для їх визнання чи відхилення (повністю або частково).

Тому суду належить надати належну оцінку кредитному договору **в частині змісту умови про сплату позичальником комісії за обслуговування кредитної заборгованості**, зокрема існування переліку додаткових та супутніх банківських послуг кредитодавця, пов'язаних з отриманням, обслуговуванням і поверненням кредиту, які надаються позивачу та за які кредитодавцем встановлена щомісячна комісія за обслуговування кредиту.

Щодо визнання грошових вимог банку до боржника – фізичної особи за кредитним договором в іноземній валюті, заборгованість за яким була стягнута рішенням суду

Постанова КГС ВС від 12.06.2025 у справі № 921/523/24

Кредитор, який сам визначив заборгованість за кредитним договором в іноземній валюті в еквіваленті у національній валюті – гривні України та **погодився із судовим рішенням, яким таку заборгованість стягнуто з боржника, не має права на стягнення курсової різниці, оскільки визначив зобов'язання у національній валюті, у якій і прийняв його виконання.**

Тож, заявивши до стягнення в судовому порядку заборгованість за кредитним договором в гривневому еквіваленті та погодившись із судовим рішенням, яким таку заборгованість стягнуто з боржника, банк втратив право в разі звернення в подальшому з грошовими вимогами до боржника у справі про її неплатоспроможність визначити суму боргу з урахуванням курсової різниці.

Щодо правових наслідків перебування у провадженні господарського суду одночасно двох справ про банкрутство (неплатоспроможність) того самого боржника у статусі фізичної особи – підприємця і фізичної особи

Постанова КГС ВС від 02.10.2024 у справі № 912/920/22

Згідно з пунктом 4 частини першої статті 90 КУзПБ господарський суд закриває провадження у справі у разі перебування у провадженні господарського суду справи про банкрутство (неплатоспроможність) того самого боржника.

Статус фізичної особи – підприємця є юридичним статусом, який засвідчує право особи на заняття підприємницькою діяльністю, а саме самостійною, ініціативною, систематичною, на власний ризик господарською діяльністю, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

При цьому юридичний статус «фізична особа – підприємець» сам по собі не впливає і жодним чином не обмежує будь-яких правомочностей особи, які впливають з її цивільної право- та дієздатності.

Принципи здійснення фізичною особою – підприємцем підприємницької діяльності роблять його подібним до юридичних осіб, тоді як у приватних відносинах, незважаючи на будь-які зміни в його статусі, він залишається бути громадянином – фізичною особою.

Відповідно до частини першої статті 135 КУзПБ протягом п'яти років після визнання фізичної особи банкрутом не може бути відкрито провадження у справі про неплатоспроможність за її заявою, крім випадку, якщо боржник погасив усі борги в повному обсязі у порядку, передбаченому цим Кодексом.

Аналогічні норми містилися в статті 49 Закону про банкрутство в редакції, чинній до 19.01.2013, та в статті 91 цього Закону в редакції, чинній з 19.01.2013.

Отже, якщо у провадженні господарського суду на стадії завершення процедури банкрутства фізичної особи – підприємця (реалізації майна банкрута і задоволення вимог кредиторів) перебуває справа про його неплатоспроможність як фізичної особи, тобто фактично того самого боржника, то провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи підлягає закриттю відповідно до пункту 4 частини першої статті 90 КУзПБ.

Щодо наявності у боржника права подавати заяву про залишення його позову про витребування майна із чужого незаконного володіння без розгляду

Постанова КГС ВС від 05.11.2024 у справі № 910/6059/21 (370/2192/15-ц)

З моменту визнання боржника банкрутом розпорядження усіма правами щодо майна, включеного до складу ліквідаційної маси, здійснює керуючий реалізацією майна від імені боржника. З моменту визнання боржника банкрутом і до винесення судового рішення про закриття процедури банкрутства реєстрація переходу права власності від / до боржника та обтяжень майна боржника, включаючи нерухоме майно і цінні папери, що існують в бездокументарній формі, відбувається лише на підставі заяви керуючого реалізацією (частини четверта, п'ята статті 131 КУзПБ).

Таким чином, **визнання фізичної особи банкрутом має для неї певні правові наслідки, зокрема, у вигляді обмеження прав щодо розпорядження майна, включеним до складу ліквідаційної маси, які переходять до керуючого реалізацією, а також права на залишення позову без розгляду, результати розгляду якого можуть вплинути на зміну (збільшення / зменшення) ліквідаційної маси, яке не може бути вчинене без погодження з керуючим реалізацією.**

Тож фізична особа, перебуваючи у процедурі погашення боргів як позивач, не позбавлена процесуального права подавати заяву про відмову від позову про витребування майна із чужого незаконного володіння третіх осіб, проте лише за погодженням з керуючим реалізацією з огляду на легітимні очікування інших учасників справи про неплатоспроможність та з метою реалізації легітимної мети процедури банкрутства – розрахунок з кредиторами боржника.

При цьому суд має перевірити, чи залишення позову без розгляду не створить перешкод у погашенні вимог кредиторів.

Щодо нез'явлення боржника в судові засідання в контексті питання його добросовісності

Постанова КГС ВС від 27.06.2024 у справі № 920/1128/23

ГПК України передбачає участь сторін та інших осіб у судовому процесі як особисто (самопредставництво), так і через представника, яким може бути адвокат, повноваження якого підтверджуються, зокрема, довіреністю, ордером, виданим відповідно до Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" (статті 56, 58, 60 зазначеного Кодексу).

За змістом статті 131-2 Конституції України та статей 1, 4, 19, 34 Закону України "Про адвокатуру" адвокатура в Україні діє для надання професійної правничої допомоги, зокрема представництва, що полягає в забезпеченні реалізації прав і обов'язків клієнта в цивільному, господарському, адміністративному та конституційному судочинствах тощо. Адвокатська діяльність здійснюється на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів.

Тож **висновок суду про недостатність участі у попередньому засіданні представника (адвоката), наділеного відповідними правами щодо представництва боржника, у зв'язку з тим, що провадження у справі про неплатоспроможність відкривається (у разі наявності підстав) не щодо представника, а щодо самої фізичної особи, суперечить змісту інституту представництва в господарському процесі та адвокатської діяльності як професійної, що таке представництво забезпечує.**

У разі наявності сумнівів щодо особи боржника, дійсного його наміру на застосування до нього передбачених законодавством обмежень у процедурі неплатоспроможності суд має належно їх обґрунтувати з посиланням на конкретні обставини справи, що викликають сумніви у поданні заяви саме від імені боржника, добросовісності здійснення адвокатом своїх повноважень із представництва боржника для реалізації ним своїх прав і обов'язків у справі про неплатоспроможність та/або вказують на наявність ознак зловживання з боку певних осіб шляхом неправомірного вчинення дій від імені боржника тощо. Водночас **не можна вважати неявку боржника особисто у судові засідання у справі про неплатоспроможність ознакою його недобросовісності, крім випадків нез'явлення його без поважних причин за викликом суду.**

Подібні за змістом висновки викладено в постановях ВС від 25.06.2024 у справі № 910/12482/23, від 11.07.2024 у справі № 914/811/23

Щодо закриття апеляційного провадження, відкритого за апеляційною скаргою керуючого реалізацією майна на рішення суду в позовному провадженні, у зв'язку із закриттям провадження у справі про неплатоспроможність

Постанова КГС ВС від 27.05.2024 у справі № 925/1242/15 (925/751/20)

Керуючий реалізацією майна поряд із самостійною процесуальною дієздатністю (що стосується захисту в суді власних прав та інтересів, зокрема щодо винагороди, відсторонення від виконання повноважень тощо) наділений процесуальною дієздатністю банкрута.

Керуючий реалізацією майна є особою, якій законом (КУзПБ) надано право звертатися до суду в інтересах боржника. Тобто, **попри визначене законодавством про банкрутство представництво інтересів боржника керуючим реалізацією майна, позивачем у справі, що розглядається в порядку позовного провадження в межах справи про неплатоспроможність, виступає саме боржник, оскільки на захист його прав та інтересів подано позов до суду про стягнення заборгованості.**

У разі, коли на дату подання апеляційної скарги від імені боржника його ліквідатором / керуючим реалізацією майна останній був наділений відповідними повноваженнями згідно із законом та постановою господарського суду про його призначення (тобто був наділений процесуальною дієздатністю банкрута), немає правових підстав для застосування пункту 2 частини першої статті 264 ГПК України щодо закриття апеляційного провадження через відсутність процесуальної дієздатності у заявника.

Якщо у подальшому повноваження ліквідатора / керуючого реалізацією припинилися у зв'язку із закриттям провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність майна) і банкрут відновив свою господарську діяльність, то суд апеляційної інстанції, керуючись принципом диспозитивності (стаття 14 ГПК України), має право закрити апеляційне провадження за відповідною апеляційною скаргою (поданою ліквідатором / керуючим реалізацією майна від імені боржника) лише за заявою самого боржника про відмову від апеляційної скарги, поданою в порядку частини четвертої статті 266 ГПК України.

III. Справи передані на розгляд судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду

Справи, передані на розгляд судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду

Справа № 911/1755/22 (911/1067/23) – необхідність відступу від правової позиції (її уточнення тощо), сформульованої КГС ВС у постанові від 26.03.2025 у справі № 911/1755/22 (911/1068/23) у подібних правовідносинах щодо застосування статей 8, 75, 76, 77 Уніфікованого закону про переказні векселі та прості векселі (запровадженого Женевською конвенцією 1930 року, до якої Україна приєдналася на підставі Закону України від 06.07.1997 № 826-XIV) і статей 177, 178, 194, 197 ЦК України, положення яких також належать до законодавства України про обіг векселів (стаття 1 Закону України «Про обіг векселів в Україні»), статті 88 Закону України «Про нотаріат» у вирішенні спору стосовно заперечення проти платежу за векселем.

Справа № 911/1755/22 (911/3364/23) – необхідність відступу від правової позиції (її уточнення тощо), сформульованої КГС ВС у постанові від 20.03.2025 у справі № 911/1755/22 (911/3365/23) у подібних правовідносинах, а саме у застосуванні положень статей 17, 75, 76, 77 Уніфікованого закону про переказні векселі та прості векселі (запровадженого Женевською конвенцією 1930 року, до якої Україна приєдналася на підставі Закону України від 06.07.1997 № 826-XIV) у вирішенні спору щодо заперечення проти платежу за векселем, зокрема з підстав його безтоварності.

Справа № 910/3533/24 – необхідність відступу від правової позиції (її уточнення), викладеної в постанові КГС ВС від 30.06.2022 у справі № 921/644/21, щодо застосування положень ст. 254 ГПК України у справі про неплатоспроможність фізичної особи у її поєднанні з нормами ст. 113, п. 1 ч. 1 ст. 120, ч. 1 ст. 122 КУзПБ стосовно права кредитора, визначеного фізичною особою—боржником у заяві про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, на оскарження ухвали про відкриття провадження у такій справі.

Справа № 917/538/24 – необхідність відступу від висновку (його уточнення), викладеного Верховним Судом у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС у постановях від 06.07.2022 у справі № 913/288/21 та від 26.04.2023 у справі № 904/2154/22, щодо застосування статей 34, 38, 39 КУзПБ стосовно дотримання порядку розгляду заяв різних кредиторів до одного боржника про відкриття провадження у справі про банкрутство.

Справа № 917/1500/18 (917/1513/24) – необхідність відступу від висновку щодо застосування положень ст. 388 ЦК України, викладеного КГС ВС у постанові від 29.04.2025 у справі № 917/1500/18(917/1544/24), у питанні можливості втручання у право мирного володіння майном добросовісного набувача.

Справа № 927/149/22 – формування правової позиції за допомогою конкретизації (уточнення) висновків, викладених у раніше прийнятих постановях Верховного Суду щодо можливості закриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) на підставі п. 5 ч. 1 ст. 90 КУзПБ (у зв'язку з погашенням всіх вимог кредиторів) без вирішення питання про виплату ліквідатору грошової винагороди та здійснених ним витрат у ліквідаційній процедурі шляхом затвердження господарським судом відповідного звіту.

IV. Інформаційні ресурси

Верховний
Суд

Скористайся сучасними правничими ресурсами

База правових позицій Верховного Суду

Інтелектуальна система пошуку правових висновків, яка поєднує унікальне контентне наповнення та новітні технології добору релевантної практики ВС та ЄСПЛ, зокрема з використанням можливостей штучного інтелекту.

Supreme LAB

Інноваційний ресурс, який надає зручний доступ до інформації про справи, що розглянуті палатами, об'єднаними палатами та Великою Палатою ВС або перебувають у них на розгляді, а також зразкові справи.

Огляди та дайджести судової практики

Тематичні та періодичні аналітично-правові збірники з актуальною судовою практикою ВС, ЄСПЛ, Суду Справедливості ЄС.

Supreme Observer

Портал сучасного права, що акумулює контент на юридичну тематику: новини щодо ухвалених Верховним Судом рішень, дайджести й огляди судової практики, науково-практичні й аналітичні статті, презентації суддів, ексклюзивні інтерв'ю тощо.

Facebook

На офіційній Facebook-сторінці Верховного Суду публікується інформація про діяльність Суду, зміст ухвалених судових рішень, актуальні тенденції в судовій практиці, анонси заходів, що проводяться у ВС тощо.

Telegram i WhatsApp

Канали Верховного Суду в месенджерах є інформаційною платформою, на якій розміщуються важливі правові висновки у вигляді ілюстрованих кейсів, а також огляди та дайджести судової практики.

Instagram

Instagram-сторінка Верховного Суду є майданчиком для комунікації з майбутніми юристами й усіма, хто цікавиться розвитком сучасного права, його історією та перспективами, стежить за правовими новинками і проектами, у яких беруть участь судді та працівники ВС: просвітницькі заходи, благодійні ініціативи тощо.

Платформа обміну знаннями Європейського суду з прав людини (ECHR-KS)
<https://ks.echr.coe.int/uk/web/echr-ks> (україномовна версія)

* ресурс, який містить систематизовану інформацію щодо практики Європейського суду з прав людини та постійно оновлюється

Верховний
Суд

Дякую за увагу!